

V TOMTO SEŠITĚ

INTEL se představuje	41
MĚŘENÍ ELEKTRICKÝCH VELIČIN NA POČÍTAČI PC	
Realizace převodníků	43
Nejjednodušší převodník D/A	43
Nejjednodušší převodník A/D	43
Převodníky A/D a D/A na „univerzální“ desce s plošnými spoji	46
3kanálový 8bitový převodník A/D ...	46
3kanálový 8bitový převodník A/D ...	53
Jednakanálový 8bitový převodník A/D	54
Nejjednodušší převodník A/D na desce s plošnými spoji	55
3kanálový 8bitový převodník A/D s automatickým přepínáním rozsahů	59
Náměty pro použití desky převodníků ...	59
Zkušenosti z provozu a možnosti úpravy	60
Dodatek (3kanálový 12bitový převodník A/D a 8bitový výkonový převodník D/A)	61
Programovatelné generátory st napětí	65
Programové vybavení	68
JEDNOČIPOVÉ MIKROPOČÍTAČE	
Rozbor architektury mikropočítačů řady 8051	71
Přehled mikropočítačů řady 8051 ...	71
Organizace pamětí	72
Časování CPU	72
Struktura kanálů V/I	73
Čítače/časovače	75
INZERCE	80

AMATÉRSKÉ RADIO ŘADA B

Vydávatel: Vydavatelství MAGNET-PRESS, s. p.,
135 66 Praha 1, Vladislavova 26, tel. 26 06 51.
Redakce: 113 66 Praha 1, Jungmannova 24, tel.
26 06 51. Šéfredaktor L. Kalousek, OK1FAC, linka
354, sekretariát linka 355.
Tiskne: Naše vojsko, tiskárna, závod 08, 160 05 Praha
6, Vlastina ulice č. 889/23.
Rozšiřuje Poštovní novinová služba a vydavatelství
MAGNET-PRESS s. p., Objednávky přijímá každá
administrace PNS, pošta, doručovatel a předplatitelská
střediska a administrace vydavatelství MAGNET-
PRESS s. p., 113 66 Praha 1, Vladislavova 26, tel.
26 06 51-9. Pololetní předplatné 29,40 Kčs. Objednáv-
ky do zahraničí vyřizuje ARTIA, a. s., Ve smečkách 30,
111 27 Praha 1.
Inzerce přijímá osobně i poštou vydavatelství MAGNET-
PRESS, inzerční oddělení, Vladislavova 26, 113 66
Praha 1, tel. 26 06 51-9, linka 294.
Za původnost a správnost příspěvku odpovídá autor.
Nevyžádané rukopisy nevracíme.
Návštěvy v redakci ve středu od 9 do 16 hodin.
ISSN 0139-7087, číslo indexu 46 044.
Toto číslo má vyjít podle plánu 27. 3. 1992.
© Vydavatelství MAGNET-PRESS 1991

Zatím jsme na těchto stranách představili převážně firmy, které byly založeny před druhou světovou válkou a měly tedy po ní na co navazovat, využívat tradice, zkušenosti z minula atd. V tomto směru je firma, kterou vám chceme představit dnes, výjimkou, neboť byla založena roku 1968.

Intel Corporation spatřila světlo světa díky dvěma mužům vědcům, dr. Gordonu Mooreovi a dr. Robertu N. Noyceovi. Jméno společnosti, INTEL, mělo od počátku programový význam pro novou firmu: vytvořeno ze slov **IN**tegrated **E**lectronics je INTEL téměř symbolem pro jednu z nejrevolučnějších technologií tohoto století – integraci velkého množství diskrétních elektronických součástek na jednom polovodičovém čipu.

Veškeré pozdější úspěchy firmy se opírají o vědeckou práci a zásadní objevy prvního muže firmy INTEL, Gordona E. Moorea, v oblasti principů integrovaných obvodů. Spolu vynálezce integrovaných obvodů byl „druhý“ muž firmy, Robert N. Noyce. Ještě v roce založení firmy vstoupil do firmy dnešní prezident (a chief executive officer) dr. Andrew S. Grove, který přispěl značnou měrou při vývoji technologie MOS a jejího využití při výrobě velkých sérií součástek.

INTEL – to bylo kdysi 12 zaměstnanců + management, kteří v prvním roce působnosti dosáhli obratu 2672 amerických dolarů. V obchodním roce 1990 měla firma (koncem roku) 23 900 zaměstnanců po celém světě (z toho asi 1000 v Evropě), kteří uskutečnili obrát 3,9 miliard amerických dolarů (to zhruba odpovídá necelým sedmi miliardám DM), přitom obrát se v uvedeném roce zvětšil oproti roku 1989 o 26 %!

INTEL dnes patří mezi nejpřednější výrobce v polovodičové „branži“, celosvětově stojí na prvním místě ve výši obratu za mikrosoučástky, vyráběné technologiemi MOS. K této pozici firmy dopomohla především velká produktivita výroby, podpořená nasazováním vždy těch nejnovějších technologií ve všech oblastech. Úspěch pomoci inovací – tak by mohl znít podtitulek tohoto článku, který by plně vystihoval základní koncepci firmy INTEL. O tom, že firma je vedena skutečně na úrovni, svědčí i fakt, že např. v roce 1990 mohla vykázat obrát ve výši 300 000 DM na jednoho zaměstnance.

Již těchto několik čísel a základních faktů ukazuje na jedno: mnohé se ve firmě v době od jejího založení jistě změnilo, avšak původní cíl zakladatelů firmy – využít všech možností mnohaslabné elektronické technologie – v době založení firmy zcela nově – je dodržován až do dnešní doby.

K úspěchu firmy vedla zásadní, nekompromisní a dlouhodobá orientace filosofie podniku: soustředit se na oblast vývoje a výzkumu. Žádný podnik elektronického průmyslu nekládá tak vysoké procento ročního obratu do výzkumu a vývoje, jako INTEL: v roce 1990 to bylo např. 827 miliónů DM, to je zhruba asi 13 % ročního obratu. Potvrzuje to i investice ve výši 4,2 miliardy DM do nových kapacit v 80. letech, aby byl podnik schopen vyrábět součástky na špičkové technologické úrovni. Podniková politika je prostá – zajistit budoucnost firmy vysokými

investicemi – i proto bylo např. v roce 1991 investováno 1,6 miliardy DM do výstavby nových závodů v New Mexico a Oregonu, jakož i do vybavení moderního výrobního závodu v Irsku. Tato politika je zřejmě správná, protože jak ukazuje skutečnost, jen těmito investicemi byl a je INTEL schopen zajistit si svoji pozici na špičce polovodičového průmyslu a špičkovými výrobky ji dále posilovat.

Historie firmy INTEL je současně také historií neustálých inovací v oblasti polovodičové a počítačové technologie:

- 1970 ... první čip LSI – DRAM, 1103 (dynamic random access memory)
- 1971 ... první mikroprocesor, 4004, vyroben technologií LSI (large scale integration)
- 1976 ... první kompletní jednodeskový počítač ISBC 80/10
- 1979 ... mikroprocesor 8088-CPU, umožňující rozvoj osobních počítačů (PC)
- od roku 1979 začíná vývoj výkonnějších mikroprocesorů technologií VLSI (very large scale integration) – 8080, 8085, 8086, 8088, 80186, 80188 a 80286, 80386 atd.
- 1981 ... první osobní počítač s CPU INTEL
- 1985 ... INTEL představuje první 32bitový mikroprocesor 80386. Technologie CMOS umožnila integrovat 275 000 tranzistorů na jednom čipu
- 1986 ... uvedení první paměti EPROM 1 MB na trh
- 1989 ... i860 CPU – první čip s 1 000 000 tranzistorů
- 1989 ... i960 – první čip „superscalar“
- 1989 ... i486 – procesor s integrovaným numerickým koprocemorem (1 200 000 tranzistorů na čipu). 50x rychlejší než CPU 8088
- 1990 ... i750 – „videočip“ (DVI)
- 1991 ... i860XP CPU – čip s 2,55 mil. tranzistorů

Dlouholetý úspěch firmy nelze vysvětlovat pouze technickými přednostmi výrobků, spolurozhodující pro plný vzestup jsou jistě i takoví činitelé, jako přizpůsobení se vývoji na trhu, výrobní politika zaměřená na předvídání požadavků trhu, dlouhodobá marketingová strategie a odpovídající vnitřní management. Kromě toho INTEL včas poznal, že není možné se, při stále kratších inovačních cyklech, zabývat pouze vývojem a výrobou polovodičových součástek, neboť uživatelé a výrobci požadují stále lépe připravené funkční skupiny a odbornou podporu. Proto se firma zaměřila na

důsledné sledování potřeb uživatelů.

INTEL vychází vstříc potřebám uživatelů mimo jiné i počítačovými systémy, které zákazníkovi ušetří finančně obvykle velmi náročný vývoj. Skládají se z počítačových desek, provozních systémů a dodatkových softwarových komponent. Uživatelé pak stačí připojit jeho specifické hardwarové a softwarové prvky a získá tak výkonná a individuálně přizpůsobená řešení svých potřeb.

Na podporu uživatelů dává INTEL k dispozici ke každému procesorovému výrobku potřebné vývojové prostředky, které umožní, že výrobek může být rychle a optimálně nasazen. To jsou právě ty „vymoženosti“, které vedou k tomu, že jsou výrobky INTEL hojně používány a využívány.

Procesory INTEL a jednočipové počítače mají mnohem širší použití než jen v osobních počítačích. Lze je dnes najít nejen v registračních pokladnách, v ověřovacích a měřicích systémech, v přístrojích pro domácnost, v komplexních řídicích systémech v průmyslu, v moderních kancelářských systémech, v elektronice automobilů, ale i v letadlech (Airbus) a jinde.

Velká změna

Revoluční změny, kterými prochází počítačový průmysl, jsou charakterizovány odvrácením se od vlastních řešení k řešením standardizovaným. Uživatelé, kteří chtějí mít své investice jisté, obrací se ke standardním otevřeným systémům. To se týká především architektury čipů, počítačů, provozních systémů a aplikačního software. V současné době se stále méně uživatelů rozhoduje pro vlastní systém. Splňují jsou otevřené systémy, které splňují požadavky na rozšířené standardy a normy, a které umožňují používat výrobky více než jednoho výrobce – univerzální výrobky. Tyto otevřené systémy dávají uživateli jistotu účasti na technologickém pokroku a možnost integrovat do svého systému nejnovější a nejvýkonnější výrobky různých specializovaných výrobců.

Toto vše se kryje s iniciativou firmy INTEL zajistit kompatibilitu, plnou slučitelnost nových výrobků s dřívějšími a definovat nové standardy. Proto je také např. jeden z nejnovějších procesorů, i486, kompatibilní s procesorem 8088. INTEL navíc úzce spolupracuje a vyměňuje si zkušenosti s pracovníky, kteří vyvíjejí software a je aktivní v různých komisích pro normy.

Již koncem sedmdesátých let poznaly první podniky, že tradiční představy o výpočetní technice mají pouze ohraničenou platnost, a že rozvoj a plnohodnotnost průmyslu výpočetní techniky lze zajistit pouze zaváděním „všeobjímajících“ standardů. Důležitým krokem ke sjednocení počítačové architektury byla velkosériová výroba mikroprocesorů.

S vítězným postupem standardizace se změnila vertikální struktura počítačového průmyslu na horizontální. Pro počítače průmyslového standardu jsou na trhu různé provozní systémy, nespočetné uživatelské programy, různé typy periferních zařízení a zařízení, rozšiřujících možností počítačů. Tím, že se používají existující standardy, mohli se výrobci vzdát mnohých vlastních konstrukcí a použít ušetřené investice na vývoj inovativních technologií. INTEL tak přispěl ke změně počítačového průmyslu, ke zvětšení výkonu počítačů a tím i k větší jistotě, že investice uživatelů budou vynaloženy co nejoptimálněji.

INTEL dnes

INTEL v současné době zaměstnává po celém světě kolem 24 000 lidí, z toho něco více než 1000 v Evropě. Ústředí společnosti je v městečku Santa Clara v Kalifornii, USA,

sídlo INTEL GmbH Deutschland je ve Feldkirchenu u Mnichova. Další důležitá obchodní zastoupení a výrobní závody jsou v Hillsboro, Phoenixu, Rio Rancho, Quebecu, Puerto Rico, Paříži, Madridu, Swindonu, Rotterdamu, Curychu, Miláně, Štokholmu, Helsinkách, Jeruzalémě, Penangu, Singapuru, Hongkongu, Manile, Tokiu. INTEL je zastoupen ve více než 20 zemích světa a má více než 80 obchodních zastoupení.

Změna počítačového průmyslu má však nejen technologický charakter. Na začátku 90 let byly výrobní podniky (a jsou dodnes) vystaveny různým dramatickým strukturálním změnám. Asijsko-pacifický trh je charakterizován velkým boomem, společný evropský trh je přede dvěma a východní Evropa se stále více otevírá Západu. Již v roce 1990 vyrobil INTEL 46 % svého obrátu mimo území Severní Ameriky – významný trend, který bude zřejmě s budoucím vývojem nabývat na stále větší důležitosti.

INTEL chápe změnu struktury počítačového průmyslu jako šanci a výzvu. Jako vůdčí firma v nabídce počítačových součástí a systémů umožňuje INTEL uživatelům na celém světě podílet se na obrovském pokroku „počítačového věku“.

Autorizovaným distributorem firmy INTEL v ČSFR je firma Bacher Electronics, Přechodní 11/1600, 140 00 Praha 4 – Krč, telefon (02) 692 80 87, tel., fax (02) 471 80 03.

A na závěr trochu prognostiky. Znáte Moorův zákon? Na jeho základě byla vytvořena předpověď pro složitost integrovaných obvodů do roku 2000 (podle Gordona Mora, prezidenta INTEL). Vezměme to však popořádku: budeme-li analyzovat technické trendy (technologie), které umožnily konstruovat a vyrábět stále výkonnější integrované obvody, zjistíme, že stále rostoucí počet tranzistorů na jednom čipu v poměru k odpovídající ploše čipu je za posledních 20 let víceméně konstantní číslo. Tento vztah vyjadřuje právě tzv. Moorův zákon, který jeho tvůrce vyjádřil již před mnoha lety: Počet tranzistorů v jednom mikroprocesoru se každé dva roky zdvojnásobí.

Čím je to umožněno? Tady právě vstupují do hry nové technologie, které umožňují jak

zužovat nutné spoje na čipu, tak zmenšovat plochu elektrod tranzistorů. Samozřejmě, čím jsou užší spoje a menší plochy elektrod, tím je jednak vyšší možný pracovní kmitočet a jednak se na danou plochu vejde větší počet tranzistorů. Populárně lze uvést, že byla-li tloušťka spojů na čipu před asi 20 lety zhruba rovna tloušťce vlasu, odpovídá dnes délce průměrné bakterie, tj. asi 1 μm (milimetrovina). Přitom se předpokládá, že do konce století se dále zmenší asi na 1/5 μm , při vývojových pracích v laboratořích lze předpokládat, že bude dosaženo tloušťky asi 1/10 μm .

Stále se zmenšující rozměry tranzistorů a spojů tedy umožňují zvětšit jejich počet na dané ploše čipu, navíc mohou být zpracovávány signály vyšších kmitočtů – to působí příznivě na rychlost, s níž mikroprocesor může zpracovávat data a instrukce. Proto moderní procesory pracují dnes obvykle s taktem (hodiným kmitočtem) mezi 25 až 40 MHz.

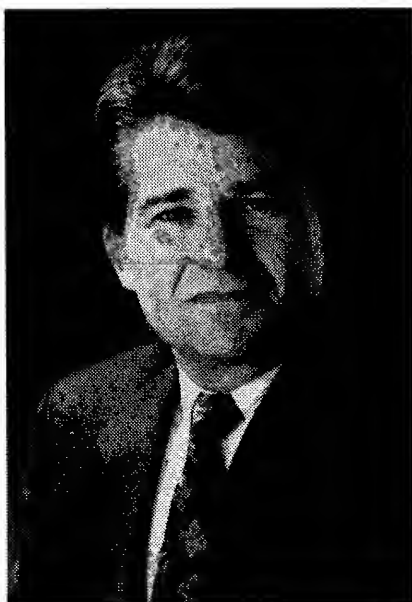
Je zřejmé, že cíl vývojářů – dostat na danou plochu co největší počet tranzistorů – je pouze jedním z ukazatelů jakosti výrobku. Druhým je bezesporu spolehlivost. Zlepšit spolehlivost je cílem inženýrů a techniků, připravujících výrobu. I v této oblasti dosáhl INTEL vynikajících výsledků, počet vadných čipů při výrobě se stále zmenšuje (býval zhruba v průměru asi 200 z miliónu zhotovených kusů). V současné době se blíží nule – to umožňuje vyrábět čipy stále větší velikosti a složitosti.

Z toho, co jsme uvedli, jasně vyplývá prognóza složitosti mikroprocesoru pro konec století, z této složitosti pak i jeho vlastnosti:

100 miliónů tranzistorů na čipu, plocha čipu 6,45 cm^2 , taktovací kmitočet 250 MHz, 2 miliardy instrukcí za sekundu a navíc INTEL zaručuje, že takovýto mikroprocesor budoucnosti bude plně kompatibilní se stávajícím mikroprocesorem i386. Jen pro srovnání: dnes vyráběný mikroprocesor i486 má 1,2 miliónu tranzistorů, taktovací kmitočet 33 MHz, 27 miliónů instrukcí za sekundu – z tohoto srovnání si lze udělat zhruba představu, o jak výkonný procesor půjde a co všechno umožní.

Stále se zvětšující integrace povede samozřejmě ve svých důsledcích i k cíli všech výrobců počítačů – umožnit konstruovat a vyrábět osobní počítač s jedním jediným čipem. Cesta k tomuto cíli je nastoupena – osobní počítač v roce 1984 měl asi 170 jednotlivých čipů plus pracovní paměť. V roce 1987 se počet čipů zmenšil asi na 70 plus pracovní paměť, když INTEL uvedl na trh v roce 1990 mikroprocesor 386SL, umožnil výrobu osobních počítačů, které měly kolem 10 čipů plus pracovní paměť. V roce 1993 bude tedy zřejmě možné vyrobit PC dnešních vlastností s jedním jediným čipem. Co to pro výrobu osobních počítačů znamená, není třeba rozvádět.

I když je INTEL pouze jednou z firem v širokém spektru výrobců polovodičových součástek, jeho význam pro rozvoj elektroniky a zvláště výpočetní techniky byl a je zcela jedinečný a to po všech stránkách – jak po stránce technické, tak i organizační, obchodní atd. Všechny podrobné informace o firmě INTEL a jejich výrobcích lze získat, jak bylo uvedeno, u firmy Bacher Electronics, která je výhradním distributorem INTEL. L.K:

Joachim Rissmann, obchodní vedoucí INTEL GmbH v Mnichově

MĚŘENÍ ELEKTRICKÝCH VELIČIN NA POČÍTAČI PC

Ing. Josef Petřík

Príspevek obsahuje podrobné stavební návody na stavbu zařízení, která umožní měřit, zpracovávat a zobrazovat výsledky měření na počítačích řady IBM PC nebo po úpravě programového vybavení i na jiných počítačích, vybavených paralelním rozhraním pro připojení tiskárny (CENTRONICS).

Počítače PC mají možnost připojit 3 tiskárny, označené LPT1, LPT2 a LPT3.

Standardně bývá zapojen a instalován konektor pro připojení tiskárny LPT2, pro niž je datový registr přístupný na adrese 378 (hexa), stavový na adrese 379 a řídicí na adrese 37A (hexa).

Všechny programy v tomto návodu jsou psány pro tento stav. V některých případech, např. při použití adaptéru Hercules color grafic card, je změněna adresa tiskárny na LPT1, pro niž je datový registr přístupný na adrese 3BC (hexa). Datový registr LPT3 má adresu 278.

Informace o nastavené adrese se nacházejí v SETUP počítače (u některých ne).

V případě adresy datového portu 3BC je nutné změnit adresy v programovém vybavení takto:

PORT [\$378] za PORT [\$3BC]
PORT [\$379] za PORT [\$3BD]
PORT [\$37A] za PORT [\$3BE]

V případě adresy datového portu 278 je nutné změnit adresy v programovém vybavení takto:

PORT [\$378] za PORT [\$278]
PORT [\$379] za PORT [\$279]
PORT [\$37A] za PORT [\$27A]

Budete-li chtít použít jiné typy počítačů, vybavené rozhraním CENTRONICS, je nutné znát adresy výše uvedených registrů a provést popsanou úpravu programového vybavení.

Uváděné návody obsahují jak jednoduchá zařízení pro měření napětí, která může zhotovit i nepříliš zdatný amatér za cenu asi 100 Kčs během jedné hodiny, tak zařízení obsahující dvanáctiřozsahový měřicí přístroj s automatickým přepínáním rozsahů, automatickou kompenzací změn elektrických parametrů obvodových prvků, s automatickou indikací polarit měřené veličiny a automatickou indikací překročení měřitelných parametrů – vše za cenu, která nepřekročí asi 300 Kčs bez nutnosti shánět speciální součástky.

Uvedené programové vybavení umožní uživateli další tvůrčí práci s popisovaným zařízením využitím určitých rutin a procedur.

V příspěvku uvedená obvodová schémata jsou navržena s minimem součástek a s ob-

vodovými prvky takřka nejnižších cenových hladin; horší vlastnosti součástek jsou kompenzovány možnostmi počítače při zpracování výsledků měření. Minimum součástek vede také k využívání vlastních přirozených vlastností těchto obvodových prvků.

Úvod

Výpočetní technika je dosud užívána převážně pro zpracování programů řešících matematické, logické nebo textové či grafické problémy, případně graficko-početní operace. Možnosti i osobních počítačů jsou však mnohem větší. Dovolují ve spojení s vhodnými periferními zařízeními zpracovávat údaje o stavech nebo změnách stavů např. fyzikálních veličin, případně po jejich zpracování v počítači působit přes příslušná periferní zařízení zpětně na sledované jevy.

Pro účely elektronického zpracování je nutné všechny tyto fyzikální veličiny převést na pokud možno jednotný elektrický signál v převodnicích fyzikálních veličin. Tento analogový elektrický signál je nutné dále pro zpracování počítačem převést do číselkové formy v analogově-číselkových převodnicích, nebo naopak převést diskrétní číselkový signál z počítače na analogový v číselově-analogových převodnicích.

Realizace převodníků

Všechny převodníky uvedené v tomto návodu vyžadují stabilizované napájecí napětí ± 15 V. Z důvodu bezpečnosti byl jako zdroj uvažován školní zdroj BK 125, který by měl být na školách a v odborných kroužcích běžně dostupný. (V současné době je inzervován výrobcem, TESLA Brno, za prodejní cenu 490 Kčs – viz AR-A č. 1/1992.) Je možné ovšem použít libovolný zdroj napětí ± 15 V, při realizaci pouze převodníků A/D může být vzhledem k malému proudovému odběru vestavěn zdroj do síťové vidlice („kalkulačkový“ typ).

Jednoduché převodníky D/A a A/D lze realizovat na nepájivých kontaktních polích, prodávaných za asi 30 Kčs např. v prodejnách bývalého DOSS Svazarm (i na dobírku), popř. u firmy Diametral, Vinohradská 170, 130 00 Praha 3.

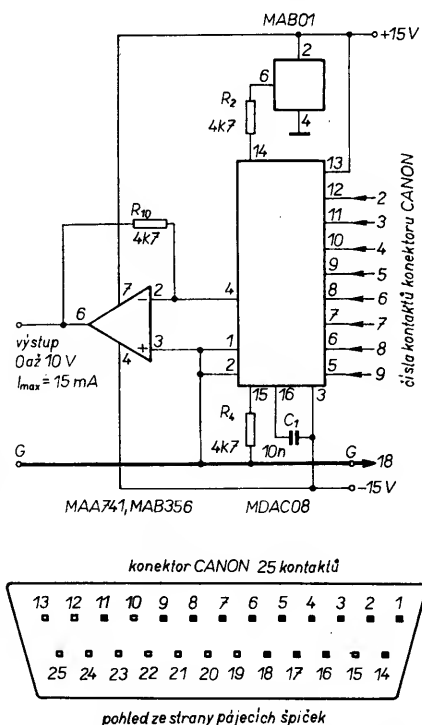
Složitější převodníky jsou postaveny na „univerzální“ desce s plošnými spoji podle obr. 12.

25pólový konektor CANON, určený pro připojení tiskárny k počítačům PC, lze zakoupit v prodejnách s elektronickými součástkami nebo příslušenstvím počítačů za asi 39 Kčs.

Tamtéž lze koupit plochý, minimálně 14žilový vodič buď naší výroby (nejtenčí) délky maximálně 1 m za asi 11 Kčs, nebo originální s roztečí 1,25 mm za asi 30 Kčs, který je nutný při použití „přímofezného“ konektoru pro výstup z desky s plošnými spoji u nejsložitějšího zapojení.

Nejjednodušší převodník D/A na nepájivém poli
(zapojení bez zdroje referenčního napětí nebylo uvažováno)

Na obr. 1 je obvodové schéma převodníku D/A, který umožňuje programově nastavit na

Obr. 1. Schéma nejjednoduššího převodníku D/A

Obr. 2. DA1 – program řízení převodníku z obr. 1 Rurzorovými klávesami

```

var
  x : byte;
  ch : char;

procedure Hlaseni(St:string);
begin
  gotoXY(1,20);
  ClrEol;      (smaze radek od kursoru do konce)
  writeln(St);
end;

begin
  ClrScr;
  writeln('Řízení D/A převodníku pomocí kurzorových kláves:');
  writeln('  [',chr(24),'] - zvyšování napětí');
  writeln('  [',chr(25),'] - snižování napětí');
  writeln('Napětí se mění od 0 do +10 V po skocích cca 40 mV');
  writeln;
  writeln('Zadávání lze přerušit stiskem klávesy [Esc]');
  PORT[378]:=2;
  x := 0;
  repeat
    ch := ReadKey;

```

```

if ch = #27 then HALT; (stisknut Escape)
if ch = #0 then
begin
  ch := ReadKey;
  if ch = #72 then (šipka nahoru)
  begin
    if x < 255
    then
      begin
        inc(x);Hlaseni('');
      end
    else
      Hlaseni('U = Umax');
    end;
  if ch = #78 then (šipka dolů)
  begin
    if x > 0
    then
      begin
        dec(x);Hlaseni('');
      end
    else
      Hlaseni('U = Umin');
    end;
  end;
  gotoXY(1,10);writeln('Krok = ',x:3);Port[378] := x;
  gotoXY(1,12);writeln('Napětí je asi = ',10/255 * x:3:3,' V ');
end;
until false;
end.

```

výstupu napětí 0 až +10 V v 255 krocích po asi 39 mV.

Převodník D/A obsahuje zdroj referenčního napětí 10 V (MAB01), který spolu s R_2 a R_4 vytváří referenční proud asi 2 mA pro vlastní převodník MDAC08. Vstupní data pro převodník v binární soustavě se přivádějí z datového registru pro řízení tiskárny (adresa 378H pro standardní provedení).

Poněvadž výstup MDAC08 je proudový, tj. binárnímu číslu na vstupech 5 až 12 odpovídá proud mezi vývody 4 a 2, následuje převodník proud-napětí z operačního zesilovače MAA741 nebo MAB356 apod.

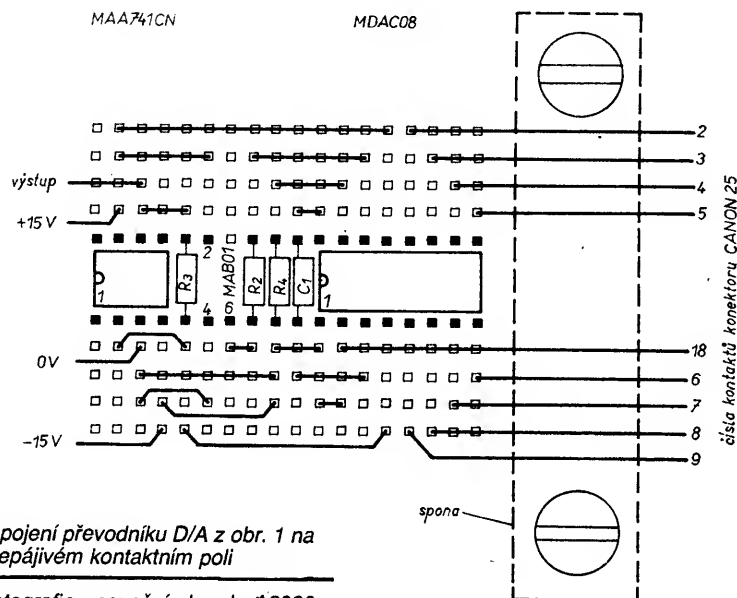
Komunikace počítače s převodníkem D/A je velice jednoduchá, v jazyce GWBASIC příkazem OUT & H378, 255 bude na výstupu napětí 10 V, příkazem OUT & H378, ... (jiné číslo v rozsahu 0 až 255) bude na výstupu odpovídající napětí.

V jazyce TURBOPASCAL je komunikace zabezpečena příkazem PORT [378] := číslo 0 až 255. Na obr. 2 je uveden program DA1, který nastavuje napětí převodníku D/A pomocí kurzorových kláves ↑ ↓.

Převodník je zapojen na nepájivém kontaktním poli podle obr. 3. Tlusté čáry jsou propojovací vodiče, součástky jsou přímo

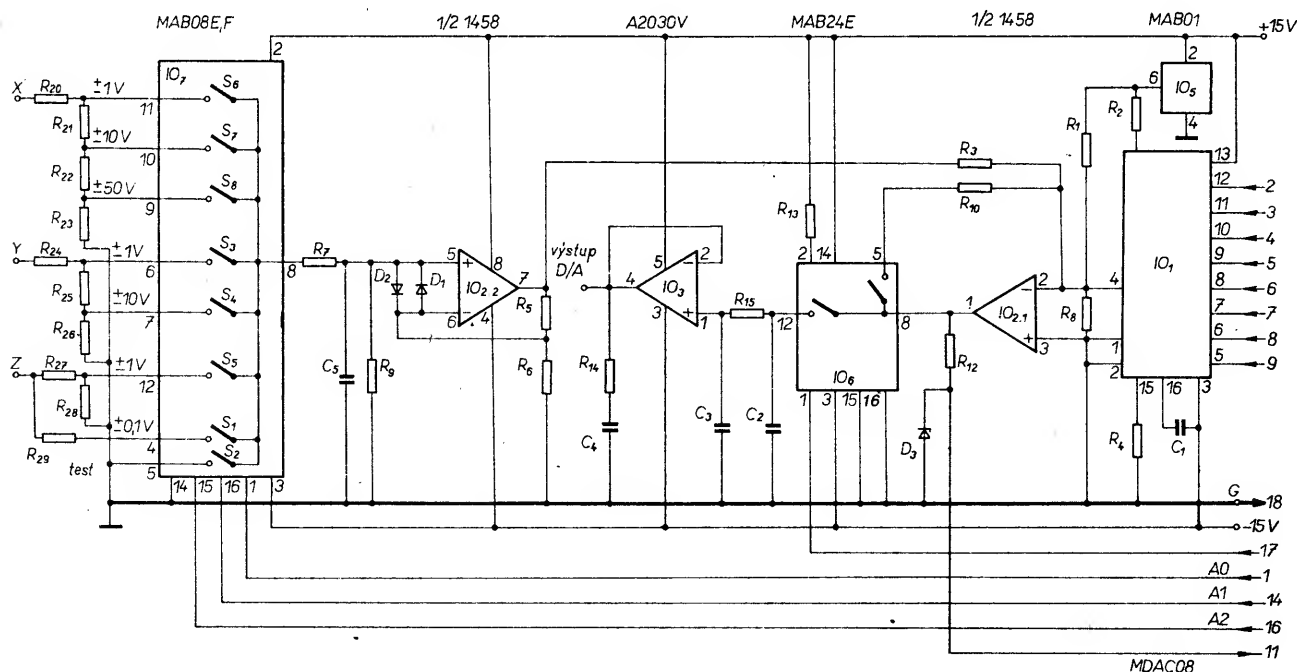
Obr. 3. Zapojení převodníku D/A z obr. 1 na nepájivém kontaktním poli

Obr. 4. Fotografie upevnění obvodu A2030 (4. str. obálky)

zasunuty do děr v kontaktním poli. U obvodu MAB01 jsou nevyužité vývody odštipnuty. Operační zesilovač MAA741 použijeme pokud možno typu CN (v pouzdru dual-in-line).

Pokud pro propojení s konektorem CANON použijeme plochý vodič s lanky, pocínujeme jeho konce, které se zasunou do kontaktního pole. Zvýšenou pozornost je třeba věnovat

Obr. 5. Schéma tříkanalového převodníku A/D a D/A bez MAB311

pájení na konektoru CANON (25 vývodů), aby nevznikly zkratky mezi vývody nebo aby nebyly vývody přehozeny. Je třeba si uvědomit, že stačí jediný chybný spoj nebo kontakt a zařízení nefunguje. (Na rozdíl od zahrádkářů, kteří zasejí-li mrkev a vyroste kvěťák, tak přece jen něco vyrostlo.) Pokud si příliš nedůvěřujeme, je vhodné navléci přes pájené přívody izolační bužírky (obr. 4).

Na kontaktním poli je vhodné plochý vodič upevnit sponou z kousku plechu, aby se při manipulaci zabránilo vytržení vodičů z děr v kontaktním poli (viz obr. 3).

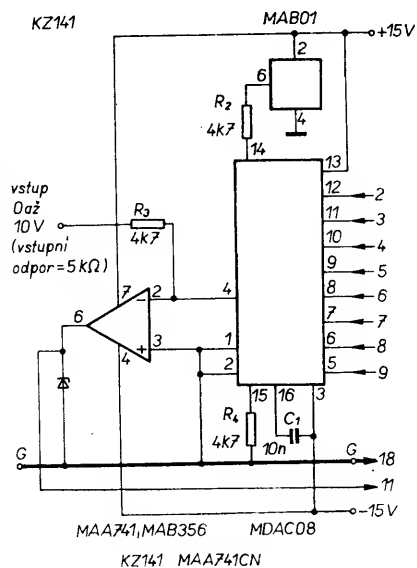
Zhotovené zařízení můžeme upevnit do krabičky s výstupními svorkami, nebo může být sestavováno jako laboratorní úloha. Nevýhodou uvedeného zapojení je malý proudový odběr z tohoto programovatelného zdroje napětí, asi 15 mA. Zvětšit výstupní proud umožní výkonový obvod A2030 v zapojení podle obr. 5 nebo zkušenější jej mohou zapojit přímo jako převodník proud – napětí (místo MAA741).

Náměty pro využití zhotoveného přístroje jsou uvedeny v poslední části článku.

Nejjednodušší převodník A/D

Schéma převodníku A/D je na obr. 6. Převodník obsahuje opět zdroj referenčního proudu MAB01 s rezistory R_2 a R_4 , převodník D/A MDAC08 a komparátor, tvořený operačním zesilovačem MAA741 nebo MAB356 s otevřenou smyčkou zpětné vazby.

Komparátor porovnává proud generovaný převodníkem D/A a proud vytvářený vstupním napětím přes rezistor R_3 . Podle výsledku komparace se mění úroveň digitálního signálu (na výstupu komparátoru), který se vede do počítače přes kontakt 11 konektoru CANON (signál BUSY).

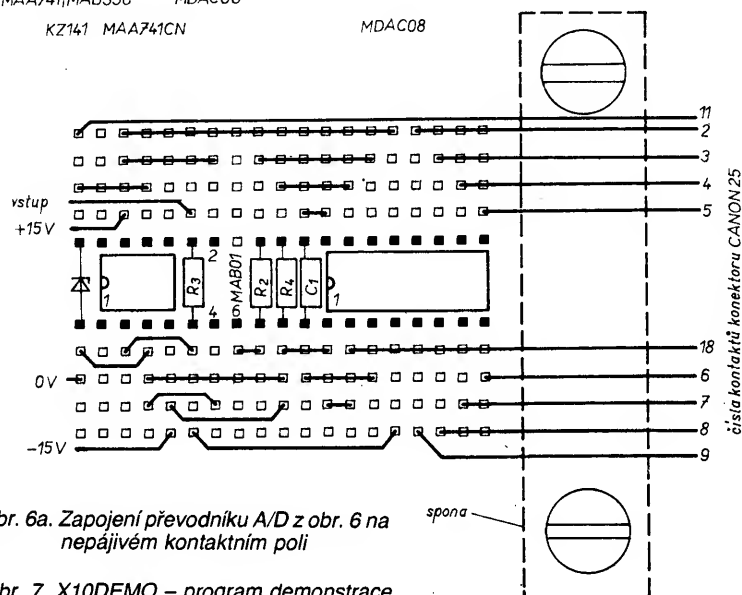

Obr. 6. Schéma nejjednoduššího převodníku A/D

Počítač komunikuje s převodníkem v jazyce GWBASIC pomocí programu AD2B a AD-2BTEST, v jazyce TURBOPASCAL AD2P a AD2PTEST.

Vlastní algoritmus aproximace je uložen v proceduře APPROX, při níž počítač generuje slovo do převodníku D/A podle výsledku komparace. Blíže o aproximaci v lit. [5] – protože podle známého pravidla je jeden obrázek lepší než tisíc slov, je na obr. 7 program pro demonstraci funkce postupné aproximace a na obr. 8 je kopie obrazovky z tohoto programu.

Nevýhodou tohoto převodníku je malý vstupní odpor asi 5 k Ω , zatěžující zdroj měřeného napětí.

Obr. 6a. Zapojení převodníku A/D z obr. 6 na nepájivém kontaktním poli

Obr. 7. X10DEMO – program demonstrace algoritmu postupné aproximace

```
program X10DEMO; (KANAL X R025AH 10 V)
uses CRT, GRAPH;
```

```
const
  RefNapetix10 = 9.78;
  BigFont = SmallFont; (globalní nastavení fontu)
```

```
var
  Ch : char;
  K,A,i,d,Ap,Vstup : byte;
  BX : real;
  p,Gd,Gm : integer;
  St : string[80];
```

```
procedure bar;
begin
  setcolor(15);
  setfillstyle(1,15);
  bar30(600-70*i,300,540-70*i,300-A,4,true);
end;
```

```
procedure velikostA;
begin
  St := ''; str(A:3, St);
  setcolor(1); settextjustify(centerText,centerText);
  settextstyle(DefaultFont,HorizDir,2);
  OutTextXY(570-70*i,290,St);
end;
```

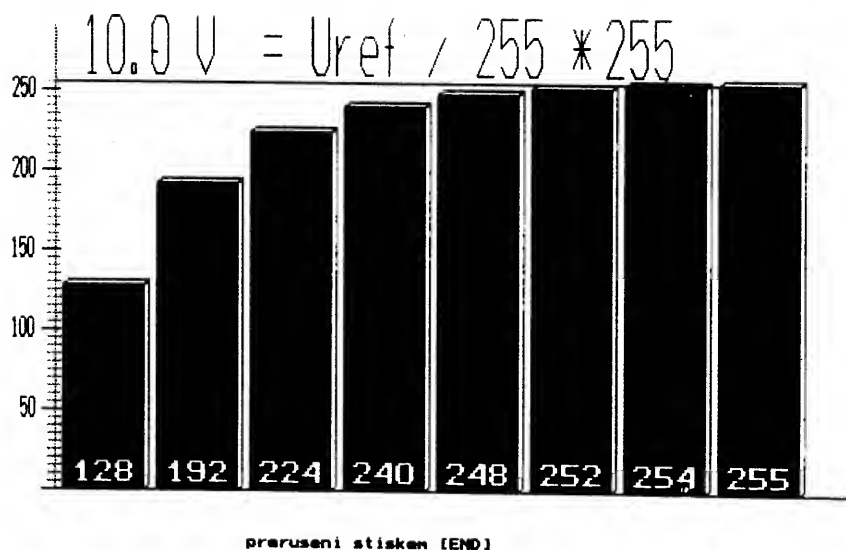
```
procedure DemoAprox;
begin
  A := 0; Vstup := 0;
  for i := 7 downto 0 do
  begin
    Port[378] := A + 1 shl i; delay(400); Vstup := Port[379];
    if Vstup > 120 then
    begin
      delay(1); A := A + 1 shl i; bar; velikostA;
    end;
    bar; velikostA;
  end;
end;
```

```
procedure Aprox;
begin
  A := 0; Vstup := 0;
  for i := 7 downto 0 do
  begin
    Port[378] := A + 1 shl i; delay(1); Vstup := Port[379];
    if Vstup > 120 then A := A + 1 shl i;
  end;
end;
```

```
procedure X;
begin
  Port[378] := 10; Aprox; K:=122;
  if K=255 then K:=254; Port[378] := 13; DemoAprox;
  BX:=round(RefNapetix10 * 100*(A-K)/(255-K))/100;
end;
```

```
procedure ZobrazNapetix;
var
  St: string[40];
begin
  settextstyle(BigFont, HorizDir, 10); setUserCharSize(3,1,6,1);
  setcolor(14); settextjustify(leftText,bottomText); (barva údaje)
  str(BX:5:1,St); OutTextXY(50,40,St); OutTextXY(150,40,'V');
  OutTextXY(200,40,'= Uref / 255 * '); str(A:5, St); OutTextXY(420,40, St)
end;

(pocatek programu)
begin
  Gd := Detect; InitGraph(Gd, Gm, '');
  if GraphResult <> grOk then
  begin
    writeln('Nelze prepnout do grafiky. ');
    halt(1);
  end;
  ClearDevice; setcolor(2);
  for i:=9 to 60 do
    line(30,5*i,40,5*i); setcolor(0); settextstyle(BigFont, HorizDir, 10);
    setUserCharSize(1,1,2,1);
  repeat;
    if KeyPressed then
    begin
      Ch:=ReadKey;
      if Ch=#0 then
      begin
        Ch:=ReadKey;
        if Ch=#79 then halt;
      end;
    end;
    setcolor(15); settextstyle(DefaultFont,HorizDir,1);
    OutTextXY(100,337,' preruseni stiskem [END] ');
    settextstyle(BigFont, HorizDir, 10); setUserCharSize(1,1,2,1);
    setcolor(2); line(44,10,44,300);
    for i:=9 to 60 do
      line(30,5*i,40,5*i); setcolor(15);
    for i:=1 to 5 do
    begin
      line(34,50*i,40,50*i); line(34,300,540,300);
      setUserCharSize(1,1,2,1); settextjustify(leftText,centerText);
      str(50*i:5,St);
      OutTextXY(0,297-50*i,St);
    end;
    x; ZobrazNapetix; line(20,300-a,600,300-a); delay(2000); ClearDevice;
  until keypressed;
  CloseGraph;
end.
```


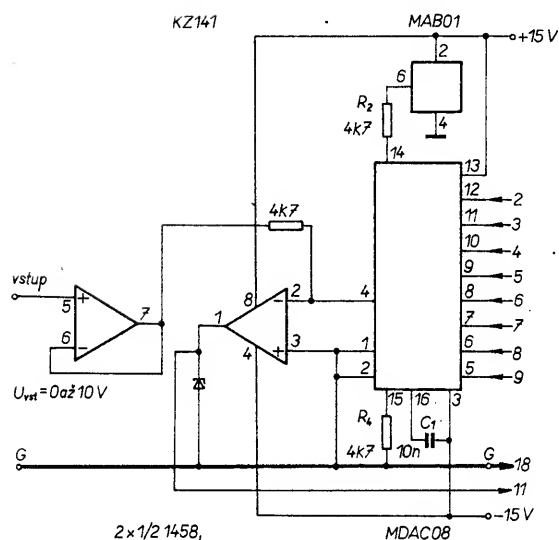
Obr. 8. Kopie obrazovky z programu X10DEMO – postupná aproximace

Převodníky A/D a D/A na „univerzální“ desce s plošnými spoji

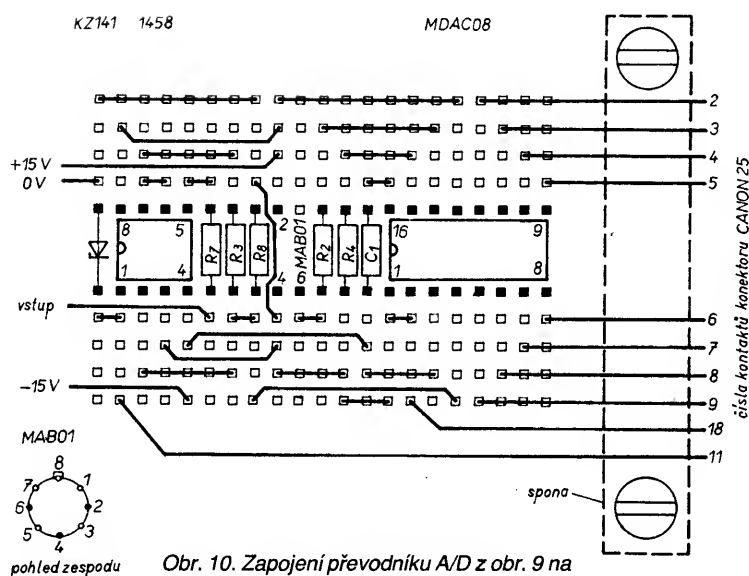
Deska s plošnými spoji na obr. 12 umožňuje konstruovat několik typů zařízení. Nejprve bude popsáno nejsložitější provedení a potom odvozené jednodušší varianty, které vzniknou pouhým vynecháním některých součástek nebo jejich záměnou.

3kanálový osmibitový převodník A/D s automatickým přepínáním rozsahů, automatickou kompenzací posuvu napětíové nesymetrie a posuvu bipolární nuly, automatickou indikaci polarity měřeného napětí, automatickou indikaci překročení měřitelných parametrů a výkonový převodník D/A ve funkci programovatelného zdroje napětí do $\pm 10 \text{ V}$

Schéma zařízení je na obr. 13 a představuje pravděpodobně nejlevnější variantu ú-

Obr. 9. Schéma převodníku A/D s MA1458 a zesilením 1

Obr. 10. Zapojení převodníku A/D z obr. 9 na nepájivém kontaktním poli

Tuto nevýhodu odstraňuje zapojení na obr. 9, obsahující navíc napěťový sledovač z jedné poloviny obvodu MA1458 (nebo B082, MAB412 apod.).

Realizace tohoto převodníku na nepájivém poli je na obr. 10 a programové vybavení je stejné jako pro obvod na obr. 6. Napětí ve voltech, získané převodem, je v programu AD2P zobrazeno pouze v textovém režimu. Zobrazení velkými číslicemi v grafickém režimu může uživatel provést sám, např. podle programu XYZRG.

Oba uvedené převodníky vyžadují nastavení, které spočívá ve stanovení programové konstanty RefNap, určující velikost vstupního napětí, odpovídajícímu číslu získanému převodem 255. Ke stanovení RefNap použijeme program AD2PTEST nebo AD2BTEST a schéma pro nastavení převodníků na obr. 11.

Schéma obsahuje regulovatelný zdroj napětí 0 až minimálně +10 V (např. laboratorní

zdroj BK 127 nebo zdroj sestavený ze zdroje pevného napětí +15 V a jednoho – nebo pro přesnější nastavení – dvou potenciometrů asi 1 k Ω (logaritmických).

Napětí v rozsahu 0 až +10 V přivádíme na vstup převodníku a sledujeme na obrazovce velikost čísla, získaného převodem. Při dosažení 255 přečteme na voltmetru odpovídající napětí, které zadáme jako konstantu RefNap do programu AD2P nebo AD2B. Dále využíváme jen těchto programů.

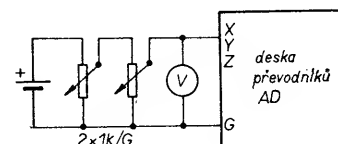
Pro tvorbu vlastního uživatelského programu používáme programovou rutinu AP-ROX, která odevzdává proměnnou A úměrnou velikosti vstupního napětí v rozsahu 0 až 255. Získání již zaokrouhlené hodnoty napětí je vidět na dalším řádku programu. Blíže o tvorbě vlastního programového vybavení v kapitole Měření a vlastní uživatelské využití.

plného periferního zařízení vhodného pro školní a amatérské využití počítačů PC v měřicí technice.

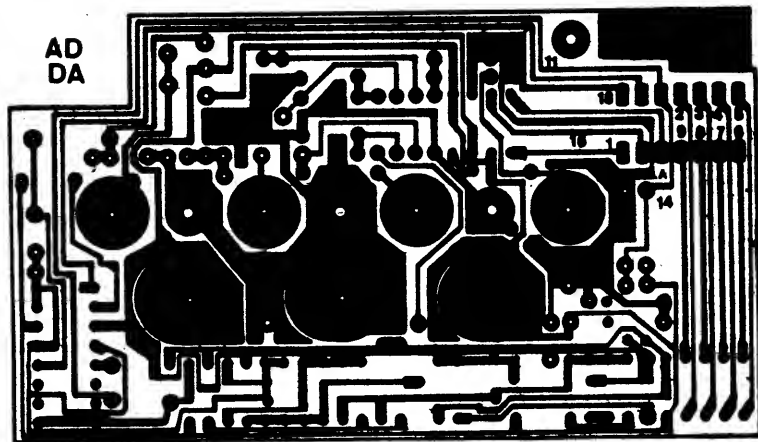
Zařízení bylo opět navrženo a odzkoušeno s minimem součástek (navíc běžných na našem trhu) tak, aby jej mohli realizovat i zájemci nepříliš zdatní v elektronice.

Obsahuje osmibitový převodník D/A, MDAC08, řízený datovým portem tiskárny. Převodník je použit jednak pro nastavení výstupního napětí programovatelného zdroje, jednak v převodníku A/D ke generování proudu pro komparátor při postupné aproximaci. Dále obsahuje zdroj referenčního proudu tvořený obvodem IO5 a rezistory R2, R4, komparátor IO4, převodník proud-napětí IO2.1, impedanční převodník IO3 a vstupní zesilovač IO2.2 se zesilením přibližně 100. Komparátor MAB311 byl použit z důvodu rychlosti převodu A/D.

Obr. 11. Schéma pro nastavení převodníků A/D

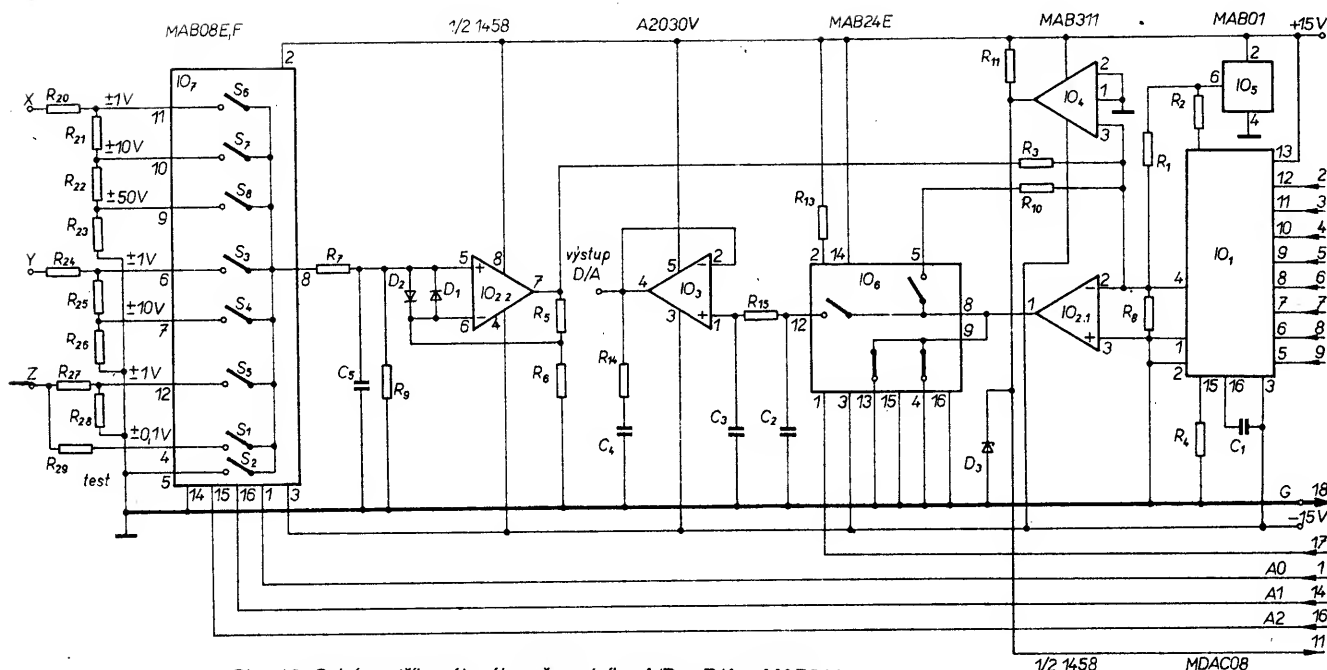

Obr. 12. „Univerzální“ deska s plošnými spoji (A200)

Před každým měřicím cyklem je sepnut kontakt S_2 vstupního multiplexeru, který spojí vstup $IO_{2,1}$ s nulovým potenciálem a pak proběhne převod A/D. Číslo získané převodem se pak odečítá od hodnoty získané při měření ve zvoleném kanálu. Zároveň počítač zaokrouhluje hodnotu získanou měřením na reálný počet míst.

Přesnost měření je $\pm 1\%$ ze zvoleného rozsahu a doba převodu pro počítač AT s kmitočtem hodin 12 MHz v jazyce TURBO-PASCAL je asi 150 mikrosekund. (Pro srovnání doba převodu podobných jednotek fy NTL řady CATT nebo fy NEVA – typ 7820 – v cenách od 375 do 1000 DM je 100 mikrosekund ve strojovém kódu).

V režimu „převodník A/D“ se povel pro multiplexer IO_6 uzavře smyčka zpětné vazby IO_1 , který pak funguje jako převodník proud-napětí. Rozpojí se zkratovací kontakty obvodu IO_6 a napětí na výstupu $IO_{2,1}$, úměrné zadanému slovu na vstupu obvodu MDAC08, se vede na analogovou paměť

Obr. 13. Schéma tříkanálového převodníku A/D a D/A s MAB311

Multiplexer IO_7 je řízen 3 bity řídicího registru tiskárny a slouží pro přepínání vstupních kanálů a rozsahů.

Multiplexer IO_6 je řízen dalším bitem řídicího registru a přepíná režim A/D a D/A.

Na obr. 13 je zobrazen stav v režimu A/D a měření v kanálu X na rozsahu $\pm 1V$. Obvod $IO_{2,1}$ má rozpojenou smyčku zpětné vazby a je dalším kontaktem multiplexeru odpojen od analogové paměti převodníku D/A, tvořené rezistorem R_{15} a kondenzátorem C_3 . Výstup obvodu $IO_{2,1}$ je připojen na nulový potenciál dvěma paralelními kontakty multiplexeru (pro zmenšení hodnoty R_{on}), aby svým výstupem neovlivňoval vlivem konečné velikosti odporu multiplexeru v rozepnutém stavu vstup komparátoru. Kondenzátor C_2 zmenšuje zvlnění na výstupu převodníku D/A pro delší doby převodu A/D.

Vstupní napětí z kanálu X je vedeno přes rezistor R_{20} (100 k Ω), který tvoří část vstupního děliče a současně působí jako ochrana spolu s diodami D_1 , D_2 proti napěťovému

přetížení vstupních obvodů do 100 V (viz lit. [5]). Podobně fungují i rezistory R_{24} , R_{27} a R_{29} v dalších kanálech.

Tyto rezistory tvoří spolu s kondenzátorem C_5 filtr pro rychlé napěťové špičky ve vstupním napětí. Kapacitu filtračního kondenzátoru nezvětšujeme, protože časová konstanta musí být malá vzhledem k programově zajištěné rutině testu na změnu elektrických parametrů použitých obvodů. Odpor těchto rezistorů určuje vstupní odpory jednotlivých kanálů; byly zvoleny s ohledem na praktické použití a i s ohledem na chyby měření vlivem svodových proudů multiplexeru. Blíže o návrhu obvodových prvků z hlediska přesnosti měření viz lit. [7].

Zesílený signál v $IO_{2,1}$ je veden přes rezistor R_3 na komparátor IO_4 .

Napěťová nesymetrie $IO_{2,1}$ i její posuv a základní nastavení bipolární nuly i její změna u převodníku D/A MDAC08 je kompenzována programově, takže se jednak nemusí použít prvky pro nastavování a jednak jsou programově kompenzovány i teplotní a dlouhodobé změny elektrických parametrů.

R_{15} , C_3 a dále přes impedanční převodník IO_3 na výstup převodníku D/A. Zároveň sepnutím kontaktu S_2 multiplexeru IO_7 , který uzemní vstup $IO_{2,1}$, takže na jeho výstupu je přibližně 0 V a není ovlivňován převod D/A.

Časová konstanta analogové paměti je volena tak, aby zvlnění výstupního napětí převodníku D/A bylo minimální i pro další provedení s delší dobou převodu (bez komparátoru MAB311).

Pro uživatelské vlastní programové využití musí být pak doba nastavení výstupního napětí převodníku D/A delší než součin $R_{15} \cdot C_3$ a je realizovatelná příkazem DELAY.

Analogová paměť je využívána pouze po dobu vlastního převodu A/D, každá programová rutina APROX končí povel pro návrat do režimu D/A.

Uvedené zapojení s analogovou pamětí bylo zvoleno z důvodu jednoduchosti, minima součástek a napájecího napětí jen 15 V.

Byla uvažována i dokonalejší řešení s modernějšími obvody – vzhledem k dostupnosti a ceně bylo zvoleno toto řešení.

Konstrukční provedení

Všechny součástky převodníků včetně vstupních a výstupních svorek jsou na jedné desce s plošnými spoji, která dovoluje značnou variabilitu konstrukčního uspořádání. Osazení desky je poměrně náročné na čistotu pájení i na mechanickou výrobu. Péče věnovaná těmto operacím se vrátí v bezchybné funkci zařízení. Pokud si nejsme jisti svoji prací, osadíme nejprve desku bez obvodu A2030 a pomocí programu na obr. 14 oživíme část A/D. Pak doplníme A2030.

Za základní byla zvolena konstrukce s běžně dostupným „úředně“ bezpečným napájecím zdrojem BK 125, který má kromě požadovaného napájecího napětí ± 15 V ještě i napětí $+5$ V.

Zvolená konstrukce (na obr. 18) umožňuje využívat zdroje i při provozu jednotky převodníků a bude využita v dalších rozšiřujících přímozásuvných modulech, např. v jednoduchém programovatelném generátoru harmonických napětí.

V tomto konstrukčním provedení jsou do desky s plošnými spoji vyvrtány díry o průměru 11,5 mm a celá deska je nasazena na stávající přístrojové zdířky zdroje BK 125, posunuta směrem dolů a dotažena otáčivou částí svorky. Vytvořené spojení je pevné a spolehlivé, zvláště budou-li spoje na desce pocínovány (dosedací plošky popř. pocínujeme opatrně sami. Pozor – po cínování je třeba odstranit případnou kalafunu nebo pájecí roztok).

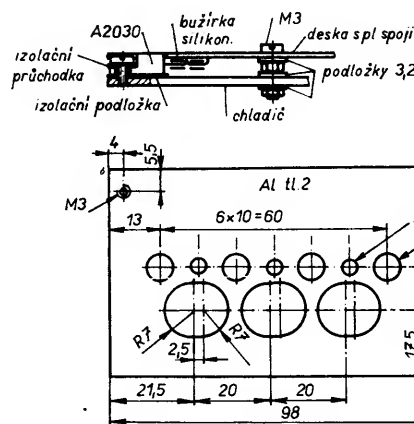
Pro určené středů otvorů slouží levé vyleptané plochy kruhů v kontaktních ploškách na spojové desce a pokud si nejsme jisti přesnou prací při vrtání, vrtáme díry menší a dopilujeme je podle skutečnosti za neustálého zkoušení na zdroji.

Pokud nepoužijeme doporučený zdroj, deska umožňuje připájet či přišroubovat napájecí zdířky pro externí zdroj, připájet nebo přišroubovat banánky pro přímé nasunutí do zdířek zdroje nebo přímo připájet vodiče. V tomto případě využijeme předleptaných pravých ploch kruhů v kontaktních ploškách (jako středů zdířek nebo banánků).

Při delších přívodech napájecího napětí je vhodné na desku připájet do místa přívodu blokovací kondenzátory 100 nF. Tyto kondenzátory nejsou nutné při doporučeném zdroji, deska je navržena tak, aby obvody byly stabilní i bez použití blokovacích kondenzátorů.

Některé výkonové zesilovače A2030 v použitém zapojení mají snahu kmitat s amplitudou asi 100 mV i přes použitý Boucherotův člen na výstupu ($R_{14} = 1 \Omega$ a $C_4 = 150$ nF). Kapacitu kondenzátoru C_4 proto, nemáme-li možnost kontroly osciloskopem, volíme minimálně 220 nF.

Obvod A2030 je upevněn elektricky izolovaně (pomocí izolační průchodky a izolační slídové nebo teflonové podložky podle obr. 4 a obr. 16) na chladič desku, zhotovenou podle obr. 4.

Obr. 16, 17. Chladič deska a úprava hrotu páječky

Oválné otvory v chladiči desce nedovolují chybně nasadit desku na svorky zdroje. Tyto otvory musí být opět dosti přesně provedeny, nejlépe určíme jejich středy pomocí vlastní spojové desky, na níž označíme středy kružnic z předleptaných a vyvrtaných levých i pravých děr v kontaktních ploškách.

Vstupní zdířky nejlevnějšího provedení jsou přímo zapájeny do vyvrtaných děr v desce s plošnými spoji. Před zapájením je dokonale očistíme brusným papírem, zasuneme všechny zdířky, obrácenou desku položíme na rovný povrch a pájíme běžnou pistolovou páječkou. Zploštělé konce zdířek odštípeme (viz obr. 4).

U obvodu A2030 opatrně narovnáme vývody a znovu je ohneme na druhou stranu podle obr. 4 a obr. 16. Na vývody navlékneme tenké silikonové bužírky, aby nemohl vzniknout zkrat. Můžeme také použít část slídové nebo teflonové podložky pro odizolování plošných spojů. Je také možné umístit obvod shora a spojit jej s chladič desku kovovou kostkou rozměrů 15 x 10 x 5 mm. Vhodná distanční vzdálenost mezi plošnými spoji a chladič desku je zajištěna dvěma podložkami pro šroubky M3 a maticí podle obr. 16. Protože pro upevnění chladič desky stačí dva šroubky M3, může být třetí šroubek využit pro upevnění případné krycí desky ze strany součástek. Vzhledem k moderní tendenci, aby studenti viděli součástky obvodů ve skutečnosti a protože výškově přesahující zdířky chrání součástky před poškozením a na desce nelze snadno vnějším zásahem udělat zkrat, není tato krycí deska bezpodmínečně nutná (může být zhotovena např. i z tenkého organického skla).

Použitím chladiče s větší chladič plochou a výkonnějšího zdroje napájecího napětí můžeme zvětšit proudový odběr z programovatelného zdroje až na velikost, danou mezními parametry obvodu A2030. Konstrukce desky umožňuje její vestavění na prakticky libovolný dostupný chladič.

Pro vyvedení všech digitálních signálů z desky s plošnými spoji plochým vodičem je vhodné použít přímořezný konektor, určený pro 14-vývodové IO, který je k dostání opět ve specializovaných prodejnách, např. v Praze u ty GM za asi 30 Kčs. Pak je nutné použít originální plochý vodič s roztečí drátů 1,25 mm, který lze koupit tamtéž za opět asi 30 Kčs i na dobírku. Toto provedení je na obr. 18 nahoře.

Je ovšem možné připájet přímo plochý vodič naší výroby za asi 11 Kčs do desky s plošnými spoji a zajistit proti vytržení spnou z plechu, podloženou kouskem ploché pryže a přišroubované ke spojové desce podle obr. 18 a obr. 25a. Pro spojení chladič desky s deskou s plošnými spoji použijete střední díru (pro šroubek M3) mezi kanály Y a X.

Pro pájení na desce je vhodné upravit hrot páječky podle obr. 16, 17 jeho opilováním a vyvrtáním díry asi 0,9 mm. Práce s tímto hrotem je velice rychlá a vzhledná, hrotem nabere z trubkové pájky cín do vyvrtané díry v hrotu, navlečeme na vývod součástky a přitisknutím k pájecí plošce vytvoříme dokonalý spoj. Jako rezistory je možné použít i destičkové typy WK.

Nastavení a seřízení jednotky

Ačkoliv toto zařízení nemá žádné nastavovací ani seřizovací prvky a nevyžaduje speciální přesné součástky (především rezistory do vstupních děličů), nelze obejít jeden ze zákonů G.F.W. Hegela – zákon dialektiky.

I toto jednoduché a levné zařízení musí mít nějakou vadu na úkor složitosti a ceny. Kompenzace této jednoduchosti je ukryta ve složitějším programovém vybavení a v nutnosti (pokud je zařízení osazeno doporučenými rezistory typu TR 191,5 %) nastavit jednotku pomocí části XYZRM řídicího programu na obr. 14.

Jedná se o zjištění programových konstant RefNap, které jsou vlastně vstupními napětími pro jednotlivé rozsahy, odpovídající na výstupu převodníku A/D číslu 255 – tedy maximální kladné velikosti.

Pro nastavení použijeme zapojení podle obr. 11, tvořené regulovatelným zdrojem vstupního napětí a voltmetrem s přesností pokud možno lepší nebo srovnatelnou s nastaveným zařízením. Jako zdroj regulovatelného napětí zvláště pro spodní rozsahy je vhodná např. plochá baterie s připojeným dvojitým potenciometrem (nebo dvěma potenciometry jednoduchými) s logaritmickým průběhem, kterým se lépe regulují malá napětí.

Obr. 18. Fotografie zařízení (viz 1. a 4. stranu obálky)

Obr. 14. XYZRM – program řízení a nastavení převodníků z obr. 5 a 13

```

uses DOS, CRT;

const
  RefNapetiZ01 = 0.103;
  RefNapetiZ1 = 1.16;
  RefNapetiY1 = 1.11;
  RefNapetiY10 = 12;
  RefNapetiX1 = 1.67;
  RefNapetiX10 = 9.76;
  RefNapetiX50 = 55.3;
  RefNapetiD0 = 121;
var
  Ch : Char;
  kt,kx,ky,kr,kz,K,A,i,d,Vstup : byte;
  BX,BX50,BX10,BX1,BY,BY10,BY1,BZ,BZ1,BZ01 : real;
  p : integer;

PROCEDURE ZhasniKursor;
var Regs: registers;
begin
  with Regs do
  begin
    AH := $01;
    CH := $20;
  end;
  Intr($10,Regs);
end;

PROCEDURE Aprox;
begin
  Delay(1); A := 0; Vstup := 0;
  for i := 7 downto 0 do
  begin
    Port($37A) := A + 1 shl i;
    Delay(0);
    Vstup := Port($379);
    if Vstup > 128 then A := A + 1 shl i;
  end;
  Port($37A) := 2; Port($37B) := d;
end;

PROCEDURE vj(volba)
begin
  if KeyPressed then
  begin
    Ch := ReadKey;
    if Ch = #0 then
    begin
      Ch := ReadKey;
      if Ch = #79 then Halt;
      if Ch = #77 then
      begin
        TextBackground(LightGray); TextColor(0); gotoXY(1,1);
        write(' KANAL X [1 a2 50 V] KANAL Y [1 a2 10 V] KANAL Z');
        write(' [0.1 a2 1 V] D/A PŘEVODNÍK ');
        TextBackground(black);
        if p2 then p := -1; inc(p);
      end;
      if Ch = #75 then
      begin
        TextBackground(LightGray); TextColor(0); gotoXY(1,1);
        write(' KANAL X [1 a2 50 V] KANAL Y [1 a2 10 V] KANAL Z');
        write(' [0.1 a2 1 V] D/A PŘEVODNÍK ');
        TextBackground(black);
        if p1 then p := 4; dec(p);
      end;
      if (Ch = #72) and (kr = 1) then
      begin
        if d < 255 then
          inc(d);
        end;
      end;
      if (Ch = #80) and (kr = 1) then
      begin
        if d > 0 then
          dec(d);
        end;
      end;
      if kr = 1 then
      begin
        TextColor(15); gotoXY(65,2);
        writeln(' [ U ] = ',round((d-RefNapetiD0)*0.8)/10:2:1, ' V ');
        Port($37B) := d; delay(100);
        if kt = 1 then
        begin
          gotoXY(71,4); writeln('d = ',d, ' ');
        end;
      end;
    end;
  end;
end;

PROCEDURE X;
begin
  vj; TextColor(9);
  if KeyPressed then
  begin
    Ch := ReadKey;
    if Ch = #27 then kx := 0;
  end;
  Port($37A) := 10; Aprox; K := A;
  if K = 255 then K := 254; Port($37A) := 14; Aprox;
  if kt = 1 then
  begin
    gotoXY(5,4); writeln(' AX1 = ',A, ' ');
  end;
  BX1 := round(RefNapetiX1 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 0.1;
  if (A = 255) OR (A = 0) then
  begin
    Port($37A) := 13; aprox;
    if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(5,5); writeln(' AX10 = ',A, ' ');
    end;
  end;
  BX10 := round(RefNapetiX10 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 100;
  if (A = 255) OR (A = 0) THEN
  begin
    Port($37A) := 12; aprox;
    if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(5,6); writeln(' AX50 = ',A, ' ');
    end;
  end;
  if (A = 255) or (A = 0) then
  begin
    gotoXY(1,2); write(' Ux větší než 50 V ');
  end;
  else
  begin
    BX50 := round(RefNapetiX50 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 10;
    gotoXY(1,2); write(' [ X50 ] = ',BX50:4:1, ' [V] '); BX := BX50;
  end;
end;
ELSE
begin
  gotoXY(1,2); write(' [ X10 ] = ',BX10:4:1, ' [V] '); BX := BX10;
end;
else
begin
  gotoXY(1,2); write(' [ X1 ] = ', BX1:4:0, ' [mV] '); BX := BX1/1000;
end;
end;

PROCEDURE Y;
begin
  vj; TextColor(12);
  if KeyPressed then
  begin
    Ch := ReadKey;
    if Ch = #27 then ky := 0;
  end;
  Port($37A) := 10; Aprox; K := A;
  if K = 255 then K := 254; Port($37A) := 9; Aprox;
  if kt = 1 then
  begin
    gotoXY(27,4); writeln(' AY1 = ',A, ' ');
  end;
  BY1 := round(RefNapetiY1 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 0.1;
  if (A = 255) OR (A = 0) then
  begin
    Port($37A) := 8; aprox;
    if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(27,5); writeln(' AY10 = ',A, ' ');
    end;
  end;
  BY10 := round(RefNapetiY10 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 10;
  if (A = 255) OR (A = 0) THEN
  begin
    gotoXY(22,2); write(' Uy větší než 10 V ');
  end;
  else
  begin
    gotoXY(22,2); write(' [ Y10 ] = ',BY10:4:1, ' [V] '); BY := BY10;
  end;
end;
else
begin
  gotoXY(22,2); write(' [ Y1 ] = ', BY1:4:0, ' [mV] '); BY := BY1/1000;
end;
end;

PROCEDURE Z;
begin
  vj; TextColor(10);
  if KeyPressed then
  begin
    Ch := ReadKey;
    if Ch = #27 then kz := 0;
  end;
  Port($37A) := 10; Aprox; K := A;
  if K = 255 then K := 254; Port($37A) := 11; Aprox;
  if kt = 1 then
  begin
    gotoXY(40,4); writeln(' AZ01 = ',A, ' ');
  end;
  BZ01 := round(RefNapetiZ01 * 1000 * (A-K) / (255-K));
  if (A = 255) OR (A = 0) then
  begin
    Port($37A) := 15; aprox;
    if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(40,5); writeln(' AZ1 = ',A, ' ');
    end;
  end;
  BZ1 := round(RefNapetiZ1 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 0.1;
  if (A = 255) OR (A = 0) THEN
  begin
    gotoXY(43,2); write(' Uz větší než 1 V ');
  end;
  else
  begin
    gotoXY(43,2); writeln(' [ Z1 ] = ',BZ1:4:0, ' [mV] '); BZ := BZ1/1000;
  end;
end;
else
begin
  gotoXY(43,2); writeln(' [ Z01 ] = ',BZ01:4:0, ' [mV] '); BZ := BZ01/1000;
end;
end;

PROCEDURE r;
begin
  vj; TextBackground(black); TextColor(15); gotoXY(65,2);
  writeln(' [ U ] = ',round((d-121)*0.8)/10:2:1, ' V ');
end;

PROCEDURE Zx;
begin
  if Ch = #13 then kx := 1;
  if Ch = #27 then
  begin
    kx := 0; TextBackground(black); gotoXY(1,2); write(' ');
    gotoXY(1,4); write(' ');
    gotoXY(1,5); write(' ');
    gotoXY(1,6); write(' ');
  end;
  TextBackground(black); TextColor(14); gotoXY(1,1);
  write(' KANAL X [1 a2 50 V] ');
end;

PROCEDURE Zy;
begin
  if Ch = #13 then ky := 1;
  if Ch = #27 then
  begin
    ky := 0; TextBackground(black); gotoXY(22,2); write(' ');
    gotoXY(22,4); write(' ');
    gotoXY(22,5); write(' ');
  end;
  TextBackground(black); TextColor(14); gotoXY(22,1);
  write(' KANAL Y [1 a2 10 V] ');
end;

PROCEDURE Zz;
begin
  if Ch = #13 then kz := 1;
  if Ch = #27 then
  begin
    kz := 0; TextBackground(black); gotoXY(43,2); write(' ');
    gotoXY(43,4); write(' ');
    gotoXY(43,5); write(' ');
  end;
end;

```

```

TextBackGround(black); textcolor(14); gotoxy(43,1);
write(' KANAL Z [0.1 až 1 V] ');
end;

PROCEDURE Zr;
begin
if Ch=#13 then kr:=1;
if Ch=#27 then
begin
kr:=0; TextBackGround(black); gotoxy(65,2); write('
');
gotoxy(65,4); writeln(' ');
end;
TextBackGround(black); textcolor(14); gotoxy(65,1);
write(' D/A PŘEVODNÍK ');
end;

BEGIN
ZhasniKursor;
TextBackGround(0); ClrScr; d:=RefNapetiD0; Port[37A]:=2; Port[37B]:=d;
kx:=0; ky:=0; kz:=0; kr:=0; p:=0; kt:=0;
TextBackGround(black); textcolor(15); gotoxy(5,10);
write('TEST pro nas:aveni AD převodniku ? ANO stisknete [ A ]');
write(' NE stiskete [ N ]');
Ch:=ReadKey;
if (Ch=#65) or (Ch=#97) then kt:=1;
if (Ch=#76) or (Ch=#110) then kt:=0;
ClrScr; textbackground(lightgray); textcolor(0);
write(' KANAL X [1 až 50 V] KANAL Y [1 až 10 V]');
write(' KANAL Z [0.1 až 1 V] D/A PŘEVODNÍK ');
gotoxy(1,0);
write('přerušení [END], volba kanálu [',chr(26),'] [',chr(27),'] [',chr(25),']');
write('výběr [ENTER], zrušení [ESC], řízení D/AL [',chr(24),'] [',chr(25),']');

repeat
v;
if kx=1 then x;
if ky=1 then y;
if kz=1 then z;
if kr=1 then r;
if p=0 then zx;
if p=1 then zy;
if p=2 then zz;
if p=3 then zr;
until false
END.

```

Obr. 15. XYZAG – program řízení převodníků z obr. 5 a 13 – graficky

```

uses CRT, GRAPH;

const
RefNapetiZ01 = 0.103;
RefNapetiZ1 = 1.16;
RefNapetiY1 = 1.11;
RefNapetiY10 = 12;
RefNapetiX1 = 1.07;
RefNapetiX10 = 9.70;
RefNapetiX50 = 55.3;
RefNapetiD0 = 121;
BigFont = SmallFont; (globalní nastavení fontu)

var
Ch : char;
vx, vx50, vy, vz, kx, ky, kr, kz, K, A, i, d, Vstup : byte;
SBX, SBY, SBZ, SBR, BR1, SBR1, BX, BX50, BX10, BX1, BY, BY10, BY1, BZ, BZ1, BZ01 : real;
p : 0d, 6m : 1m;
St : string[60];

PROCEDURE Aprox;
begin
Delay(1); A := 0; Vstup := 0;
for i := 7 downto 0 do
begin
Port[37B] := A + 1 shl i;
Delay(0); (pro schema na obr.4 a obr.5 je Delay(1))
Vstup := Port[37B];
if Vstup > 120 then A := A + 1 shl i;
end;
Port[37A] := 2; Port[37B] := d;
end;

PROCEDURE MA;
begin
SetFillStyle(1, black);
SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(560, 17, ' D/A PŘEVODNÍK ');
Bar3D(322, 3, 477, 30, 2, true);
SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(396, 17, ' KANAL Z [0.1 - 1 V] ');
Bar3D(161, 3, 316, 30, 2, true);
SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(235, 17, ' KANAL Y [1 - 10 V] ');
Bar3D(0, 3, 155, 30, 2, true);
SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(77, 17, ' KANAL X [1 - 50 V] ');
Bar3D(483, 3, 580, 30, 2, true); Bar3D(566, 3, 614, 30, 2, true);
Bar3D(620, 3, 637, 30, 2, true);
SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(560, 17, ' D/A PŘEVODNÍK ');
OutTextXY(491, 17, Char(24)); OutTextXY(620, 17, Char(25));
end;

procedure Zx;
begin
SetFillStyle(1, black);
Bar3D(0, 3, 155, 30, 2, true); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);

OutTextXY(77, 17, ' KANAL X [1 - 50 V] ');
end;

procedure Zy;
begin
SetFillStyle(1, black);
Bar3D(161, 3, 316, 30, 2, true); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(235, 17, ' KANAL Y [1 - 10 V] ');
end;

procedure Zz;
begin
SetFillStyle(1, black);
Bar3D(322, 3, 477, 30, 2, true); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
OutTextXY(396, 17, ' KANAL Z [0.1 - 1 V] ');
end;

procedure Zr;
begin
SetFillStyle(1, black);
Bar3D(483, 3, 580, 30, 2, true); Bar3D(566, 3, 614, 30, 2, true);
Bar3D(620, 3, 637, 30, 2, true);
end;

procedure gx;
begin
SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
Bar3D(0, 40, 155, 60, 2, true);
end;

procedure gy;
begin
SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
Bar3D(161, 40, 316, 60, 2, true);
end;

procedure gz;
begin
SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
Bar3D(322, 40, 477, 60, 2, true);
end;

procedure gr;
begin
SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
Bar3D(483, 40, 637, 60, 2, true);
end;

procedure hx;
begin
SetColor(12); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
SetTextJustify(LeftText, CenterText);
OutTextXY(0, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure hy;
begin
SetColor(12); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
SetTextJustify(LeftText, CenterText);
OutTextXY(160, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure hz;
begin
SetColor(12); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
SetTextJustify(LeftText, CenterText);
OutTextXY(320, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure mhx;
begin
SetColor(0); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
SetTextJustify(LeftText, CenterText);
OutTextXY(0, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure mhy;
begin
SetColor(0); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
SetTextJustify(LeftText, CenterText);
OutTextXY(160, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure mhz;
begin
SetColor(0); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
SetTextJustify(LeftText, CenterText);
OutTextXY(320, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure vj(volba);
begin
if KeyPressed then
begin
Ch:=ReadKey;
if Ch=#0 then
begin
Ch:=ReadKey;
if Ch=#79 then Halt;
if Ch=#77 then
begin
ma;
if p>2 then p:=1; inc(p);
if p=0 then zx;
if p=1 then zy;
if p=2 then zz;
if p=3 then zr;
end;
if Ch=#75 then
begin
ma;
if p<1 then p:=4; dec(p);
if p=0 then zx;
if p=1 then zy;
if p=2 then zz;
if p=3 then zr;
end;
if (Ch=#72) and (kr=1) then
begin
if d< 255 then
inc(d); Port[37A] := 2; Port[37B] := d; delay(100);
end;
if (Ch=#80) and (kr=1) then
begin
if d > 0 then
dec(d); Port[37A] := 2; Port[37B] := d; delay(100);
end;
if kr=1 then
begin
BR:=(round((d-RefNapetiD0)*0.6)/10);
end
end
end
end
end;

PROCEDURE X;
begin
v;
if keypressed then
begin
Ch:=ReadKey;
if Ch=#27 then kx:=0;
end;
Port[37A] := 10; Aprox; K:=A;
if K=255 then K:=254; Port[37A] := 14; Aprox;
BX1:=round(RefNapetiX1*100*(A-K)/(255-K))/0.1;
if (A=255) OR (A=0) then
begin
Port[37A] := 13; Aprox; BX10:=round(RefNapetiX10*100*(A-K)/(255-K))/100;
if (A=255) OR (A=0) THEN

```

```

begin
  Port{37A1}:=12; aprox;
  BX50:=round(RefNapetiX50 *10*(R-K)/(255-K))/10; BX:=BX50;
  if abs(BX50) >50 then BX:=50;
end
ELSE
  BX:=BX10;
END
END
BX:=BX1/1000;
end;

PROCEDURE Y;
begin
  v;
  if KeyPressed then
  begin
    Ch:=ReadKey;
    if Ch=#27 then ky:=0;
    end;
    Port{37A1}:=10; Aprox; K:=A;
    if K=255 then K:=254;
    Port{37A1}:=8; Aprox; BY1:=round(RefNapetiY1 *100*(R-K)/(255-K))/0.1;
    if (R=255) OR (R=0) then
    begin
      Port{37A1}:=6; aprox; BY10:=round(RefNapetiY10 *10*(R-K)/(255-K))/10;
      if abs(BY10)>8 then BY10:= 8.8;
      BY:=(BY10);
    end
  else
    BY:=(BY1/1000);
  end;

PROCEDURE Z;
begin
  v;
  if KeyPressed then
  begin
    Ch:=ReadKey;
    if Ch=#27 then kz:=0;
    end;
    mhz;Port{37A1}:=10; Aprox; K:=A;
    if K=255 then K:=254; Port{37A1}:=11; Aprox;
    BZ01:=round(RefNapetiZ01 *1000*(R-K)/(255-K));
    if (R=255) OR (R=0) then
    begin
      Port{37A1}:=15; aprox; BZ1:=round(RefNapetiZ1 *100*(R-K)/(255-K))/0.1;
      if abs(BZ1)>999 then BZ1:=999;
      BZ:=(BZ1);
    end
  else
    BZ:=(BZ01);
  end;

Procedure r;
begin
  v;
end;

```

```

PROCEDURE ZobrazNapetiX(var SBX,BX: real);
var St: String(40);
BEGIN
  if kx=0 then exit;
  if abs(BX) >= 50 then hx;
  if abs(BX) >= 0.999 then
  begin
    if vx=0 then gx;
    vx:=1;mhx;SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(7,1,8,1);
    SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(10);(barve jednotek)
    if BX >= 0 then OutTextXY(10,140,'+V');
  else
    begin
      SetColor(0); OutTextXY(10,140,'+');SetColor(10); OutTextXY(10,140,'-V');
    end;
    BX:=abs(BX);
    if BX=SBX then exit;
    SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(8,1,12,1);
    St := ''; str(SBX:5:1, St); SetColor(black); OutTextXY(-15,230, St);
    str(BX:5:1, St); SetColor(14); (barva údeje)
    OutTextXY(-15,230, St); SBX := BX;
  end
  else
  begin
    if vx=1 then
    begin
      SBX:=0;gx;
    end;
    vx:=0;mhx;SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(5,1,8,1);
    SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(10);
    if BX >= 0 then OutTextXY(10,140,'+mV');
  else
    begin
      SetColor(0); OutTextXY(10,140,'+');SetColor(10); OutTextXY(10,140,'-mV');
    end;
    BX:=abs(BX);
    if BX=SBX then exit;
    SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(8,1,12,1);
    St := ''; str(SBX*1000:8:0, St); SetColor(black); OutTextXY(-130,230, St);
    str(BX*1000:6:0, St); SetColor(14); OutTextXY(-130,230, St);
    SBX := BX;
  end
end;

PROCEDURE ZobrazNapetiY(var SBY,BY: real);
var St: String(40);
begin
  v;
  if ky=0 then exit;
  if abs(BY) >= 8.9 then hy;
  if abs(BY) >=0.999 then
  begin
    if vy=0 then gy;
    vy:=1;mhy;SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(7,1,8,1);
    SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(10);
    if BY >= 0 then OutTextXY(170,140,'+V');
  else
    begin
      SetColor(0); OutTextXY(170,140,'+');SetColor(10); OutTextXY(170,140,'-V');
    end;
    BY:=abs(BY);
    if BY=SBY then exit;
    SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(8,1,12,1);
    St := ''; str(SBY:5:1, St); SetColor(black); OutTextXY(80,230, St);
    str(BY:5:1, St); SetColor(14); OutTextXY(80,230, St);
    SBY := BY;
  end
  else
  begin
    if vy=1 then
    begin
      SBY:=0;gy;
    end;
    vy:=0;mhy;SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(5,1,8,1);
    SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(10);
    if BY >= 0 then OutTextXY(170,140,'+mV');
  else
    begin

```

```

SetColor(0); OutTextXY(170,140,'+');SetColor(10); OutTextXY(170,140,'-mV');
end;

BY:=abs(BY);
if BY=SBY then exit;
SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(8,1,12,1);
St := ''; str(SBY*1000:8:0, St); SetColor(black); OutTextXY(30,230, St);
str(BY*1000:6:0, St); SetColor(14); OutTextXY(30,230, St);
SBY := BY;
end;

PROCEDURE ZobrazNapetiZ(ver SBZ,BZ: real);
var St: String(40);
BEGIN
  v;
  if kz=0 then exit;
  if abs(BZ) >=999 then hz;
  mhz;SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(5,1,8,1);
  SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(10);
  if BZ >= 0 then OutTextXY(335,140,'+mV');
  else
  begin
    SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(0);
    OutTextXY(335,140,'+');SetColor(10); OutTextXY(335,140,'-mV');
  end;
  BZ:=abs(BZ);
  if BZ=SBZ then exit;
  SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(8,1,12,1);
  SetTextJustify(LeftText,CenterText);
  St := ''; str(SBZ:8:0, St); SetColor(black); OutTextXY(190,230, St);
  SetTextJustify(LeftText,CenterText);
  str(BZ:8:0, St); SetColor(14); OutTextXY(190,230, St);
  SBZ := BZ;
end;

PROCEDURE ZobrazNapetiR(var SBR,BR: real);
var St: String(40);
BEGIN
  v;
  if kr=0 then exit;
  SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(7,1,8,1);
  SetTextJustify(LeftText,CenterText); SetColor(10);
  if BR >= 0 then OutTextXY(490,140,'+V');
  else
  begin
    SetTextJustify(LeftText,CenterText);
    SetColor(0); OutTextXY(490,140,'+');SetColor(10); OutTextXY(490,140,'-V');
  end;
  BR:=abs(BR);
  if BR=SBR then exit;
  SetTextStyle(BigFont, HorizDir,10); SetUserCharSize(8,1,12,1);
  SetTextJustify(LeftText,CenterText);
  St := ''; str(SBR1:2:1, St); SetColor(black); OutTextXY(515,230, St);
  str(BR1:2:1, St); SetColor(14); OutTextXY(515,230, St);
  SBR1 := BR;
end;

```

```

(pocatek programu)
BEGIN
  Gd := Detect; InitGraph(Gd, 6m, '');
  (pozn. soubory s příponou .bgi (ett.bgi,cga.bgi,egavga.bgi,herc.bgi musí být v
  aktuálním adresáři nebo musí být stenovene cesta např. 'c:\lang\tpas\bgi'
  e dále musí být v aktuálním adresáři fonty pro texty v grafickém režimu tj.
  sens.chr,trip.chr,goth.chr,litt.chr)
  if GraphResult <> grOk then
  begin
    writeln('Nelze přepnout do grafiky.');

```

```

  repeat
    v;
    if p=0 then
    begin
      if Ch=#13 then kx:=1;
      if Ch=#27 then
      begin
        kx:=0;gx;
      end;
    end;
    if p=1 then
    begin
      if Ch=#13 then ky:=1;
      if Ch=#27 then
      begin
        ky:=0;gy;
      end;
    end;
    if p=2 then
    begin
      if Ch=#13 then kz:=1;
      if Ch=#27 then
      begin
        kz:=0;gz;
      end;
    end;
    if p=3 then
    begin
      if Ch=#13 then kr:=1;
      if Ch=#27 then
      begin
        kr:=0;gr;
      end;
    end;
    if kx=1 then
    begin
      x;ZobrazNapetiX(SBX,BX);
    end;
    if ky=1 then
    begin
      y;ZobrazNapetiY(SBY,BY);
    end;
    if kz=1 then
    begin
      z;ZobrazNapetiZ(SBZ,BZ);
    end;
    if kr=1 then
    begin
      r;ZobrazNapetiR(SBR,BR);
    end;
  until false;
  CloseGraph;
END.

```

**Obr. 19. AUTOVOLT – program řízení jed-
nokanálového několikarovňového pře-
vodníku A/D**

```
program AUTOVOLT; {platí pro převodník bez obvodu MAB 311;
                  {platí pro relé 12 V !!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!}
uses DOS, CRT;

const
  RefNapeti01 = 0.1;
  RefNapeti02 = 0.2;
  RefNapeti05 = 0.5;
  RefNapeti11 = 1;
  RefNapeti12 = 2;
  RefNapeti15 = 5;
  RefNapeti10 = 10;
  RefNapeti20 = 20;
  RefNapeti50 = 50;
  RefNapeti100 = 100;
  RefNapeti200 = 200;
  RefNapeti500 = 500;
var
  Ch : char;
  kt,kx,ky,kz,K,A,I,d,Vstup,a10,a20 : byte;
  B,B01,B02,B05,B1,B2,B5,B10,B20,B50,B100,B200,B500 : real;
  p : integer;
```

```
PROCEDURE ZhasniKursor;
var Regs: registers;
begin
  with Regs do
    begin
      AH := $01;
      CH := $20;
    end;
  Intr($10,Regs);
end;
```

```
PROCEDURE Aprox;
begin
  Delay(1); A := 0; Vstup := 0;
  for i := 7 downto 0 do
    begin
      Port[$370] := A + 1 shl i;
      Delay(1);
      Vstup := Port[$370];
      if Vstup > 120 then A := A + 1 shl i;
    end;
    Port[$370] := 2; Port[$370] := d;
  end;
```

```
PROCEDURE Konec;
begin
  if KeyPressed then
    begin
      Ch := ReadKey;
      if Ch = #0 then
        begin
          Ch := ReadKey;
          if Ch = #79 then
            begin
              textmode(3); Halt;
            end;
          end;
        end;
    end;
```

end;

```
PROCEDURE Test;
begin
  d := 122; Port[$370] := 2; Port[$370] := d; Delay(300);
  Port[$370] := 10; Aprox; K := A; if K = 255 then K := 254;
end;
```

```
PROCEDURE Zobraz;
begin
  gotoXY(5,2); writeLn('U = ',B:6:3,' [V] ');
end;
```

```
PROCEDURE K01;
begin
  d := 255; Port[$370] := 2; Port[$370] := d; Port[$370] := 11; Aprox;
  B01 := round(RefNapeti01 * 1000 * (A-K) / (255-K));
  B := B01 / 1000;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,4); write(' A01 = ',A,' '); write(' [ 01 ] = ',B01:5:0,' [mV] ');
    end;
    gotoXY(4,4);
  end;
```

```
PROCEDURE K02;
begin
  d := 255; Port[$370] := 15; Aprox;
  B02 := round(RefNapeti02 * 1000 * (A-K) / (255-K));
  B := B02 / 1000;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,5); write(' A02 = ',A,' '); write(' [ 02 ] = ',B02:5:0,' [mV] ');
    end;
    gotoXY(4,5);
  end;
```

```
PROCEDURE K05;
begin
  d := 255; Port[$370] := 14; Aprox; (X1)
  B05 := round(RefNapeti05 * 1000 * (A-K) / (255-K));
  B := B05 / 1000;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,6); write(' A05 = ',A,' '); write(' [ 05 ] = ',B05:5:0,' [mV] ');
    end;
    gotoXY(4,6);
  end;
```

```
PROCEDURE K1;
begin
  d := 255; Port[$370] := 13; Aprox; (X10)
  B1 := round(RefNapeti1 * 1000 * (A-K) / (255-K)) / 0.1;
  B := B1 / 1000;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,7); write(' A1 = ',A,' '); write(' [ 1 ] = ',B1:5:0,' [mV] ');
    end;
    gotoXY(4,7);
  end;
```

```
PROCEDURE K2;
```

```
begin
  d := 255; Port[$370] := 12; Aprox; (X50)
  B2 := round(RefNapeti2 * 100 * (A-K) / (255-K)) / 100;
  B := B2;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,8); write(' A2 = ',A,' '); write(' [ 2 ] = ',B2:6:3,' [V] ');
    end;
    gotoXY(4,8);
  end;
```

```
PROCEDURE K5;
begin
  d := 255; Port[$370] := 9; Aprox; (Y1)
  B5 := round(RefNapeti5 * 40 * (A-K) / (255-K)) / 40;
  B := B5;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,9); write(' A5 = ',A,' '); write(' [ 5 ] = ',B5:6:3,' [V] ');
    end;
    gotoXY(4,9);
  end;
```

```
PROCEDURE K10;
begin
  d := 255; Port[$370] := 8; Aprox; a10 := a; (Y10)
  B10 := round(RefNapeti10 * 10 * (A-K) / (255-K)) / 10;
  B := B10;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,10); write(' A10 = ',A,' '); write(' [ 10 ] = ',B10:6:3,' [V] ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE K20;
begin
  d := 122; Port[$370] := 15; Aprox; a20 := a;
  B20 := round(RefNapeti20 * 10 * (A-K) / (255-K)) / 10;
  B := B20;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,11); write(' A20 = ',A,' '); write(' [ 20 ] = ',B20:6:3,' [V] ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE K50;
begin
  d := 122; Port[$370] := 14; Aprox;
  B50 := round(RefNapeti50 * 5 * (A-K) / (255-K)) / 5;
  B := B50;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,12); write(' A50 = ',A,' '); write(' [ 50 ] = ',B50:6:3,' [V] ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE K100;
begin
  d := 122; Port[$370] := 13; Aprox;
  B100 := round(RefNapeti100 * (A-K) / (255-K));
  B := B100;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,13); write(' A100 = ',A,' '); write(' [ 100 ] = ',B100:6:3,' [V] ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE K200;
begin
  d := 122; Port[$370] := 12; Aprox;
  B200 := round(RefNapeti200 * (A-K) / (255-K));
  B := B200;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,14); write(' A200 = ',A,' '); write(' [ 200 ] = ',B200:6:3,' [V] ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE K500;
begin
  d := 122; Port[$370] := 9; Aprox;
  B500 := round(RefNapeti500 * (A-K) / (255-K));
  B := B500;
  if kt = 1 then
    begin
      gotoXY(4,15); write(' A500 = ',A,' '); write(' [ 500 ] = ',B500:6:3,' [V] ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE MER2;
begin
  k20;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K50
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K100
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K200
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K500
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN
    begin
      gotoXY(5,2); write('U větší než 500 V ');
    end;
  end;
```

```
PROCEDURE MER1;
begin
  k01;
  if (A=255) OR (A=0) then k02
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K05
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K1
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K2
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K5
  else exit;
  IF (A=255) OR (A=0) THEN K10
  else exit;
  BEGIN
    textmode(1); ZhasniKursor; A10 := 122; A20 := 122;
    d := 122; Port[$370] := 2; Port[$370] := d; kt := 0;
    textBackground(black); textcolor(15); gotoXY(5,10);
    writeLn('TEST pro nastavení A/D převodníku ?');
    write('ANO stiskněte [ A ]; write(' NE stiskněte [ N ]');
    Ch := ReadKey;
    if (Ch = #55) or (Ch = #97) then kt := 1;
    if (Ch = #78) or (Ch = #110) then kt := 0;
    clrscr; textcolor(2); gotoXY(4,1);
    write('přerušit stiskem [END]'); textcolor(15);
    repeat
      test; d := 255; Port[$370] := 2; Port[$370] := d; Delay(200);
    repeat
      A10 := 122; konec; MER1; zobraz;
    until (A10 = 255) or (A10 = 0); d := 122; Port[$370] := 2; Port[$370] := d; Delay(400);
    repeat
      konec; MER2; zobraz;
    until (A20 = 55) AND (A20 < 200); A20 := 122;
    until false; textmode(3);
  end.
```

Spustíme program XYZRM a zvolíme režim pro TEST. V nabízeném menu zvolíme režim měření v příslušném kanálu, do kterého je přivedeno vstupní napětí kladné polarity. Toto vstupní napětí měníme tak dlouho, až konstanta A, příslušná automaticky zvolenému rozsahu, dosáhne velikosti 255. Zapišeme změřenou velikost vstupního napětí a postup opakujeme pro další rozsah nebo kanál.

Změřené údaje na jednotlivých rozsazích dosadíme do odpovídajících konstant na počátku programu. Tento postup pro přesné nastavení je možné několikrát opakovat, až velikost napětí indikovaná na obrazovce souhlasí s údajem testovacího voltmetru.

Pro nastavení převodníku, osazeného komparátorem MAB311, je možné místo baterie použít i vestavěný převodník D/A ve funkci programovatelného zdroje napětí, jehož velikost je v programu XYZRM nastavitelná kurzorovými klávesami. Číslo, které se objevuje na obrazovce, je přibližná velikost výstupního napětí získaná výpočtem a je ji možné v testovacím režimu uvést v soulas se skutečně vytvořeným měřeným výstupním napětím pomocí programové konstanty RefNapDA.

Měření a vlastní uživatelské využití

Při vlastním měření pak již testovací režim nepoužíváme. Program XYZRM pracuje pouze v textovém režimu a je velice rychlý (velký počet měření za sekundu). Jeho nevýhodou jsou malé číslice zobrazující napětí. Je možné číslice trochu zvětšit jiným režimem obrazovky, jako je tomu v programu pro řízení vícerozsahového měřicího přístroje na obr. 19, ale největší využití je při grafickém režimu v programu XYZRG, z něhož je na obr. 20 kopie obrazovky.

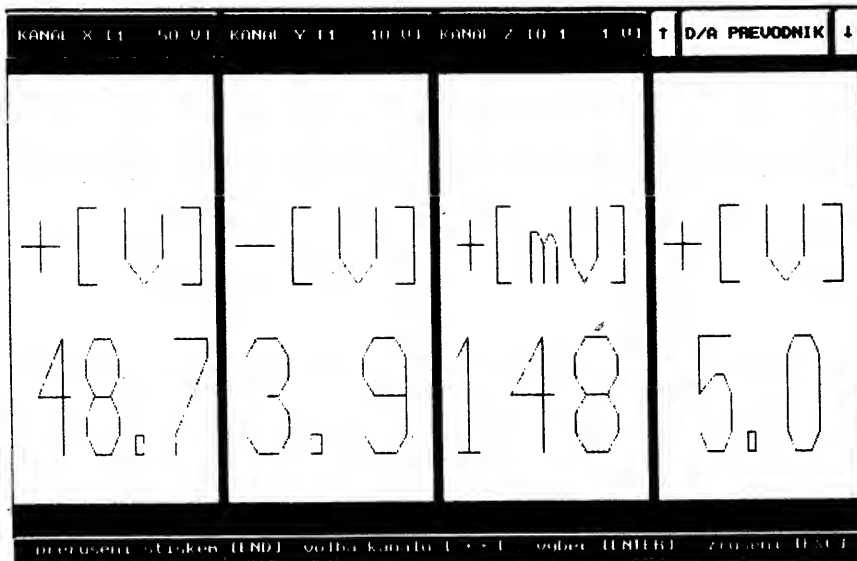
Tento program také vyžaduje pro přesná měření zadat programové konstanty RefNapeti, získané při nastavování. Kanály se volí kurzorovými klávesami VLEVO – VPRAVO, výběr klávesou ENTER, zrušení volby klávesou ESCAPE, řízení výstupního napětí převodníku D/A klávesami NAHORU–DOLŮ.

Tento program vyžaduje, aby v aktuálním adresáři byly soubory nutné pro činnost grafického režimu (soubory pro spolupráci s grafickými kartami – att.bgi, cga.bgi, egavga.bgi, herc.bgi a fonty pro grafiku – sans.chr, trip.chr, litt.chr), nebo aby byla v příkazu InitGraph stanovena cesta k těmto souborům.

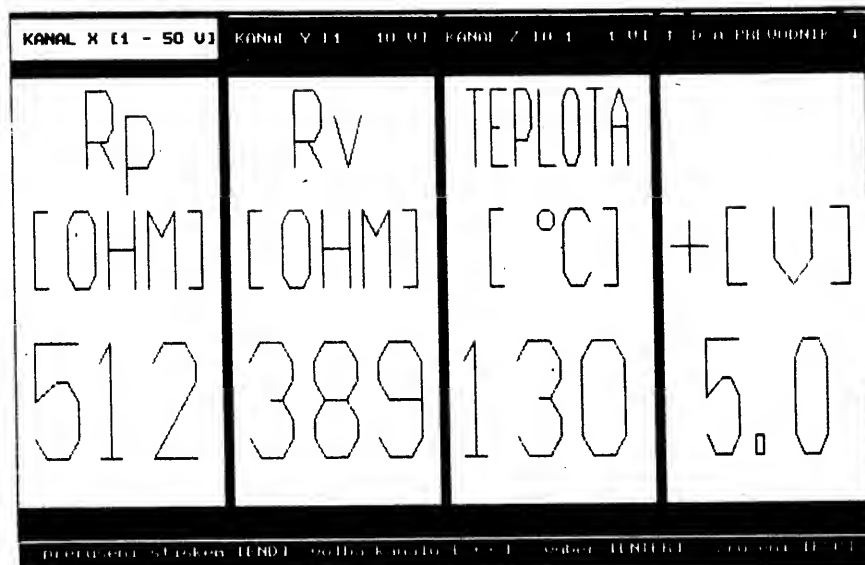
Program XYZRG lze upravit pro další tvůrčí práci na vlastním programovém vybavení, jak je možné vidět z kopie obrazovky na obr. 21, kde bylo využito dvou kanálů k měření závislosti odporů rezistorů z různých materiálů na teplotě a kde čidlo teploty bylo připojeno na další kanál. Výstupní napětí převodníku D/A bylo použito pro napájení měřicího přípravku.

Ve výpisu programu na obr. 15 jsou poznamky, umožňující další uživatelské změny.

To platí i o programu XYZRM, z něhož je možné použít programové rutiny PROCEDURE Aprox, PROCEDURE X nebo Y či Z, u nichž jsou vždy výstupem proměnné BX, BY, BZ, které udávají velikost napětí získanou převodem A/D ve [V]. Výstupní napětí převodníku D/A lze nastavit na libovolnou velikost od -10 V do +10 V ve 255 krocích po asi 80 mV příkazy Port [\$37A] : = 2; Port

Obr. 20. Kopie obrazovky z programu XYZRG – tříkanálový voltmetr a programovatelný zdroj napětí

Obr. 21. Upravený program XYZRG – měření závislosti odporu na teplotě

[\$378] : = d, kde d je číslo v rozsahu 0 až 255.

3kanálový osmibitový převodník A/D s automatickým přepínáním rozsahů, automatickou kompenzací posuvu napěťové nesymetrie a posuvu bipolární nuly, automatickou indikací polarity měřeného napětí, automatickou indikací překročení měřitelných parametrů a výkonový převodník D/A ve funkci programovatelného zdroje napětí do ±10 V s delší dobou převodu

Tato alternativa realizovaná na téže desce s plošnými spoji (zapojení podle obr. 13) vznikne vynecháním komparátoru MAB311 (MAC111) a rezistoru R₁₁, naopak přibude rezistor R₁₂.

Jako komparátor je využita polovina některého z doporučených dvojitéch operačních zesilovačů IO_{2.1}. Především vzhledem k dynamickým parametrům těchto běžných IO (doba zvětšování výstupního napětí)

musí být prodloužena doba mezi vysláním slova do obvodu MDAC08 a čtením stavu komparátoru v procedurách APROX o 1 ms, realizovaná příkazem DELAY(1). Tím se prodlouží celková doba převodu na asi 9 ms a zvětší se také zvlnění výstupního napětí převodníku D/A na asi 100 mV.

Menšího zvlnění lze dosáhnout zvětšením kapacity kondenzátorů C₂ a C₃ v analogové paměti. Je pak třeba prodloužit dobu převodu D/A.

Pokud budeme převodník D/A používat např. pouze ke spínání relé, jako je tomu v případě vícerozsahového měřicího přístroje, rozsvěcování žárovky, ovládání elektromagnetu či řízení rychlosti otáčení malého motoru, pak toto zvlnění nevadí. Při využití převodníku D/A např. k napájení měřicích můstků apod. se pak může použít další filtr až na výstupu převodníku D/A.

Zkrácení doby převodu

Dobu převodu u tohoto zapojení lze zkrátit použitím rychlejších a přesnějších dvojitých operačních zesilovačů, např. MAC412 nebo MAB412 či odpovídajících zahraničních typů.

Experimentálně lze měnit dobu zpoždění mezi zasláním slova do obvodu MDAC08 a čtením stavu komparátoru v procedurách APROX použitím tzv. prázdných příkazů, např. GOTOXY, WRITELN, WRITE a podobně, jejichž provedení trvá počítači určitou dobu, závislou na velikosti hodinového kmitočtu počítače. Správnou činnost ověřujeme pomocí programu XYZRM v režimu TEST. Měníme vstupní napětí v některém ze zvolených kanálů a sledujeme číslo získané převodem. To musí nabývat všech hodnot z intervalu 0 až 255.

Pro počítače XT byla takto ověřena minimální doba zpoždění pro bezchybný převod a pro obvod BO82 realizovaná příkazem WRITE zapsaným v proceduře APROX místo DELAY(0).

Pro počítače AT v režimu TURBO (12 MHz) je minimální časové zpoždění pro stejný obvod realizovatelné příkazem WRITELN.

Konstrukční provedení

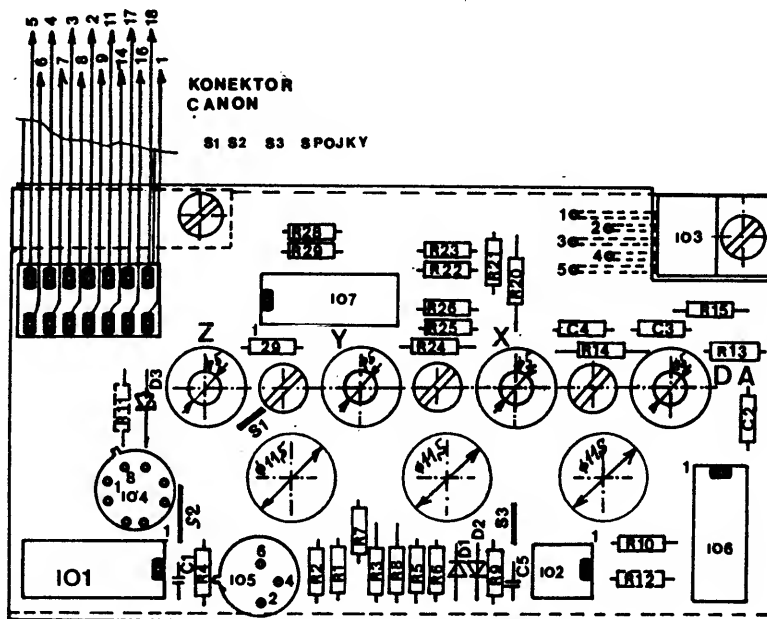
Pro osazení desky s plošnými spoji (obr. 22a) platí obr. 22, ve kterém se vynechá obvod IO4, rezistor R_{11} a osadí se rezistor R_{12} . Tyto rezistory jsou nakresleny čárkovane.

Pro výrobu i nastavení platí stejný postup jako v předchozím případě, stejně tak programové vybavení, ve kterém je v procedurách APROX provedena úprava časového zpoždění příkazem DELAY(1).

Jednakanálový osmibitový dvanáctirozsahový převodník A/D s automatickým přepínáním rozsahů, automatickou kompenzací posuvu napěťové nesymetrie a posuvu bipolární nuly, automatickou indikací polaritu měřeného napětí, automatickou indikací překročení měřitelných parametrů a výkonový převodník D/A ve funkci programovatelného zdroje napětí do ± 10 V

Zařízení představuje další variantu jednotky převodníků realizované na „univerzální“ desce s plošnými spoji. Úprava na obr. 23 zahrnuje především vstupní dělič, ochranné obvody a relé spínané převodníkem D/A některým ze způsobů na obr. 24. V dalším budeme předpokládat zapojení podle obr. 24a.

Dále je vhodné zvětšit zisk vstupního zesilovače IO_{2.2} změnou odporu rezistoru R_5 na 120 k Ω , aby se kompenzoval vliv ochranných obvodů. Rozložení součástek na desce s plošnými spoji je na obr. 23a. Kromě úpravy odporu a zapojení rezistorů děliče je zapojen ještě další rezistor s odporem 10 M Ω , spínaný programově relé, které je napájeno z převodníku D/A. Další rezistor 22 k Ω spolu s diodami D_4 , D_5 chrání vstup

Obr. 22. Rozložení součástek převodníku z obr. 5 a 13 na desce s plošnými spoji

multiplexeru před napětím větším než přibližně 15 V.

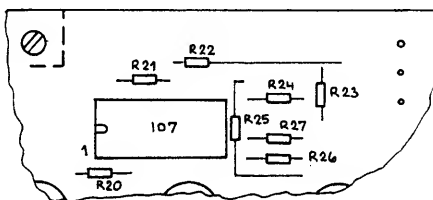
Řídicí program na obr. 19 AUTOVOLT pracuje tak, že nastaví výstupní napětí převodníku D/A na 0 V, relé rozezne a proběhne procedura TEST.

Pak se nastaví výstupní napětí převodníku na +10 V, což obvykle postačuje k sepnutí 12voltového relé.

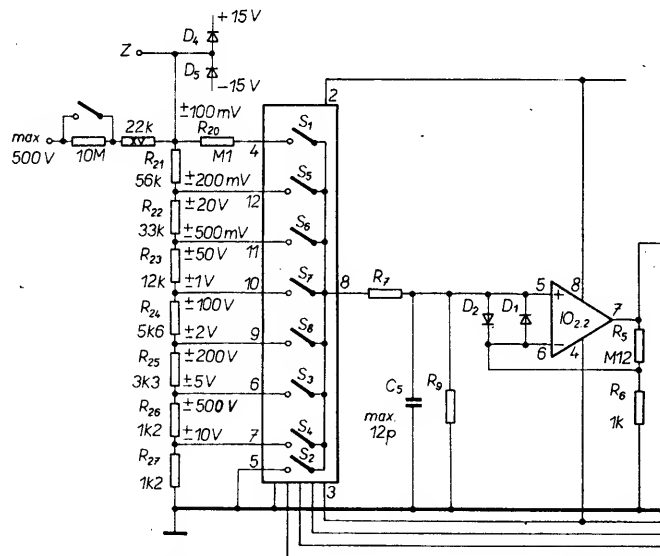
Předpokládáme, že měřené napětí je +22 V.

Je-li relé sepnuto, objeví se v bodě Z napětí asi +15,7 V (o úbytek na diodě D_4 větší než napájecí napětí +15 V) a sepne, aniž se

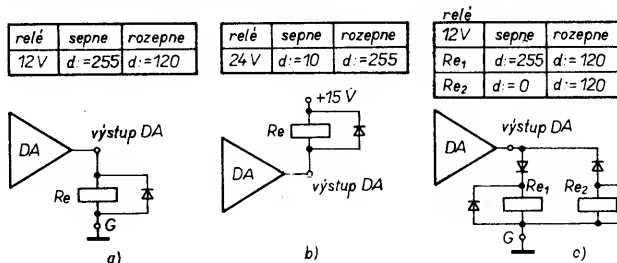
Obr. 22a. Fotografie rozložení součástek převodníku z obr. 13 (viz 4. strana obálky)

Obr. 23a. Rozložení součástek převodníku z obr. 23 na desce s plošnými spoji

Obr. 23. Schéma jednakanálového několika-rozsahového převodníku A/D a D/A

Obr. 24. Připojení relé k převodníku D/A

zvolí kanál S_1 . Toto napětí bude i na vstupu IO_{2.2}.

Multiplexer totiž sepne i tehdy, jestliže napětí na jeho vstupu dosáhne při napájení napětím ± 15 V velikosti asi 11 V.

Proběhne měřicí cyklus, při kterém jsou postupně spínány jednotlivé rozsahy a testována velikost čísla, získaného převodem. Pokud je toto číslo 255 nebo 0, přepne se na vyšší rozsah. V tomto případě bude číslo získané převodem trvale 255 a tak počítač v dalším kroku nastaví napětí převodníku D/A na 0 V, relé rozepne a napětí v bodě Z se zmenší vlivem předřadného rezistoru 10 M Ω na asi jednu setinu, tj. na 220 mV. Opět proběhne měřicí cyklus a test na číslo získané převodem a přepínání rozsahů se zastaví na sepnutém S_6 a zobrazí se přepočtená a zaokrouhlená hodnota čísla získaného převodem.

Měřicí cyklus se neustále opakuje s rozpojenými kontakty relé až do té doby, kdy se napětí zmenší pod 10 V.

Pak relé opět sepne a probíhá neustále měřicí cyklus se sepnutým relé až opět do té doby, než se vstupní napětí zvětší nad 10 V.

Tento systém řízení má tu výhodu, že je vždy maximálně využíván nejnižší a tedy i přesnější rozsah.

Pozor! Ochranný rezistor 22 k Ω musí být minimálně na 15 W, protože průchodem proudem přes ochranné diody se na něm ztrácí při napětí (maximálním) 500 V činný výkon větší než 10 W. Dále musí být zachována konstrukční bezpečnost vstupní svorky, relé musí být schopno rozepnout maximální vstupní napětí (např. relé RP 210 na 12 V). Proto také je vstupní obvod (a ochranné obvody) mimo desku s plošnými spoji a rozsah měření je jen do 200 V. Zkušenější, vybavení potřebnými součástkami, mohou využít i rozsahů vyšších.

Vstupní odpor v provedení podle obr. 23 se mění z hodnoty 10 M Ω na rozsazích vyšších než 10 V na asi 100 k Ω na rozsazích nižších. Po dobu, než počítač vyhodnotí stav pro rozepnutí relé (asi 1 ms), se vstupní odpor zmenší vlivem funkce ochranných obvodů asi na 20 k Ω .

Z hlediska chyby měření vlivem konečné velikosti proudů ochrannými diodami v záporném směru a chyby způsobené svodovými proudy multiplexeru má největší vliv chyba způsobená svodovými proudy při zvýšené teplotě.

Za předpokladu, že vnitřní odpor zdroje měřeného napětí je značně menší než vstupní odpor, výstup multiplexeru pracuje do velkého odporu, odpor sepnutého kanálu je značně menší než ochranný odpor a při 7 využitých kanálech je chyba způsobená svodovými proudy za zvýšené teploty (55°) menší než velikost nejnižšího bitu. Blíže o vlivu ochranných obvodů na přesnost měření viz lit. [7].

Nejjednodušší převodník A/D na „univerzální“ desce s plošnými spoji

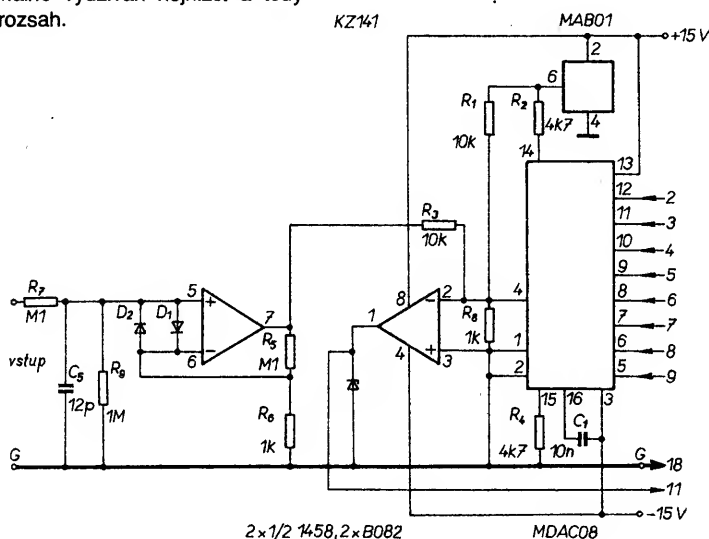
Schéma převodníku na obr. 25 a rozložení součástek na obr. 25a představuje nejjednodušší využití desky jako systému měřicího přístroje ± 100 mV se vstupním odporem 100 k Ω a přesností 1 %. Za cenu tohoto zařízení (asi 150,- Kčs) nelze v současné době zakoupit ani analogové ručkové měřidlo odpovídající přesnosti.

Programové vybavení AD4TEST a AD4 na obr. 26 a 27 slouží pro nastavení a vlastní měření. Doplněním tohoto zařízení o přepínač rozsahů a vstupní dělič se získá sice manuálně ovládaný, avšak levný měřicí přístroj.

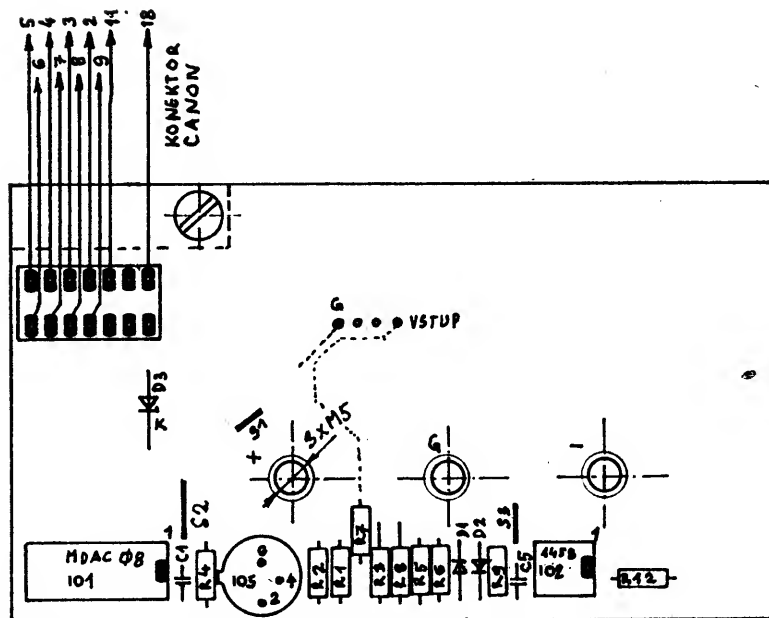
Postup nastavení a seřízení přístroje je uveden v kapitole o nastavení, úprava programového vybavení uživatelem s využitím programových rutin je v kapitole o měření a uživatelském využití.

Změnou rezistoru R_5 lze nastavit základní rozsah přístroje. Vzhledem k jednoduchosti jak obvodové, tak konstrukční jej lze doporučit k prvním experimentům i místo obvodů realizovaných na nepájivém kontaktním poli.

Pro napájení lze použít i zdroj ± 15 V „kalulačkového“ typu, tj. vestavěný v síťové vidlici, protože proudový odběr je malý.

Obr. 25. Schéma převodníku A/D s MA1458 a zesilením 100

Obr. 25a. Rozložení součástek převodníku z obr. 25 na desce s plošnými spoji

Obr. 26. AD4 – program řízení převodníku A/D z obr. 25

```

program AD4; ( Program platí pro převodník na obr.4 )
uses CRT,DDS;
const
  RefNapeti := 994; (zadejte napeti v mV)
  K := 122; (zadejte hodnotu K z první části testu)
var
  Ch : char;
  A,Vstup,i: byte;
  X:real;
PROCEDURE ZhasniKursor;
var Regs: registers;
begin
  with Regs do
    begin
      AH := $01;CH := $20;
    end;
  Intr($10,Regs);
end;

begin
  ClrScr;ZhasniKursor;
  writeln('Přerušeni měření stiskem libovolné klávesy');
  repeat
    A := 0; Vstup := 0;
    for i := 7 downto 0 do
      begin
        Port($378) := A + 1 shl i;
        delay(1);
        Vstup := Port($379);
        if Vstup > 126 then A := A + 1 shl i;
      end;
    X:=round(RefNapeti*(A-K)/(255-K));gotoXY(1,3);
    writeln('napeti = ',x:4:0,' mV');
  until KeyPressed;
  Ch := ReadKey;
end.

```

Obr. 27. AD4TEST – program nastavení
převodníku z obr. 25

```
uses CRT;
var
  Ch : char;
  A,Vstup,i: byte;

begin
  ClrScr;
  writeln('Zkratujte vstupní svorky co nejkratším vodičem, vyčkejte cca 10 minut');
  writeln('Zapněte a zapište hodnotu A. ');
  writeln('Odstraňte zkrat, připojte regulovatelné vstupní napětí a voltmetr. ');
  writeln('Zvyšujte vstupní napětí tak dlouho, až číslo na monitoru dosáhne 255 ');
  writeln('Zapište si toto vstupní napětí, přerušte program stiskem libovolné ');
  writeln('klávesy. V programu RD4 zadejte toto napětí jako konstantu ');
  writeln('RefNapeti, hodnotu A z první části testu zadejte jako konstantu K ');
  writeln('a program zaznamenejte. Dále volejte jen program RD4 ');
  repeat
    A := 0;
    Vstup := 0;
    for i := 7 downto 0 do
      begin
        Port[$378] := A + 1 shl i;
        Delay(1);
        Vstup := Port[$379];
        if Vstup < 128 then A := A + 1 shl i;
        end;
      gotoXY(1,10);
      writeln('Hodnota A = ', A);
    until KeyPressed;

  Ch := ReadKey;
end.
```

Obr. 28. XYZRGST – program pro řízení
převodníku A/D z obr. 13 (grafický), umožňu-
jící měřit stejnosměrná i střídavá napětí

```
uses CRT, GRAPH;

const
  RefNapetiZ01 = 0.12;
  RefNapetiZ1 = 1.215;
  RefNapetiY1 = 1.12;
  RefNapetiY10 = 12.2;
  RefNapetiX1 = 1.1;
  RefNapetiX10 = 10;
  RefNapetiX50 = 55.5;
  RefNapetiDA0 = 120;
  BigFont = SmallFont; {globalní nastavení fontu}

var
  Ch : char;
  g, kx1, kx10, kx50, vx, vx50, vy, vz, kx, ky, kr, kz, K, A, d, Vstup : byte;
  sx1, sx2, sy1, sy2, sz1, sz2 : byte;
  SBX, SBY, SBZ, SBR, BR, BR1, SBX50, BX50, BX10, BX1, BY, BY10, BY1, BZ, BZ1, BZ01 : real;
  i, n, p, qd, qm : integer;
  St : string[80];
  kx1, kx10, kx50, vy1, vy10, zz01, zzi : array[1..256] of integer;
  kx1, kx10, kx50, sx1, sx10, sx50 : array[1..256] of real;
  ay1, ay10, azz01, azz1, sy1, sy10, sz01, szzi : array[1..256] of real;

PROCEDURE Aproxi;
begin
  A := 0; Vstup := 0;
  for g := 7 downto 0 do
    begin
      Port[$378] := A + 1 shl g;
      Delay(0);
      Vstup := Port[$379];
      if Vstup > 128 then A := A + 1 shl g;
      end;
    end;
end;

PROCEDURE MA;
begin
  SetFillStyle(1, 15);
  SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
  SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(560, 17, ' D/A PREVODNIK ');
  Bar3D(322, 3, 477, 30, 2, true);
  SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(396, 17, ' KANAL Z [01 - 1 V] ');
  Bar3D(161, 3, 316, 30, 2, true);
  SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(235, 17, ' KANAL Y [1 - 10 V] ');
  Bar3D(0, 3, 155, 30, 2, true);
  SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(77, 17, ' KANAL X [1 - 50 V] ');
  Bar3D(483, 3, 500, 30, 2, true); Bar3D(506, 3, 614, 30, 2, true);
  Bar3D(620, 3, 637, 30, 2, true);
  SetColor(0); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(560, 17, ' D/A PREVODNIK ');
  OutTextXY(491, 17, Char(24)); OutTextXY(629, 17, Char(25));
end;

procedure Zk;
begin
  SetFillStyle(1, black);
  Bar3D(0, 3, 155, 30, 2, true); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
  SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(77, 17, ' KANAL X [1 - 50 V] ');
end;

Procedure Zy;
begin
  SetFillStyle(1, black);
  Bar3D(161, 3, 316, 30, 2, true); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
  SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(235, 17, ' KANAL Y [1 - 10 V] ');
end;

Procedure Zz;
begin
  SetFillStyle(1, black);
  Bar3D(322, 3, 477, 30, 2, true); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 1);
  SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(396, 17, ' KANAL Z [01 - 1 V] ');
end;

procedure Zr;
begin
  SetFillStyle(1, black);
  Bar3D(483, 3, 500, 30, 2, true); Bar3D(506, 3, 614, 30, 2, true);
  Bar3D(620, 3, 637, 30, 2, true);
  SetColor(White); SetTextJustify(CenterText, CenterText);
  OutTextXY(560, 17, ' D/A PREVODNIK ');
  OutTextXY(491, 17, Char(24)); OutTextXY(629, 17, Char(25));
end;

procedure gx;
begin
  SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
  Bar3D(0, 40, 155, GetMaxY-40, 2, true);
end;

procedure gy;
begin
  SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
  Bar3D(161, 40, 316, GetMaxY-40, 2, true);
end;

procedure gz;
begin
  SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
  Bar3D(322, 40, 477, GetMaxY-40, 2, true);
end;

procedure gr;
begin
  SetColor(15); SetLineStyle(SolidLn, 0, normWidth); SetFillStyle(SolidFill, 0);
  Bar3D(483, 40, 637, GetMaxY-40, 2, true);
end;

procedure hx;
begin
  SetColor(12); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
  SetTextJustify(LeftText, CenterText);
  OutTextXY(0, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure hy;
begin
  SetColor(12); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
  SetTextJustify(LeftText, CenterText);
  OutTextXY(160, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure hz;
begin
  SetColor(12); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
  SetTextJustify(LeftText, CenterText);
  OutTextXY(320, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure mhx;
begin
  SetColor(0); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
  SetTextJustify(LeftText, CenterText);
  OutTextXY(0, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure mhy;
begin
  SetColor(0); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
  SetTextJustify(LeftText, CenterText);
  OutTextXY(160, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure mhz;
begin
  SetColor(0); SetTextStyle(DefaultFont, HorizDir, 2);
  SetTextJustify(LeftText, CenterText);
  OutTextXY(320, 190, ' U > Umax ');
end;

procedure v; {volba}
begin
  if KeyPressed then
    begin
      Ch := ReadKey;
      if Ch = #0 then
        begin
          Ch := ReadKey;
          if Ch = #79 then Halt;
          if Ch = #77 then
            begin
              ma;
              if p > 2 then p := -1; inc(p);
              if p = 0 then zk;
              if p = 1 then zy;
              if p = 2 then zz;
              if p = 3 then zr;
            end;
          if Ch = #75 then
            begin
              ma;
              if p < 1 then p := 4; dec(p);
              if p = 0 then zk;
              if p = 1 then zy;
              if p = 2 then zz;
              if p = 3 then zr;
            end;
          if (Ch = #72) and (kr = 1) then
            begin
              if d < 255 then
                inc(d); Port[$37A] := 2; Port[$378] := d; delay(100);
              end;
              if (Ch = #80) and (kr = 1) then
                begin
                  if d > 0 then
                    dec(d); Port[$37A] := 2; Port[$378] := d; delay(100);
                  end;
                  if kr = 1 then
                    begin
                      BR := round((d - RefNapetiDA0) * 0.8) / 10;
                    end;
                end;
            end;
          end;
        end;
    end;
end;

PROCEDURE XRSOST;
begin
  for i := 1 to (n+1) do
    begin
      sxx50[i] := 0;
    end;
  for i := 1 to n do
    begin
      sxx50[i+1] := sxx50[i] + sqr(akx50[i]);
      if (kx50[i] = 255) or (kx50[i] = 0) then
        begin
          BX := 50; exit;
        end;
      end;
    BX50 := round(10 * sqrt(sxx50[n+1] / n)) / 10;
    BX := BX50;
  end;
end;
```

```

PROCEDURE XR50;
begin
PORT[*37A]:=12;
for i:=1 to n do
begin
APROX1;xx50[i]:=a;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
axx50[i]:=RefNapetiX50*(xx50[i]-K)/(255-K);
sxx50[i+1]:=sxx50[i]+axx50[i];
if sxx50[i]>K then sx1:=1;
if sxx50[i]<K then sx2:=1;
end;
if (sx1=1) and (sx2=1) then
begin
XR50ST;exit;
end;
BX50:=round(sxx50[n+1]/n*10)/10;BX:=BX50;
if abs(BX50)>50 then BX:=50;
BX:=BX50;
end;

PROCEDURE XR10ST;
begin
for i:=1 to (n+1) do
begin
sxx10[i]:=0;
end;
for i:=1 to n do
begin
sxx10[i+1]:=sxx10[i]+sqr(axx10[i]);
end;
BX10:=round(100*sqr(sxx10[n+1]/n)/100;BX:=BX10;
end;

PROCEDURE XR10;
begin
PORT[*37A]:=13;
for i:=1 to n do
begin
APROX1;xx10[i]:=a;
if (a=255) or (a=0) then
begin
XR10ST;exit;
end;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
axx10[i]:=RefNapetiX10*(xx10[i]-K)/(255-K);
sxx10[i+1]:=sxx10[i]+axx10[i];
if sxx10[i]>0.2 then sx1:=1;
if sxx10[i]<-0.2 then sx2:=1;
end;
if (sx1=1) and (sx2=1) then
begin
XR10ST;exit;
end;
BX10:=round(sxx10[n+1]/n*10)/10;BX:=BX10;
end;

PROCEDURE XR1ST;
begin
for i:=1 to (n+1) do
begin
sxx1[i]:=0;
end;
for i:=1 to n do
begin
sxx1[i+1]:=sxx1[i]+sqr(axx1[i]);
end;
BX1:=round(100*sqr(sxx1[n+1]/n)/0.1;BX:=BX1/1000;
end;

PROCEDURE XR1;
begin
PORT[*37A]:=14;
for i:=1 to n do
begin
APROX1;xx1[i]:=a;
if (a=255) or (a=0) then
begin
XR1ST;exit;
end;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
axx1[i]:=RefNapetiX1*(xx1[i]-K)/(255-K);
sxx1[i+1]:=sxx1[i]+axx1[i];
if sxx1[i]>K then sx1:=1;
if sxx1[i]<K then sx2:=1;
end;
if (sx1=1) and (sx2=1) then
begin
XR1ST;exit;
end;
BX1:=round(100*sxx1[n+1]/n)/0.1;BX:=BX1/1000;
end;

PROCEDURE YR10ST;
begin
for i:=1 to (n+1) do
begin
syy10[i]:=0;
end;
for i:=1 to n do
begin
syy10[i+1]:=syy10[i]+sqr(ayy10[i]);
if (y10[i]=255) or (y10[i]=0) then
begin
BY1:=9.9;exit;
end;
end;
BY10:=round(100*sqr(syy10[n+1]/n)/100;
BY:=BY10;
end;

PROCEDURE YR10;
begin
PORT[*37A]:=B;
for i:=1 to n do
begin
APROX1;y10[i]:=a;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
ayy10[i]:=RefNapetiY10*(y10[i]-K)/(255-K);
syy10[i+1]:=syy10[i]+ayy10[i];
if syy10[i]>K then sy1:=1;
if syy10[i]<K then sy2:=1;
end;

```

```

if (sy1=1) and (sy2=1) then
begin
YR10ST;exit;
end;
BY10:=round(syy10[n+1]/n*10)/10;
if abs(BY10)>9.9 then BY10:=9.9;
BY:=BY10;
end;

PROCEDURE YR1ST;
begin
for i:=1 to (n+1) do
begin
syy1[i]:=0;
end;
for i:=1 to n do
begin
syy1[i+1]:=syy1[i]+sqr(ayy1[i]);
end;
BY1:=round(100*sqr(syy1[n+1]/n)/0.1;BY:=BY1/1000;
end;

PROCEDURE YR1;
begin
PORT[*37A]:=9;Delay(1);
for i:=1 to n do
begin
APROX1;y1[i]:=a;
if (a=255) or (a=0) then
begin
YR1ST;exit;
end;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
ayy1[i]:=RefNapetiY1*(y1[i]-K)/(255-K);
syy1[i+1]:=syy1[i]+ayy1[i];
if syy1[i]>K then sy1:=1;
if syy1[i]<K then sy2:=1;
end;
if (sy1=1) and (sy2=1) then
begin
YR1ST;exit;
end;
BY1:=round(100*syy1[n+1]/n)/0.1;BY:=BY1/1000;
end;

PROCEDURE ZR1ST;
begin
for i:=1 to (n+1) do
begin
szz1[i]:=0;
end;
for i:=1 to n do
begin
szz1[i+1]:=szz1[i]+sqr(azz1[i]);
if (zz1[i]=255) or (zz1[i]=0) then
begin
BZ1:=999;exit;
end;
end;
BZ1:=round(1000*sqr(szz1[n+1]/n));
if BZ1>100 then BZ1:=round(100*sqr(szz1[n+1]/n)/0.1;
BZ:=BZ1;
end;

PROCEDURE ZR1;
begin
PORT[*37A]:=15;
for i:=1 to n do
begin
APROX1;z1[i]:=a;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
azz1[i]:=RefNapetiZ1*(z1[i]-K)/(255-K);
szz1[i+1]:=szz1[i]+azz1[i];
if szz1[i]>K then sz1:=1;
if szz1[i]<K then sz2:=1;
end;
if (sz1=1) and (sz2=1) then
begin
ZR1ST;exit;
end;
end;

```

```

BZ1:=round(100*szz1[n+1]/n-0.4)/0.1;
if abs(BZ1)>999 then BZ1:=999;
BZ:=BZ1;
end;

PROCEDURE ZR01ST;
begin
for i:=1 to (n+1) do
begin
szz01[i]:=0;
end;
for i:=1 to n do
begin
szz01[i+1]:=szz01[i]+sqr(azz01[i]);
end;
BZ01:=round(1000*sqr(szz01[n+1]/n));BZ:=(BZ01;
end;

PROCEDURE ZR01;
begin
PORT[*37A]:=11;DELAY(1);
for i:=1 to n do
begin
APROX1;z01[i]:=a;
if (a=255) or (a=0) then
begin
ZR1;exit;
end;
end;
PORT[*37A]:=2;PORT[*37B]:=d;
for i:=1 to n do
begin
azz01[i]:=RefNapetiZ01*(z01[i]-K+4)/(255-K);
szz01[i+1]:=szz01[i]+azz01[i];
if szz01[i]>K then sz1:=1;
if szz01[i]<K then sz2:=1;
end;
if (sz1=1) and (sz2=1) then
begin
ZR01ST;exit;
end;
BZ01:=round(1000*szz01[n+1]/n);BZ:=BZ01;
end;

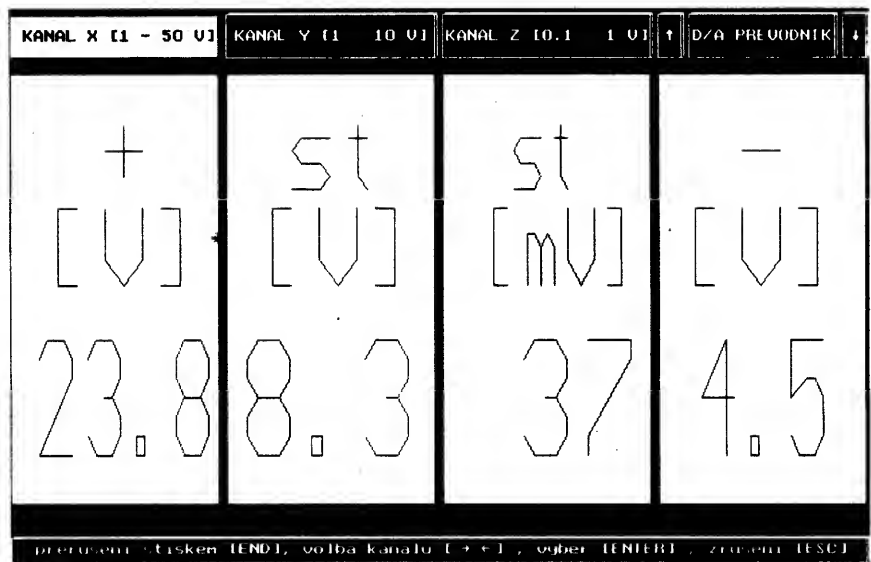
PROCEDURE X;
begin
if keyPressed then
begin
Ch:=ReadKey;
if Ch=#27 then kx:=0;
end;
Port[*37A]:=10;DELAY(1);Aprox1;K:=A;
if K=255 then K:=254;
XR1;
end;

PROCEDURE Y;
begin
v;
if KeyPressed then
begin
Ch:=ReadKey;
if Ch=#27 then ky:=0;
end;
Port[*37A]:=10;Delay(1);Aprox1;K:=A;
if K=255 then K:=254;
YR1;
end;

PROCEDURE Z;
begin
v;
if KeyPressed then
begin
Ch:=ReadKey;
if Ch=#27 then kz:=0;
end;
nhz:Port[*37A]:=10;Delay(1);Aprox1;K:=A;
if K=255 then K:=254;
ZR01;
end;

PROCEDURE R;
begin
v;
end;

```



```

begin
y; ZobrazNapetiY(SBY, BY);
end;
if k=1 then
begin
z; ZobrazNapetiZ(SBZ, BZ);
end;
if k=1 then
begin
r; ZobrazNapetiR(SBR, BR);
end;
until false;
CloseGraph;
END.

```

3kanálový osmibitový převodník A/D s automatickým přepínáním rozsahů, automatickou kompenzací posuvu napětí o-ové nesymetrie a posuvu bipolární nuly, automatickou indikací polaritý měřeného napětí, automatickým přepínáním při měření stejnosměrného i střídavého napětí, automatickou indikací měření střídavého nebo stejnosměrného napětí, automatickou indikací překročení měřitelných parametrů a výkonový převodník D/A jako programovatelný zdroj napětí do ± 10 V

Programové vybavení uvedené na obr. 28 umožňuje využít převodníku z obr. 13 pro měření nejen stejnosměrných napětí, ale i pro měření střídavých napětí síťového kmitočtu (50 Hz), popř. v rozsahu 20 Hz až asi 500 Hz. Program zajišťuje rovněž číslicovou filtraci při měření stejnosměrných napětí. Uvedené programové vybavení umožňuje, aby při připojení libovolného napětí (v rozsahu dovolených velikostí, tj. 100 V ss nebo 65 V st hranice bezpečných napětí) at' stejnosměrného libovolné polaritý, nebo střídavého, se na obrazovce objevil vždy správný údaj napětí včetně polaritý (měření stejnosměrného napětí), nebo údaj velikosti střídavého napětí s písmeny st v místě zobrazování znaménka u ss napětí (obr. 29), případně indikace překročení měřitelných parametrů.

Zobrazovaný údaj v případě měření střídavého napětí je skutečná efektivní hodnota, získaná výpočtem z definice z naměřených vzorků. Umožňuje tedy měřit skutečnou efektivní hodnotu elektrických veličin i neharmonického (nesinusového) průběhu, jaké se mohou i ve školní či amatérské praxi vyskytnout poměrně často, např. při měření na přesycených magnetických obvodech, nebo při zkresleném průběhu výstupního signálu u přebuzených zesilovačů nebo u zesilovačů se špatně nastaveným pracovním bodem.

Počet vzorků je možné volit v programu XYZRGST volbou n , které je uvedeno hned na počátku hlavního programu po inicializaci grafiky. Experimentálně byl ověřen vhodný počet vzorků $n = 180$ pro měření napětí o kmitočtu 50 Hz až 500 Hz, který platí jak pro počítače AT, tak XT.

Ačkoliv by vzhledem k době převodu včetně uložení do paměti a délce periody napětí 50 Hz postačovalo asi 50 vzorků, způsoboval tento minimální počet vzorků blikání poslední číslice, tj. naměřený údaj by byl při každé periodě vzorkování jiný, i když v rozsahu dovolené nepřesnosti 1 % z údaje.

Počet vzorků $n = 180$, uložený standardně v programu, umožňuje při jednonábovém režimu asi 3 měření za sekundu pro počítače AT s kmitočtem hodin 12 MHz, což odpovídá počtu měření převodníky integračního typu, používanými v číslicových voltmetrech.

Při měření střídavých napětí se mění rozsahy v jednotlivých kanálech v poměru $1/\sqrt{2}$, tj. na $U_{ef} = 36$ V v kanálu X, 7 V v kanálu Y a 0,7 V v kanálu Z.

Měřicími procedur APROX1, X, Z, XR1, XR1ST, XR10, XR10ST, XR50, XR50ST, YR1ST, YR10, YR10ST, ZR01, ZR01ST, ZR1, ZR1ST je možné využít i pro tvorbu vlastních uživatelských programů např. v úpravě programu pro řízení vícerozsahového měřicího převodníku na obr. 23. Uvedené procedury odevzdávají proměnné BX, BY, BZ vhodné k dalšímu programovému zpracování.

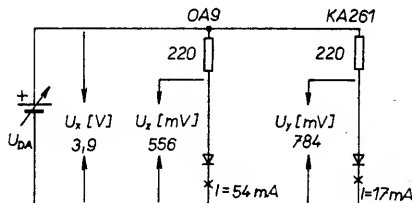
Náměty pro použití desky převodníků

1. Demonstrační experiment – dělič napětí

Vstupní napětí z D/A se měří jedním kanálem, druhým kanálem se měří napětí na výstupu děliče – použije se program XYZRG, nebo se vytvoří vlastní uživatelský program, při němž je na obrazovce znázorněn dělič, okamžité hodnoty napětí se zobrazují jednak v místech, v nichž je lze naměřit, jednak v teoretickém vzorci pro výpočet výstupního napětí. Možno použít pro nezatížený i zatížený dělič napětí. Možno zobrazit závislost U_2 na U_1 .

2, 3. Voltampérové charakteristiky germaniové a křemíkové diody.

Experiment využívá buď programu XYZRG, při němž jednotlivé kanály měří napětí na diodách v propustném směru a napětí převodníku D/A, které se mění ručně a přivádí na jednoduchý měřicí přípravek podle obr. 30a, nebo se vytvoří vlastní uživatelský program, při němž se pro demonstrační experiment napětí D/A zadává programově, měří se napětí na diodách pro každý krok, vypočítávají se ze známých odporů rezistorů a úbytků na diodách proudy a mohou se rovnou na obrazovce kreslit voltampérové charakteristiky. Pro laboratorní měření studenti mohou zadávat napětí ručně,

Obr. 30. Měření charakteristik polovodičových součástek, diod a tranzistorů – viz 4. strana obálky

na obrazovce jsou indikovány okamžité hodnoty napětí a proudů, po skončení měření se vytisknou charakteristiky (pro každého studenta), v nichž doma studenti např. mohou určovat v zadaném pracovním bodě stejnosměrné a dynamické odpory apod. Na obr. 30b je příklad takové úlohy měření ještě pomocí počítače IQ 151. Podobně lze vytvořit programy pro měření např. charakteristik termistoru, variátoru a jiných nelineárních prvků, nebo přímo užít program XYZRG.

4. Ověření Ohmova zákona na jednoduchých obvodech.

Možno využít upravený program XYZRG, při němž jeden z kanálů indikuje proud měřením úbytku napětí na rezistoru malým odporem známé velikosti, nebo počítač vypočte proud z rozdílu úbytků napětí.

5. K jednotlivým kanálům je možné připojit i čidla teploty, tlaku, fotodiodu, fotoodpor, sluneční baterii apod.

Velmi jednoduché čidlo teploty lze zhotovit z termistoru zapojeného v sérii s rezistorem

Obr. 31. Příklad měření výstupních charakteristik tranzistoru (viz 4. strana obálky)

Obr. 32. Zpracování změřených charakteristik tranzistoru (viz 3. strana obálky)

a napájené z převodníku D/A. Počítač měří napětí na termistoru úměrně teplotě a může provádět i početní linearizaci.

Podobně lze postupovat i pro jiná čidla.

6. Převodník D/A lze použít k napájení např. malé žárovky (a měřit osvětlení jedním kanálem převodníku A/D), elektromagnetu, topné šroubovice i k řízení malého motorku (je vhodné použít motorek doplnit ochrannými a odrušovacími obvody) nebo k ovládání napěťově řízených zesilovačů či generátorů.

Převodník D/A lze použít i ke generování požadovaného průběhu výstupního napětí v závislosti na čase. Vzhledem k časové konstantě analogové paměti musí být mezi jednotlivými kroky časová prodleva minimálně 100 ms.

7. Pro jednotku bude vypracován program, který umožní její využití jako automatického digitálního osciloskopu. Takový program již byl ověřen na počítači IQ.

8. Další připravované programové vybavení umožní měřit efektivní hodnoty harmonického napětí bez použití lineárního usměrňovače a přímo měřit kmitočty v rozsahu akustických kmitočtů. Je možné ovšem připojit i lineární usměrňovač podle některého z již uveřejněných návodů, který může být spínán relé, řízeným převodníkem D/A např. podle obr. 24. Podobně může být připojen i převodník kmitočtů-napětí a úpravou programu zobrazen digitálně měřený kmitočet na obrazovce.

9. Na obr. 31 je zobrazeno využití zařízení k měření výstupních charakteristik tranzistoru. Vstupní napětí určující proud do báze nastavují studenti ručně a udržují proud konstantní. Počítač měří toto vstupní napětí, napětí mezi bází a emitorem a napětí mezi kolektorem a emitorem. Počítač programově zvětšuje prostřednictvím převodníku D/A napětí mezi kolektorem a emitorem ve 127 krocích a pro každý krok jsou měřena všechna tři napětí. Z naměřených údajů počítač vypočte proud báze i proud kolektoru a současně kreslí v souřadném systému $I_k = f(U_{be})$ příslušné charakteristiky, takže studenti při měření vidí bezprostředně následky svého zásahu do experimentu. Zároveň se píší na obrazovku napětí a proudy do míst, v nichž je lze v uvedeném schématu naměřit (pro zvětšení didaktické účinnosti experimentu). Misto anonymních údajů běžných ručkových přístrojů při dosud běžném měření, je pro některé studenty a zvláště studenty s odlišnějším vztahem k elektronice použita metoda přece jen didakticky názornější a účinnější.

Po odměření počítač vytiskne naměřené charakteristiky pro každého studenta a předkreslí i stupnici proudu báze. Doma pak studenti odvozují proudovou převodní charakteristiku, zakreslují zatěžovací přímku pro zadaný kolektorový odpor, odvozují pracovní proudovou převodní charakteristiku a konstruují graficky průběh výstupního napětí pro maximální rozkmit proudu báze (viz obr. 32).

Pro vysvětlení principu funkce jednoduchého tranzistorového zesilovače je používán demonstrační experiment řízený počítačem (ještě IQ 151, bude upraven pro popisovanou jednotku).

10. Připravovaný program „automatický osciloskop“ umožní měřit i časové závislosti jako nabíjení a vybíjení kondenzátoru, zobrazit odezvu na skokové změny realizované převodníkem D/A apod.

Specifikace součástek

Integrované obvody

IO ₁	MDAC08 – libovolný typ podle požadované přesnosti
IO ₂	MA1458, B082, TL072, MAB412, MAC412
IO ₃	A2030V
IO ₄	MAB311, MAC111
IO ₅	MAB01, MAC01
IO ₆	MAB24E, MAC24
IO ₇	MAB08F, MAB08E, MAC08

Diody

D ₁ , D ₂	KA261 nebo libovolný typ rychlé malé diody
D ₃	KZ141, KZ260/4V7

Rezistory TR 191

R ₇ , R ₈	1 kΩ
R ₁₂ , R ₁₁	4,7 kΩ
R ₁₃	10 kΩ
R ₉ , R ₁₅	1 MΩ
R ₁₄	1 Ω /0,25 W

Rezistory TR 191 nebo levné s tolerancí 1 % s kovovou vrstvou 0,25 W

R ₁ , R ₃ , R ₁₀ , R ₂₁ , R ₂₅ , R ₂₈	10 kΩ
R ₂ , R ₄	4,7 kΩ
R ₅ , R ₂₀ , R ₂₄ , R ₂₇ , R ₂₉	100 kΩ
R ₆ , R ₂₂ , R ₂₆	1 kΩ
R ₂₃	220 Ω

Pro jednobanovou variantu na obr. 23

R ₂₀ = 100 kΩ, R ₂₁ = 56 kΩ, R ₂₂ = 33 kΩ, R ₂₃ = 12 kΩ, R ₂₄ = 5,6 kΩ, R ₂₅ = 3,3 kΩ, R ₂₆ R ₂₇ = 1,2 kΩ, R ₅ = 0,12 MΩ, D ₄ , D ₅ = KA263	
--	--

Kondenzátory

C ₁	10 nF co nejmenší, keramický
C ₂ , C ₃ , C ₄	330 až 150 nF co nejmenší (viz text)
C ₅	12 pF co nejmenší, keramický

Konstrukční dily

ploché 14žilový vodič o Ø žíly 0,15 mm, délka max. 1 m (v případě použití samořezného konektoru pro vývod z desky musí být rozteč žil 1,254 mm, viz text) konektor pro připojení tiskárny CANON 25 kontaktů (zapojení na obr. 1) kryt na konektor CANON 14pólový „samořezný“ konektor pro IO-vývod z desky (viz text) chladič – deska z hliníkového plechu tl. = 2 mm izolační průchodka pro IO₃ izolační podložka pro IO₃ 4 ks izolovaná zdířka obyčejná

Zkušenosti z provozu a možnosti úpravy jednotky

Doporučené úpravy se týkají především rozsahů a počtu kanálů převodníku A/D. Pro většinu prakticky uskutečňovaných měření

v amatérské praxi, na školách i v kroužcích mládeže se vystačí s rozsahem do 100 V (i s ohledem na velikost tzv. bezpečného napětí). Pro jednobanové provedení je pak vhodné navrhnout vstupní dělič pro 0,1-0,3-1-3-10-30-100 V a nemusí se používat relé napájené z převodníku D/A, který se pak může použít k jiným účelům.

Jinou možností při zachování počtu kanálů je upravit rozsahy v kanálu Z na 0,1-0,3-1 V, v kanálu Y na 3-10 a v kanálu X na 30-100 V. Po zvětšení odporu všech rezistorů děliče asi 3 až 5krát je pak možné spojit kanály paralelně a tak upravovat rozsahy a počty kanálů, aniž by se zmenšil vstupní odpor pod asi 100 kΩ.

Nezapojením rezistoru R₁ a úpravou odporu rezistorů R₃ a R₁₀ se získá unipolární provoz převodníku jak A/D tak D/A.

Při použití komparátoru MAB311 je možné zmenšit kapacity kondenzátorů v analogové paměti. Kapacita závisí na době převodu A/D a ta je závislá na hodinovém kmitočtu počítače. Nejvhodnější je ověřovat ji experimentálně s ohledem na dovolené zvlnění. Při používání programu XYZRGST pro měření stejnosměrných i střídavých veličin převodníkem z obr. 13 však kapacity kondenzátorů v analogové paměti převodníku D/A neměníme.

Převodník D/A v jednotce lze použít i pro spínání relé např. 5 V. Je však vhodné chránit relé Zenerovou diodou, protože přestože při zapnutí zdroje a připojení zařízení k počítači je na výstupu převodníku D/A 0 V, může se při delším čase (než se spustí program) naintegrovaný výstupní napětí na velikost větší než 5 V. Jakmile se spustí libovolný z řídících programů, na výstupu se okamžitě nastaví výchozí hodnota 0 V. Na

Obr. 33. AD2B – program řízení převodníků A/D z obr. 6 a 9, BASIC

```
CLS: K=10:PRINT "PRERUSENI MERENI STISKEM [CTRL]+[PAUSE]"
10 A=0:V=0
20 FOR I=7 TO 0 STEP (-1)
30 OUT &H378,A*2*I:PRINT
40 V=INP (&H379)
50 IF V> 120 THEN A=A*2*I
60 NEXT I
90 LOCATE 10,10,0
100 PRINT A/255*K*V
110 GOTO 10
OK PRINT A
110 GOTO 10
```

Obr. 34. AD2P – program řízení převodníků A/D z obr. 6 a 9, PASCAL

```
uses CRT, DOS;
const
  RefNapeti = 9.99; (zadejte napeti ve V)
var
  Ch : char;
  A,Vstup,i: byte;

PROCEDURE ZhasniKursor;
var Regs: registers;
begin
  with Regs do
  begin
    AH := $01; CH := $20;
    end;
  Intr($10, Regs);
end;

PROCEDURE APROX;
begin
  A := 0; Vstup := 0;
  for i := 7 downto 0 do
  begin
    Port($378) := A + 1 shl i;
    Delay(1);
    Vstup := Port($379);
    if Vstup > 120 then A := A + 1 shl i;
  end;
end;

begin
  ClrScr; ZhasniKursor;
  writeln('Preruseni mereni stiskem libovolne klavesy');
  repeat
    APROX; gotoXY(1,3);
    writeln('napeti = ', round(RefNapeti *255/2.55 )/100 : 5:1, ' V');
  until KeyPressed;
  Ch := ReadKey;
end.
```

Obr. 35. AD2BTEST – program nastavení převodníků A/D z obr. 6 a 9, BASIC

```
CLS: LOCATE 1,10,0:PRINT "PRERUSENI MERENI STISKEM [CTRL]+[PAUSE]"
5 LOCATE 3,1,0:PRINT "ZVYSUJTE VSTUPNI NAPETI AZ CISLO NA MONITORU BUDE 255"
6 LOCATE 4,1,0:PRINT "ZAPISRE SI TOTO VSTUPNI NAPETI A ZADEJTE JEJ JAKO KONSTANTU K V PROGRAMU AD2B"
10 A=0:V=0
20 FOR I=7 TO 0 STEP (-1)
30 OUT &H378,A*2*I
40 V=INP (&H379)
50 IF V> 120 THEN A=A*2*I
60 NEXT I
90 LOCATE 10,10,0
100 PRINT A
110 GOTO 10
```

Obr. 36. Program řízení převodníků A/D z obr. 6 a 9, PASCAL

```
uses CRT;
var
  Ch : char;
  A,Vstup,i: byte;

PROCEDURE APROX;
begin
  A := 0;
  Vstup := 0;
  for i := 7 downto 0 do
  begin
    Port($378) := A + 1 shl i;
    Delay(1);
    Vstup := Port($379);
    if Vstup > 120 then A := A + 1 shl i;
  end;
end;

begin
  ClrScr;
  writeln('Zvysujte vstupni napeti tak dlouho, az cislo na monitoru dosahne 255');
  writeln('Zapište si toto vstupni napeti, preruste program stiskem libovolne');
  writeln('klavesy. V programu AD2P zadejte toto napeti jako konstantu');
  writeln('RefNapeti a program zaznamenejte');
  writeln('Dale volejte jen program AD2P');
  repeat
    APROX; gotoXY(1,7); writeln('Hodnota A = ', A);
  until KeyPressed;
  Ch := ReadKey;
end.
```


obr. 33 až 36 jsou uvedeny programy pro řízení převodníků z obr. 6 a 9 a programy pro nastavení převodníků A/D z obr. 6 a 9 (BASIC, PASCAL).

Na základě dlouhodobého testu jednotek, které (u příležitosti výstavy učebních pomůcek realizovaných pracovníky katedry fyziky) byly zapojeny nepřetržitě celé dny, vyplynulo, že chladič z hliníkového plechu tloušťky 2 mm je vhodnější nahradit chladičem tloušťky raději 2,5 nebo 3 mm, aby se snížila teplota obvodu A2030. Šroubek pro uchycení integrovaného obvodu je pak vhodné použít zapuštěný ze strany chladiče s matiči na izolační průchodce obvodem A2030. Při použití desky 3 mm je nutné použít na vnější straně chladiče nízkou matiči M3 bez podložek.

Výběr z literatury

- [1] Martier, H.: Centronics-Port-nicht nur zum Drucken. Elektronik 5/1991.
- [2] Rijkers, B.: Centronics - A/D - D/A - Wandler. Elektor 5/1990.
- [3] Technické vybavení osobních počítačů typu PC/XT.
- [4] '286 Courier I/O II Card-User's Manual.
- [5] Punčochář, J.; Grúza, D.: Převodník A/D řízený počítačem. AR-A č. 4/1991.
- [6] Sheingold, D. H.: Analog-digital conversion handbook ANALOG DEVICES.
- [7] Petřík, J.: Jednotky styku mikropočítače IQ 151 s prostředím. Informace č. 2 až 9/1989.
- [8] Petřík, J.; Vrbík, V.: Mikropočítač ve výuce fyziky na Pedagogické fakultě v Plzni. Matematika a fyzika ve škole 2/1990.
- [9] Petřík, J.: Speciální periferní zařízení školních mikropočítačů. Sborník PF v Plzni - Fyzika VII.
- [10] AUTOSWITCH ENHANCED GRAPHICS CARD WITH PRINTER PORT. Edition 1.0, září 1988.
- [11] NEVA-Messen, Steuern, Regeln mit computer. Firemní literatura 1991.
- [12] NTL-computer physics. Firemní literatura 1991.
- [13] PHYWE-Experimentieren mit CENT. Firemní literatura 1991.
- [14] LEYBOLD - Schülerversuche naturwissenschaften (Physik/Chemie). Firemní literatura 1991.
- [15] UNILAB-catalogue. Firemní literatura 1991.
- [16] TESTBED TECHNOLOGY - working for school technology. Firemní literatura 1991.
- [17] PHYWE computerunterstütztes Messen und Experimentieren mit COMEX. Firemní literatura 1991.
- [18] CORNELSEN EXPERIMENTA. Firemní literatura 1991.

Dodatek

Na katedře fyziky Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni byly již krátce po získání prvních mikropočítačů navrženy a realizovány osmibitové převodníky A/D a D/A řízené modulem STAPER, užívané v laboratorních měřeních ve druhém a třetím ročníku a probací MF a F-Zt.

Jakmile se v maloobchodní síti objevil dvanáctibitový převodník D/A MDAC565 a registr postupných aproximací MHB1504, byla navržena nová jednotka styku mikropo-

čítače IQ 151 s prostředím, jejíž podrobný popis a stavební návod je v [7].

Jednotka, jejíž schéma, deska s plošnými spoji a rozložení součástek je na obr. 1D, obsahuje tříkanálový dvanáctibitový převodník A/D a osmibitový výkonový převodník D/A.

Jednotka tvoří jeden zásuvný modul do počítače IQ 151 a obsahuje na desce s plošnými spoji všechny aktivní i pasivní součástky. Vzhledem k tomu, že nebyla možnost realizovat desku s plošnými spoji na pracovišti jako oboustrannou, byla deska navržena jako jednostranná, doplněná drátovými propojkami.

Návrhu byla věnována velká péče, především dokonalemu galvanickému a prostorovému oddělení analogové a číslicové části. Analogová a číslicová zem jsou spojeny v jediném místě (u obvodu MAC111).

Rezistory vstupního děliče jsou blízko sebe, aby byla kompenzována teplotní závislost dělicího poměru.

Vstupní a výstupní svorky jsou nešeny profilem tvaru U. Na výkonový zesilovač MDA2020 je elektricky izolovaně upevněn duralový hranol, který zaručuje chlazení obvodu bez zátěže a na něj je přišroubována chladičská deska s potenciálem 0 V, sloužící kromě obvodu tepla i ke stínění celého zařízení. Rovněž spodní strana musí být stíněna vzhledem k malým zpracovávaným napětím.

Popis zapojení

Jednotka styku s prostředím je napájena ze zdrojů mikropočítače, který má všechna potřebná napájecí napětí ± 12 V a ± 5 V. Tato napětí jsou filtrována na desce jednotky elektrolytickými, tantalovými a keramickými kondenzátory. V číslicové části je deska osazena programovatelným vstupním-výstupním obvodem MHB8255. Výběr adresy bran obvodu zajišťuje šestice invertorů MH7404 a osmivstupové hradlo NAND MH7430. Jeden z invertorů je využit pro inverzi signálu INIT, provádějícího inicializaci obvodu 8255.

Adresové vstupy A0, A1 ovládají přímo volbu brány obvodu. Dále jsou na vstup obvodu 8255 přivedeny ze sběrnice počítače signály pro čtení z obvodu a pro zápis do obvodu.

Stavové řídicí slovo, nastavující požadovaný směr toku dat obvodem 8255, musí být na začátku každého uživatelského programu zasláno příkazem OUT7, 131, kde 7 je adresa řídicího registru a 131 nastavuje režim nula a směr toku dat následujícím způsobem:

Brána A je naprogramována jako výstupní a ovládá osmibitový převodník D/A, MDAC 08. Její adresa je 4 a požadované binární slovo na vstupu MDAC08 se nastavuje v jazyce BASIC příkazem OUT4, číslo 0 až 255. V zapojení je MDAC08 spojen s převodníkem proud-napětí, tvořeném výkonovým zesilovačem MDA2020 a při referenčním napětí 10 V, určeném obvodem MAC01 a s uvedenými hodnotami obvodových prvků odpovídá zadanému číslu nula nulové napětí na výstupní svorce V a číslu 255 výstupní napětí +10 V. Toto výstupní napětí lze tedy měnit po 255 skocích 39 mV.

Brána B a čtveřice nižších bitů brány C jsou naprogramovány jako vstupní a slouží ke čtení informace z registru postupných aproximací, MHB1504. Vyšší bity brány

C jsou naprogramovány jako výstupní a mají tyto funkce:

Bit C4 startuje převod aproximačního registru změnou z úrovně H na L, pak se vrací na úroveň H.

Bit C5, C6, C7 ovládají adresové vstupy osmikanálového analogového multiplexeru MAC08. Např. kanál S7, který připojuje napětí ze vstupního děliče R_2 , R_3 pro rozsah 100 V se volí příkazem jazyka BASIC OUT6, 208, který kromě volby kanálu nastavuje bit C4 na úroveň H. Následným příkazem OUT6, 192 zůstává sepnutý kanál S 7, ale změnou bitu C4 na úroveň L se odstartuje převod aproximačního převodníku A/D. Následným příkazem OUT6, 208 se opět nastaví bit C4 na úroveň H, kanál S 7 zůstává sepnut a připraven pro další převod.

Vzhledem k tomu, že při čtení bitů C0 až C3 z brány C příkazem INP (6) se přečte i stav bitů C4 až C7, musí se při vyhodnocení odečíst příslušná kombinace bitů C4 až C7. Např. celé dvanáctibitové číslo, získané převodem napětí kanálu S 7, lze pak číst příkazy (INP/6/-208/*256+INP/5). Stejným způsobem se vyhodnocují i další kanály.

Kanál S 1 - OUT6,16 : OUT6,0 : OUT6,16
(INP/6/-16/*256+INP/5)

Kanál S 2 - OUT6,48 : OUT6,32 : OUT6,48
(INP/6/-48/*256+INP/5)

Kanál S 3 - OUT6,80 : OUT6,64 : OUT6,80
(INP/6/-80/*256+INP/5)

Kanál S 4 - OUT6,112 : OUT6,96 : OUT6,112
(INP/6/-112/*256+INP/5)

Kanál S 5 - OUT6,144 : OUT6,128 : OUT6,144
(INP/6/-144/*256+INP/5)

Kanál S 6 - OUT6,176 : OUT6,160 : OUT6,176
(INP/6/-176/*256+INP/5)

Kanál S 7 - OUT6,208 : OUT6,192 : OUT6,208
(INP/6/-208/*256+INP/5)

Kanál S 8 - OUT6,240 : OUT6,224 : OUT6,240
(INP/6/-240/*256+INP/5)

Tato tabulka přehledně ukazuje příkazy k adresaci kanálů multiplexeru, spuštění převodu a vyhodnocení měření.

V analogové části zapojení, realizující převod A/D, je použit dvanáctibitový převodník D/A, MDAC565, s vestavěným zdrojem referenčního napětí. Základní rozsah převodníku byl zvolen $\pm 2,5$ V z důvodů, které jsou uvedeny v popisu ochranných obvodů. Spojení s registrem postupných aproximací a komparátorem MAC111 je realizováno doporučeným způsobem.

Signál o počátku a ukončení převodu (STATUS) je připojen na přerušovací systém mikropočítače a bude využíván pouze při záznamu rychlých dějů do paměti počítače, kdy se jednotka bude ovládat ve strojovém kódu. Při normální funkci (např. jako univerzální měřicí přístroj, ovládaný programem v jazyce BASIC) je vždy převod ukončen mnohem dříve, než se čte z bran obvodu 8255. Vlastní převodník je vybaven doporučenými odporovými trimry pro nastavení bipolární nuly a referenčního proudu.

Vstupní obvody

Vstupní obvody zajišťují úpravu velikosti měřeného napětí, ochranu zařízení proti nesprávnému zacházení, obvody přepínání kanálů a obvod absolutní hodnoty při měření střídavého napětí.

Jednotka má tři vstupní svorky – kanály X, Y, Z, společnou zemní svorku G a výstupní svorku pro převodník D/A, V.

Kanal X je vybaven programovým řízením přepínání rozsahů ± 250 mV, $\pm 2,5$ V,

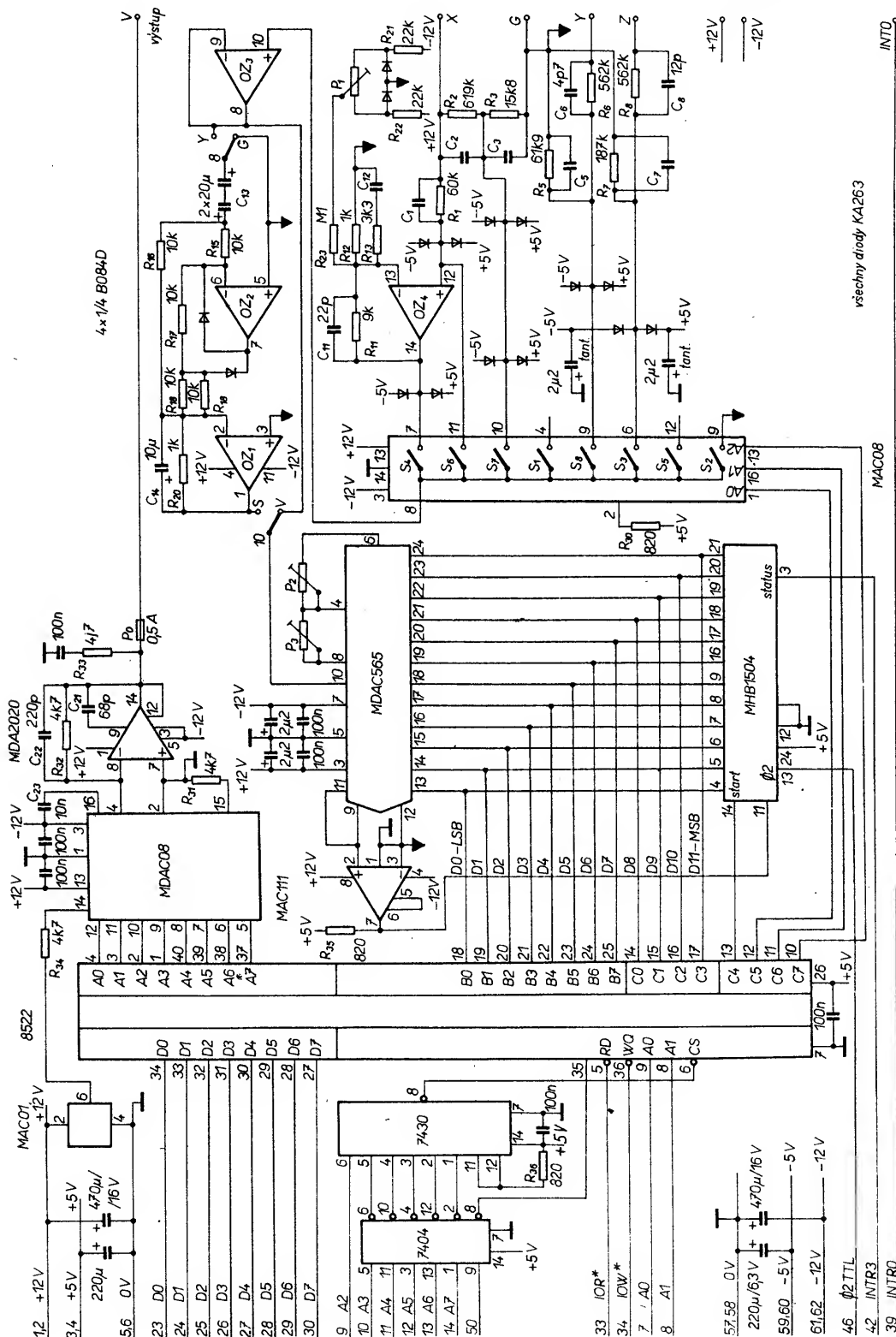
± 100 V (dovolené napětí pro školní účely), případně při měření střídavých napětí rozsahy 250 mV, 2,5 V, 100 V (st).

Vstupní signál ze svorky X je veden jednak na ochranný rezistor R_1 , na němž se vytváří příslušný úbytek napětí při překročení vstupního napětí asi ± 5 V, a jednak na dělič R_2 , R_3 , který slouží pro úpravu rozsahu 100 V.

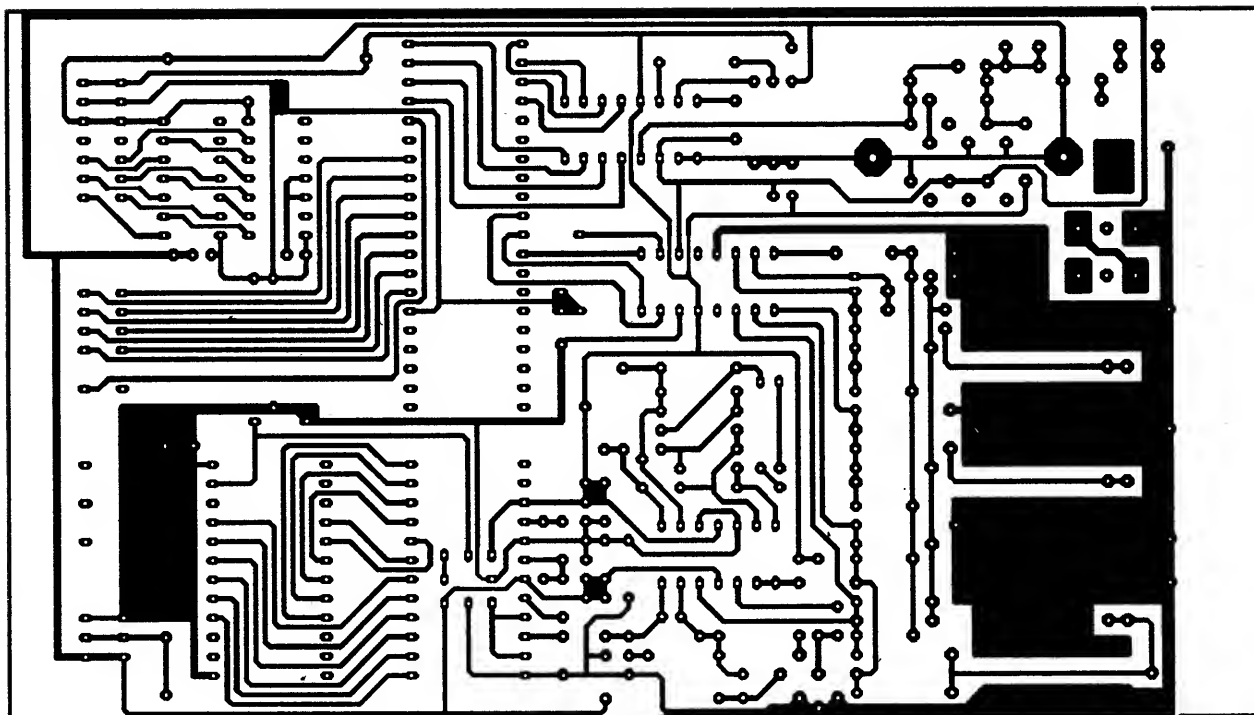
Signál o úrovni menší než 250 mV je zesílen v operačním zesilovači OZ_4 se vstupní osazenými polem řízení tranzistory pro

získání velké vstupní impedance, v neinverující zapojení se zesílením 10, určeném rezistory R_{11} a R_{12} . Rezistor R_{13} s kondenzátorem C_{12} slouží pro kompenzaci zesílení při měření střídavého napětí.

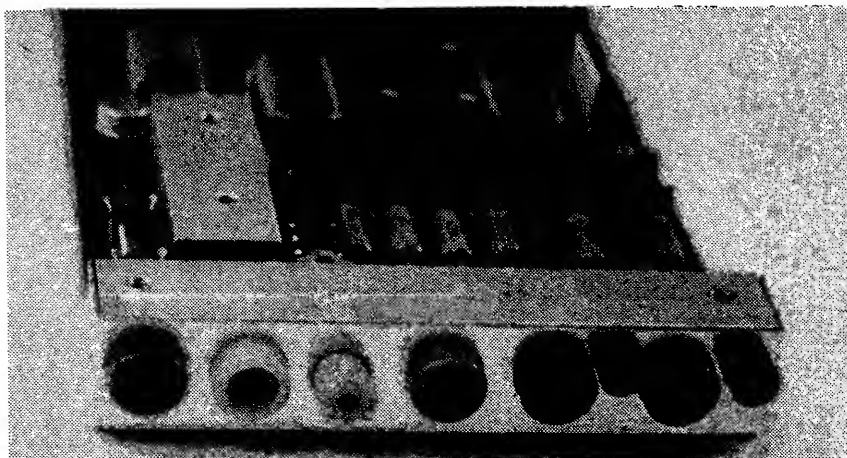
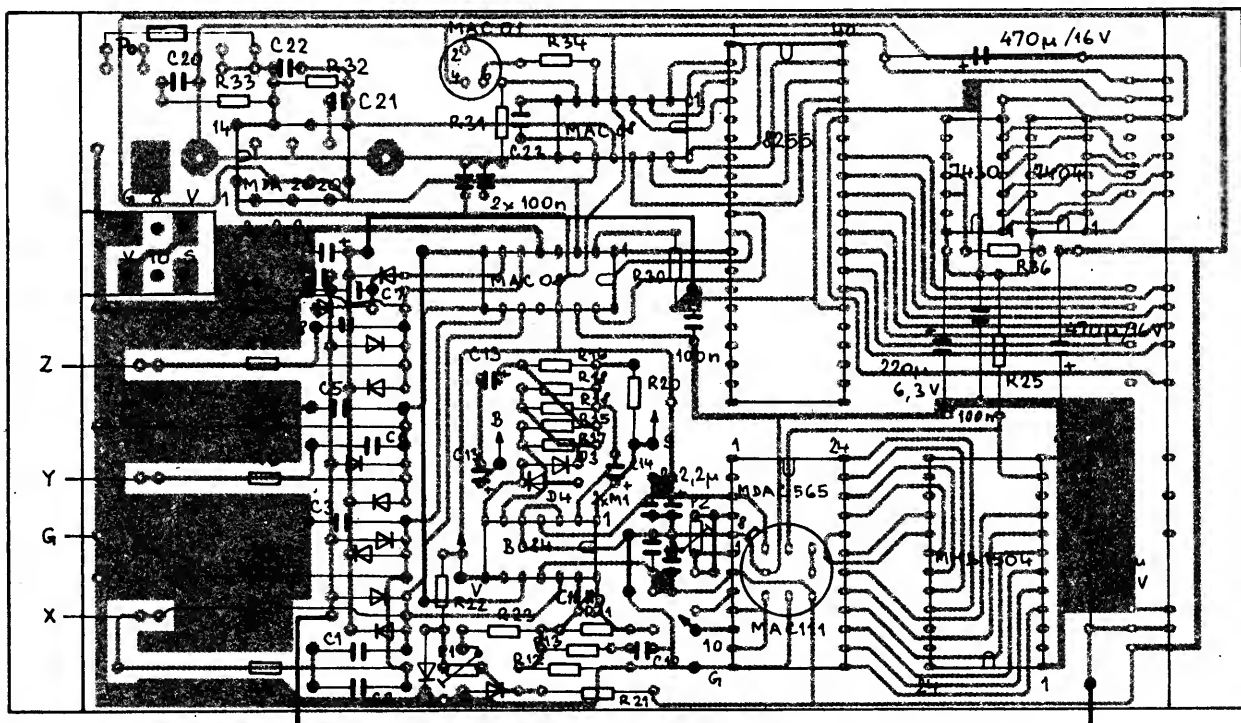
Poněvadž tento operační zesilovač je částí čtyřnásobného operačního zesilovače B084D, který nemá vyvedeny vývody pro kompenzaci napěťové nesymetrie, je možnost kompenzace zajištěna odporovým trimrem P_1 , rezistory R_{21} , R_{22} , R_{23} a dvěma diodami.

Obr. 1D. Jednotka styku mikropočítače IQ151 s prostředím; a – schéma zapojení, b – deska s plošnými spoji (A201) a rozložení součástek

165

Vzhledem k tomu, že rezistory R_{11} a R_{12} určují přesnost zesílení a tím i přesnost měření na nejnižším rozsahu, byly použity destičkové rezistory typu WK68166 (oba rezistory na jedné podložce), $\pm 0,1\%$.

Kritická u těchto rezistorů je především teplotní závislost. Poněvadž jsou oba na jedné podložce, lze předpokládat, že budou mít v provozu i stejnou teplotu a stejný teplotní součinitel, takže napěťový přenos OZ_4 by měl být teplotně nezávislý. Tento předpoklad byl ověřen měřením děliče 9k/1k (WK68166) při oteplení na $60\text{ }^{\circ}\text{C}$. Měření

ukázalo, že teplotní závislost dělicího poměru je více než o řád menší než teplotní závislost jednotlivých registrů. Aby přesto nebyla ovlivněna přesnost převodu vlastního převodníku MDAC565, je tento zesilovač užit pouze pro rozsah 250 mV a další rozsah, $\pm 2,5$ V, tj. základní rozsah převodníku, je připojen na kanál S 6 multiplexeru.

Na kanál S 7 je připojeno napětí z děliče R_2 , R_3 , který zajišťuje rozsah 100 V. Vzhledem k napětové bezpečnosti přístroje a k funkci rezistoru R_2 , který pracuje jako ochranný odpor pro kanál S 7 (a s ohledem na dostupnost) byly použity do vstupních děličů rezistory TR 163, 1 %.

Tyto rezistory ve vstupních dělicích budou zmenšovat dosažitelnou přesnost měření jednak svojí absolutní hodnotou a tedy dělicím poměrem (který může být nastaven pro určitý převodník a k němu odpovídající ovládací program cejchováním a dosazením programové konstanty), jednak teplotní závislostí. Proto byly použity rezistory s dostatečnou rezervou, aby se nezvyšovala jejich teplota procházejícím proudem. Rezistory jsou na desce s plošnými spoji co nejbližší u sebe, aby jejich teplota při umístění v počítači byla stejná a tím se zmenšila teplotní závislost dělicího poměru. Kondenzátory C_1 až C_8 slouží ke kompenzaci napěťových děličů při měření střídavého napětí.

Signál z výstupu multiplexeru je veden na vstup sledovače, tvořeného dalším operačním zesilovačem se vstupem osazeným tranzistory řízenými polem, který zaručuje velkou vstupní impedanci.

Ze zapojení je zřejmé, že na rozsazích 250 mV a 2,5 V bude vstupní odpor mezi svorkou X a G určen prakticky sériovým spojením $R_2 + R_3$, tj. asi 600 k Ω .

Nejmenší vstupní odpor bude na rozsahu 100 V, kdy při překročení vstupního napětí ± 5 V se začne uplatňovat odpor rezistoru R_1 . Na tomto rozsahu bude tedy vstupní odpor určen paralelní kombinací R_1 a $R_2 + R_3$ (tj. bude přibližně 60 k Ω). Zvětšit vstupní odpor na tomto rozsahu by bylo možné zvětšením odporu rezistoru R_1 , ale jak bude uvedeno dále, to by vedlo ke zvětšení chyby měření vlivem závěrného proudu ochranných diod a vlivem zbytkových proudů multiplexeru.

Napětí z výstupu OZ_3 je při ss měření vedeno přímo na vstup 10 obvodu MDAC565, nebo při měření střídavého napětí přes obvod absolutní hodnoty osazený OZ_1 , OZ_2 . Popis funkce tohoto obvodu i jeho nedostatky byly již v odborné literatuře popsány. Přesnost měření střídavých napětí je menší oproti měření stejnosměrných napětí. Proto také kompenzační kondenzátory ve vstupních dělicích jsou pevné bez dolaďovacích trimrů. Předpokládá se měření harmonických napětí v rozsahu akustických kmitů.

Ochranné obvody

Ochranné obvody zajišťují, aby se na vstupu neseprnutého kanálu multiplexeru nemohlo objevit tak velké napětí, které by způsobilo jeho sepnutí.

Překročí-li při napájecím napětím ± 15 V napětí na vstupu neseprnutého kanálu mul-

tiplexeru 11 V, může být kanál sepnut. Při napájecím napětí ± 12 V se tato úroveň posune asi na 8 V.

Ochranné obvody rovněž zajišťují, aby napětí na vstupu zesilovače OZ_4 nepřesáhlo dovolenou mez.

Ochranné obvody však nesmí omezovat střídavé napětí při měření na střídavém rozsahu.

Vzhledem k tomu, že v počítači a tedy i na desce s plošnými spoji je k dispozici napětí ± 5 V, jsou ochranné obvody tvořeny diodami KA263 s velmi malým proudem v závěrném směru a příslušným ochranným rezistorem. Překročí-li napětí v místě spojení anody a katody ochranných diod ± 5 V, začne procházet proud diodou, která je v propustném směru, tento proud vytvoří na ochranném rezistoru úbytek napětí a v místě spojení anody a katody bude napětí maximálně (přibližně) $\pm 5,7$ V.

Proto byl zvolen základní rozsah převodníku MDA565 $\pm 2,5$ V, aby byl bezpečně zachován malý zbytkový proud diod v závěrném směru pro daný rozkmit stejnoměrného i střídavého napětí.

Ochranné obvody mohou způsobit vlivem konečné velikosti proudu diodami v závěrném směru přídavnou chybu měření. Je třeba volbou zvláště ochranného rezistoru zajistit, aby tato přídavná chyba (pokud možno) nezmenšovala přesnost měření danou vlastnostmi vlastního převodníku.

Ochranné obvody by tedy neměly zmenšit přesnost měření o $\pm 1/2$ nejnižšího bitu.

Je zřejmé z předchozího popisu prvků zapojení, že tato přesnost bude zmenšena jak rezistory ve zpětné větvi zesilovače napětí OZ_4 , tak i rezistory vstupních děličů.

Koncepcí zapojení byla tedy volena tak, aby alespoň na základním rozsahu převod-

níku $\pm 2,5$ V nebyla dosažitelná přesnost znatelně zmenšena.

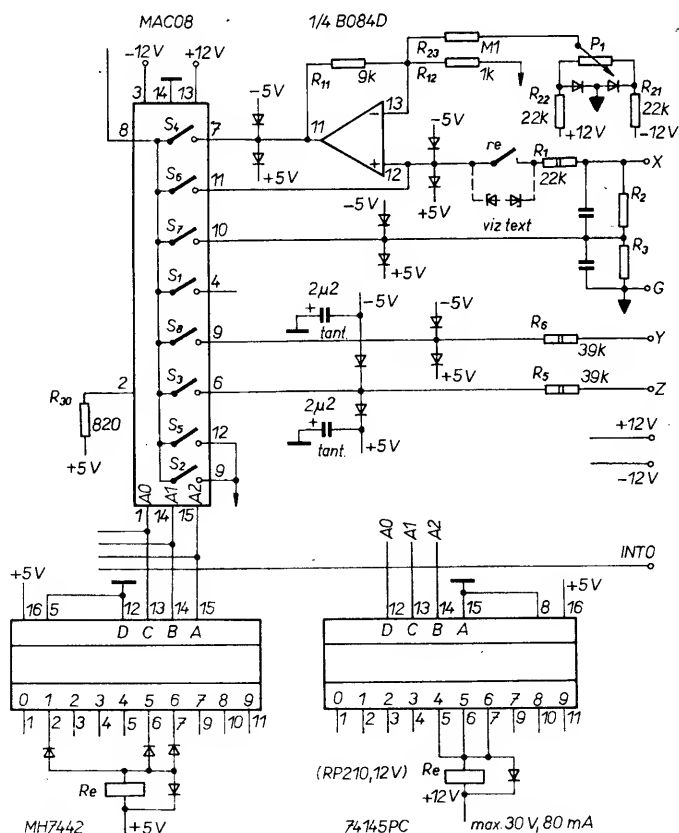
Podrobný popis funkce ochranných obvodů a jejich návrh z hlediska chyby způsobené svodovými proudy multiplexeru a proudy ochranných diod v závěrném směru je v lit. [7].

Na základě dlouhodobé práce s touto jednotkou byly upraveny vstupní obvody podle obr. 2D, týkající se hlavně ponechání rozsahů v kanálech Y a Z na 2,5 V a úpravy rozsahu v kanálu X na 65 V.

Důvody těchto změn byly popsány v lit. [7].

Programové vybavení pro tuto jednotku je uvedeno v úvodu příspěvku a v lit. [7] je uveden řídicí program, umožňující využít jednotky jako tříkanalový stejnosměrný i střídavý voltmetr a program pro řízení demonstračního experimentu „Jednostupňový tranzistorový zesilovač“.

Pro uvedenou jednotku styku byl vytvořen program ve strojovém kódu, umožňující sejmut 1024 vzorků napětí, který je na obr. 3D (kanál X, rozsah 2,5 V). 1024 vzorků postačuje k zobrazení průběhu napětí v délce trvání 0,1 s při vzorkovacím kmitočtu asi 20 kHz. Tento program rovněž obsahuje test na určení konstanty K, umožňující vyloučit chybu vlivem posuvu bipolární nuly a posuvu napěťové nesymetrie použitých OZ a výpočet maximální hodnoty ze sejmutých vzorků. Pro měření harmonických průběhů je pak možné získat efektivní hodnotu vydělením $\sqrt{2}$. Při vzorkovacím kmitočtu 20 kHz je však omezen kmitočet měřeného napětí na 10 kHz (Nyquistův kmitočet). Obvod absolutní hodnoty, použitý v jednotce, umožňuje měřit střídavá napětí s kmitočtem vyšším než 20 kHz a je obvodově i součástkově nenáročný. Hodnoty uložené v paměti počí-

Obr. 2D. Úpravy jednotky styku

Obr. 3D. Program, umožňující sejmout 1024 vzorků napětí

4000	21	FE 44	LXI H, 44FE	adresa počátku tabulky do HL
4003	3E	B0	MVI A, B0	volba kanálu X (sepnout S6)
4005	D3	06	OUT 06	
4007	3E	A0	MVI A, A0	start převodu
4009	D3	06	OUT 06	
400B	3E	B0	MVI A, B0	příprava pro další převod
400D	D3	06	OUT 06	
400F	00		NOP	prodloužení čas. intervalu
4010	DB	05	IN 05	čtení nižšího bytu (brána B)
4012	77		MOV M, A	přesun do paměti na adresu v HL
4013	23		INX H	zvýšení adresy
4014	DB	06	IN 06	čtení vyššího bytu (brána C)
4016	E6	0F	ANI 0F	vymaskování bitů C4 až C7
4018	77		MOV M, A	přesun do paměti
4019	23		INX H	zvýšení adresy
401A	3E	4C	MVI A, 4C	test na konec tabulky
401C	BC		CMP H	
401D	D2	07 40	JNC 4007	není konec, nový převod
4020	00		NOP	když je konec, určení K
4021	00		NOP	
4022	21	00 4D	LXI H, 4D00	adresa uložení K
4025	3E	90	MVI A, 90	volba kanálu S5
4027	D3	06	OUT 06	
4029	3E	80	MVI A, 80	start převodu
402B	D3	06	OUT 06	
402D	3E	90	MVI A, 90	příprava pro další převod
402F	D3	06	OUT 06	
4031	DB	05	IN 05	čtení nižšího bytu
4033	77		MOV M, A	uložení do paměti
4034	23		INX H	zvýšení adresy
4035	DB	06	IN 06	čtení vyššího bytu
4037	E6	0F	ANI 0F	vymaskování bitů C4 až C7
4039	77		MOV M, A	uložení do paměti
403A	C3	40 40	JMP 4040	skok na výpočet max. hodnoty nebo RET návrat do BASIC
403D	00		NOP	
403E	FF		RST 7	
403F	0C		INR C	URČENÍ MAX. HODNOTY
4040	21	00 45	LXI H, 4500	počátek tabulky do HL
4043	5E		MOV E, M	přesun nižšího bytu do E
4044	23		INX H	zvýšení adresy
4045	56		MOV D, M	přesun vyššího bytu do D
4046	23		INX H	zvýšení adresy
4047	4E		MOV C, M	přesun dalšího nižšího bytu do C
4048	23		INX H	zvýšení adresy
4049	46		MOV B, M	přesun dalšího vyššího bytu do B
404A	23		INX H	zvýšení adresy
404B	3E	4C	MVI A, 4C	
404D	BC		CMP H	test na konec tabulky
404E	D2	58 40	JNC 4058	není konec, skok na 4058
4051	21	02 4D	LXI H, 4D02	adresa uložení max. hodnoty do HL
4054	73		MOV M, E	přesun nižšího bytu na adresu v HL
4055	23		INX H	zvýšení adresy
4056	72		MOV M, D	přesun vyššího bytu max. hodnoty
4057	C9		RET	návrat
4058	7B		MOV A, E	výpočet většího z čísel v BC a DE
4059	91		SUB C	odečtení nižších bytů
405A	7A		MOV A, D	
405B	98		SBB B	odečtení vyšších bytů s přenosem
405C	D2	47 40	JNC 4047	není-li BC větší než DE další vzorky
405F	59		MOV E, C	jinak přesun BC do DE a nové vzorky
4060	50		MOV D, B	
4061	C3	47 40	JMP 4047	

tače je možné graficky zobrazit a zařízení použít jako digitální paměťový osciloskop, jak bude uvedeno dále.

K měření kmitočtu bylo využito magnetofonového vstupu MGF1 počítače, a tím i vestavěného tvarovače. Program na obr. 4D umožňuje měřit signály o kmitočtech do 13 kHz bez jakéhokoliv přídavného zařízení (včetně zobrazení údaje na obrazovku). Úroveň přiváděného napětí musí být vzhledem k vestavěnému filtru v tvarovacím obvodu počítače 2 až 10 V pro signály vyšších kmitočtů, do asi 2 kHz stačí napětí řádu stovek mV.

Protože jednotka má vyvedena napájecí napětí ± 12 V, lze k ní připojit další přímo zasouvateľné moduly, které rozšiřují její využitelnost. Jedním z těchto modulů je programovatelný generátor harmonického napětí, řízený převodníkem D/A.

Programovatelné generátory střídavých napětí

Programovatelný generátor je zařízení, které umožňuje programem nastavit kmitočet napětí obvykle harmonického průběhu, případně i amplitudu tohoto napětí.

V podstatě libovolný průběh časově proměnného napětí lze generovat pomocí výkonového převodníku D/A v jednotce styku mikropočítače s prostředím. Do paměti počítače uložené okamžité hodnoty pro příslušné časové okamžiky (např. programem na obr. 5D) jsou pak dalším programem ve strojovém kódu na obr. 5D vybírány z paměti a zasílány na vstup převodníku D/A. Takto získaný schodový průběh lze při generování harmonických průběhů vyfiltrovat a při kmitočtu hodinových impulsů mikropočítače 1 MHz dosáhnout kmitočtu asi 3,5 kHz.

Stejnoseměnou složku lze oddělit vazebním kondenzátorem.

Nevýhodou uvedeného způsobu je to, že procesor je vázán zvláště při vyšších kmitočtech na generování průběhu a nemůže být proto využit pro další výpočetní a grafické funkce. Proto byly navrženy a realizovány generátory pracující na principu převodníků napětí – kmitočet, které jsou řízeny programově měnitelným napětím z převodníku D/A v jednotce.

V zahraničí jsou pro tento účel vyráběny speciální IO (např. obvod 8038 – cena asi 15 DM). Pro jejich dosti vysokou cenu byly navrženy a realizovány generátory z běžné dostupných součástek s parametry srovnatelnými s obvodem 8038 a nižší cenou. Např. generátor uvedený v tomto příspěvku umožňuje přeladit celé akustické pásmo v jednom rozsahu a v asi 220 krocích, což obvodem 8038 jednoduše nelze.

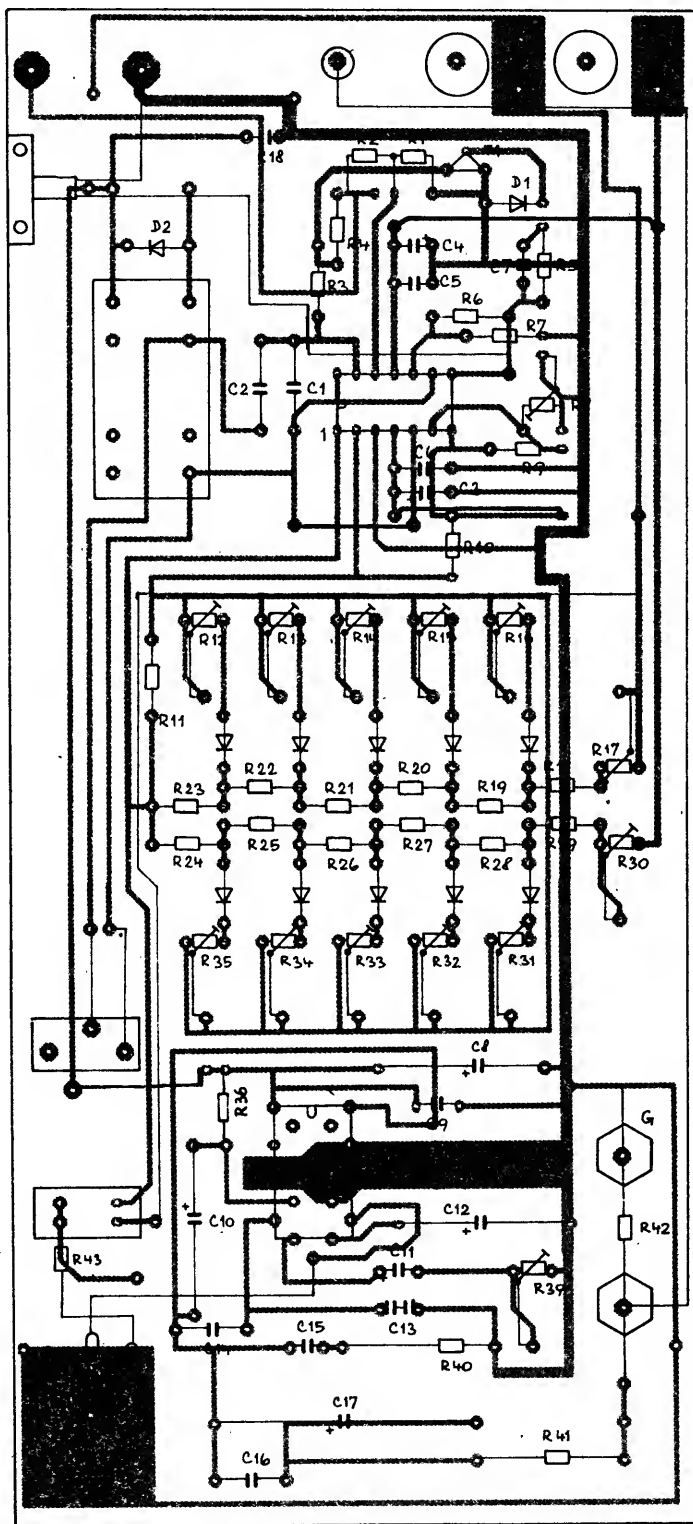
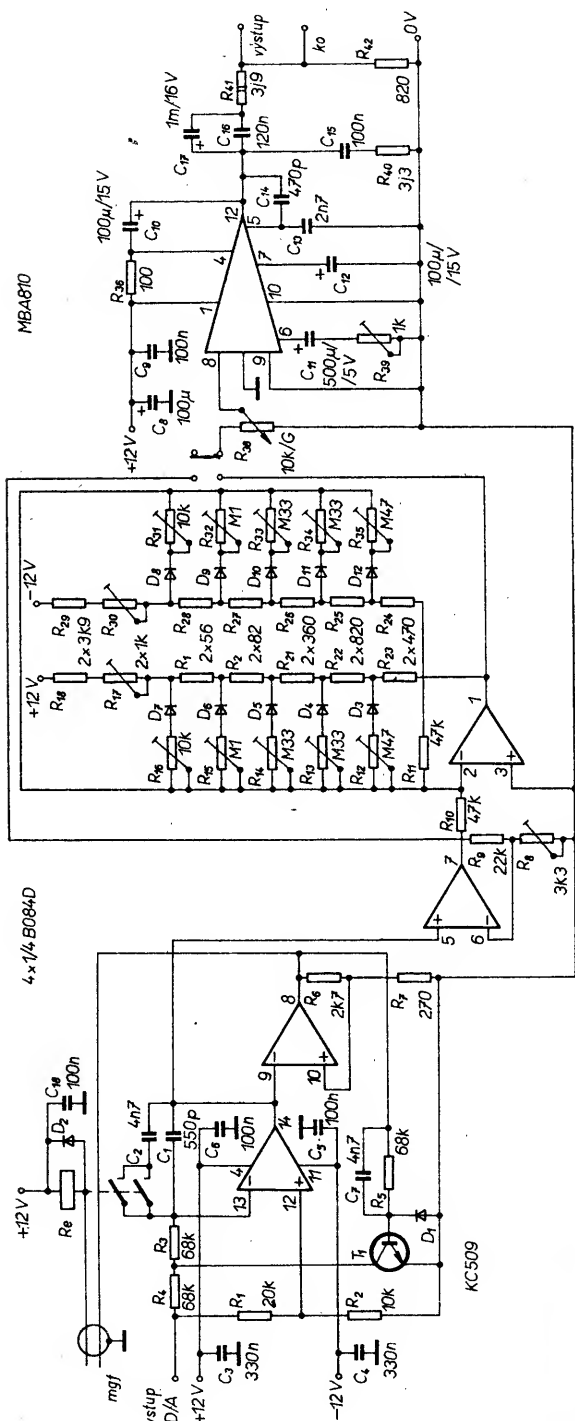
První funkční vzorek byl realizován posluchačkou aprobace M-F Hanou Krúsovou a jeho schéma, deska s plošnými spoji a rozložení součástek je na obr. 6D. Tvoří jej obvyklé zapojení převodníku napětí-kmitočet (IO_1 , IO_2), vytvářející na výstupu IO_1 napětí trojúhelníkovitého průběhu, které je po úpravě amplitudy v IO_3 přivedeno na převodník trojúhelník-sinusovka (IO_4). Regulátor výstupní amplitudy P_3 má logaritmický průběh, aby bylo možno lépe nastavit malé amplitudy výstupního napětí. Následu-

Obr. 4D. Program, umožňující měřit signály do 13 kHz

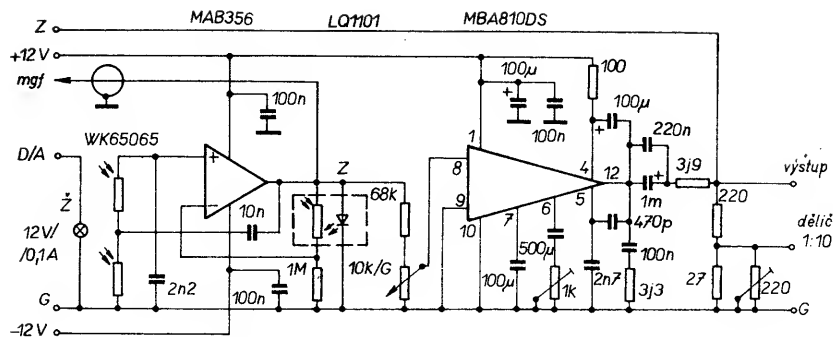
4000	21	00	00	LXI H,0000	nulování HL
4003	22	00	00	SHLD 0000	nulování počítadla času
4006	3E	FA		MVI A,FA	přepnutí selektoru dat 74157
4008	D3	86		OUT 86	
400A	D8	86		IN 86	čtení brány C vnitřního obvodu 8255
400C	EE	56		XRI 56	vyhodnocení stavu bitu C7
400E	F2	0A	40	JP 400A	je-li C7 0, nové čtení
4011	23			INX H	je-li C7 1, zvýšení HL o 1
4012	3A	08	00	LDA 0008	vyhodnocení počítadla času
4015	FE	19		CPI 19	není 1 s ,skok na 401F
4017	DA	1F	40	JC 401F	je 1 s ,přepnutí selektoru dat
401A	3E	F8		MVI A,F8	
401C	D3	86		OUT 86	
401E	C9			RET	návrat do BASIC
401F	D8	86		IN 86	čtení brány C
4021	EE	D6		XRI D6	vyhodnocení stavu bitu C7
4023	F2	1F	40	JP 401F	je-li C7 1, nové čtení
4026	C3	0A	40	JMP 400A	je-li C7 0, skok na 400A

Obr. 5D.

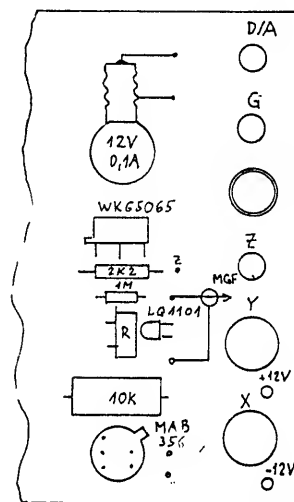
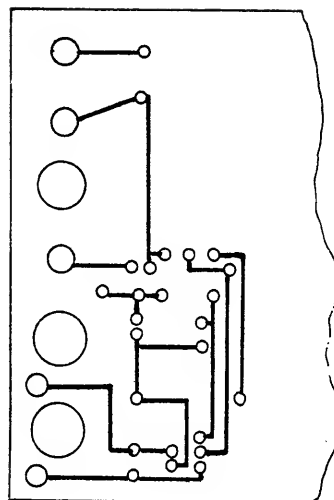
0	CLS	OUT 7,131		
10	FOR	I=0 TO 36	X=127+INT(127*SIN((PI/180)*10*I))	
20	POKE	(19712+I),X	NEXT X	
30	CALL	HEX(4C00)		
4C00	01	24	4D LXI B,4D24	adresa počátku tabulky do BC
4C03	0A		LDAX B	přesun čísla na adrese v BC do A
4C04	D3	04	OUT 04	výstup do D/A převodníku
4C06	0D		DCR C	snížení adresy
4C07	C2	03	4C JNZ 4C03	test na konec tabulky
4C0A	C3	00	4C JMP 4C00	není konec, další číslo do A

Obr. 7D. Generátor harmonického napětí

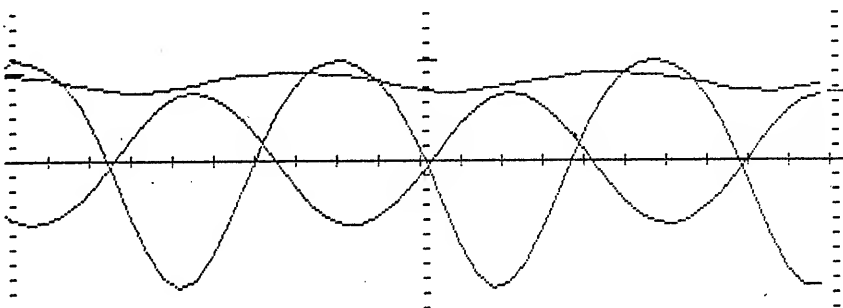
Obr. 8D. Úprava desky s plošnými spoji

je impedanční převodník, tvořený integrovaným výkonovým zesilovačem MBA810 v doporučeném zapojení. Na jeho výstupu je signál s malým výstupním odporem, tvořeným prakticky pouze ochranným rezistorem R_{41} . Maximální amplituda je nastavena na 2,5 V trimrem R_{39} .

Impulsy z výstupu Schmittova klopného obvodu jsou přivedeny do magnetofonového vstupu počítače pro měření kmitočtu generovaného napětí.

Z parametrů získaných měření na tomto funkčním vzorku vyplynula neúměrná složitost zapojení, značný počet součástek i velká zastavěná plocha desky s plošnými spoji. Proto byl navržen a realizován nový funkční vzorek generátoru harmonického napětí, jehož schéma je na obr. 7D, u něhož je dosaženo změny kmitočtu změnou odporu dvojice běžných fotorezistorů WK65065 (2 fotorezistory v 1 pouzdře), zapojených v oscilátoru s přemostěným T článkem (viz Konstrukční příloha AR/1986, kmitočet měníme dvojitým potenciometrem).

Změna odporu fotorezistorů je způsobena změnou napětí na běžné žárovce 12 V/0,1 A, připojené k výstupu výkonového převodníku D/A v jednotce styku. Je přitom vhodně využito nelinearity změny odporu fotorezistoru na napětí na žárovce. S touto žárovkou bylo možné přeladit celé pásmo 20 Hz až 20 kHz v přibližně 220 krocích.

Obr. 10. Výpis programu (BASIC) k využití jednotky styku jako automatického osciloskopu (i k řízení programovatelného generátoru)

8. podle zvoleného měřicího režimu je možné při opakovaném měření časového

průběhu zobrazit maximálně čtyři průběhy do jednoho obrázku na obrazovce:

9. při zvoleném režimu pouze časového zobrazení je možné do jednoho obrázku zobrazit libovolný počet průběhů. Například při volbě jednoho až tří kanálů při časovém zobrazení se automaticky bez zásahu obsluhy změní a vytiskne na obrazovku kmitočet generovaného napětí, automaticky se vypočte a nastaví vhodná časová základna, změní a vytiskne maximální amplituda zobrazovaného průběhu, vyznačí se na ose napětí příslušného kanálu, vypočte se efektivní hodnota a rovněž se vytiskne na obrazovku, zvolí se opět automaticky nejvhodnější měřítka na ose napětí a vykreslí se na obrazovce změřený průběh. Totéž probíhá při měření v každém kanálu, takže každý zobrazený průběh má svoji stupnici napětí s vyznačenou vrcholovou hodnotou.

Na obr. 9D je zobrazen průběh měření na jednostupňovém tranzistorovém zesilovači (měřeno posluchači III. ročníku). V kanálu X je zobrazen průběh napětí mezi kolektorem a emitorem se stejnosměrnou složkou, z něhož je patrné nastavení ss pracovního bodu zesilovače, v kanálu Y je zobrazeno výstupní napětí s patrnou deformací vlivem posuvu pracovního bodu, v kanálu Z je časový průběh vstupního harmonického napětí o kmitočtu 954 Hz s efektivní hodnotou napětí 9,7 mV, určující počátek jednostranné limitace.

Dosud určovali studenti průběhy napětí pouze na obrazovce osciloskopu, která nedovolovala jednak zobrazit tři kanály, jednak (vzhledem k velikosti) nebylo možné rozumně rozbrázit stejnosměrné i střídavé složky. K měření byly dále nutné další přístroje, ss. voltmetr pro změření pracovního bodu, střídavý voltmetr pro měření vstupního pracovního bodu, střídavý voltmetr pro měření vstupního napětí a rozkmit výstupního napětí se určoval značně nepřesně z obrazovky osciloskopu.

Je zřejmé, že nový způsob měření zvětšuje jak přesnost měření a názornost experimentu, tak didaktickou účinnost prováděných měření.

V tomto programu bylo využito převodníku D/A v jednotce k programovému řízení kmitočtu, jednoho kanálu převodníku A/D k digitálnímu měření a zobrazení časového průběhu výstupního generovaného napětí a dalších dvou kanálů bylo využito k měření a zobrazení časových průběhů na měřeném objektu. Magnetofonového vstupu mikropočítače bylo opět využito k digitálnímu měření kmitočtu.

Programy ve strojovém kódu pro sejmутí vzorků, výpočet amplitud a měření kmitočtu se nahrávají současně s programem v jazyce BASIC (řádky 10 až 75).

Celou část určenou pro zpracování analogového signálu, tj. vstupní obvody, multiplexer, obvod absolutní hodnoty, impedanční převodník, vstupní zesilovač, vlastní převodník A/D i převodník D/A s výkonovým zesilovačem je možné připojit i k jiným počítačům, pokud jsou vybaveny paralelním rozhraním, tvořeným obvodem MHB8255. Je možné využít i celého ovládacího programu, změní-

```

6180 K2=INT(K1*.0317).DRAW511,K2,-2:DRAW0,K2,-1
6185 DRAW0+A5,(Z1-K1)*Z3+K2,-2
6187 IF A7=26 THEN 6195
6190 DRAW11+A5,(Z1-K1)*Z3+K2,-1:PRINT&14,A6:INT(W*1.2207)*A7:[MV]
6192 GOTO 6200
6195 DRAW11+A5,(Z1-K1)*Z3+K2,-1
6197 PRINT&14,A6:INT((W*.318)*2+.5)/2/10:[V]
6200 FOR I=K2-60 TO K2+60 STEP 6:DRAW3+A5,I,-2:DRAW6+A5,I,-1:NEXT I
6210 FOR I=2470500 STEP 25:DRAW1,K2-2:LABEL"+":NEXT I
6215 DRAW0,K2,-2
6220 FOR I=176620 TO A9 STEP (2*A8)
6230 Z2=(PEEK(I)+PEEK(I+1))*256-K1)*Z3
6240 DRAW(I-17663)*A1,Z2+K2,-1
6250 NEXT I
6300 RETURN
10000 F1=2*WORD(HEX(4000))
10005 IFF 1>13200 THEN PRINT&6,46"< MEZ MERITELNOSTI"&6,45:RETURN
10010 PRINT&6,46F1:[Hz]
10015 IFF 0 THEN RETURN
11010 WAIT(10)
11015 F2=2*WORD(HEX(4000))
11020 IFF 2>13200 THEN PRINT&6,46"< MEZ MERITELNOSTI"&6,45:RETURN
11030 F1=F2:PRINT&6,46F1:[Hz]
11035 F2=2*WORD(HEX(4000))
12010 IFF 2>13200 THEN PRINT&6,46"< MEZ MERITELNOSTI"&6,45:RETURN
12020 F1=F2:RETURN
12030 F1=F2:RETURN
20000 OUT 6,80:POKE 16457,80:POKE 16461,64:POKE 16465,80
20005 POKE 16491,48:POKE 16495,32:POKE 16499,48:GOSUB 20500
20010 IF Z1>4094 THEN PRINT&9,46"PREKROČEN ROZSAH":W=2048:A7=1:RETURN
20020 PRINT&9,46:INT(W*.866552):[mV]
20030 OUT 6,112:POKE 16457,112:POKE 16461,96:POKE 16465,112
20035 POKE 16491,144:POKE 16495,128:POKE 16499,144:GOSUB 20500
20040 IF Z1>4094 THEN OUT 6,176:POKE 16457,176:POKE 16461,160:POKE 16465,176:GOTO 20080
20045 PRINT&7,23"max(ss)":(INT(W*1.2207)+.5)/10:[mV]
20050 PRINT&7,46:INT((W*.318)*2+.5)/2/10:[V]
20055 POKE 16491,144:POKE 16495,128:POKE 16499,144:GOSUB 20500
20060 IF Z1>4094 THEN OUT 6,208:POKE 16457,208:POKE 16461,192:POKE 16465,208:GOTO 20120
20065 IF ABS(W)<240 THEN 20050
20070 PRINT&7,23"max(ss)":(INT(W*1.2207)): [mV]
20075 PRINT&7,46:INT((W*.866552)): [mV]
20080 POKE 16491,48:POKE 16495,32:POKE 16499,48:GOSUB 20500
20085 IF Z1>4094 THEN PRINT&7,46"PREKROČEN ROZSAH":RETURN
20090 PRINT&8,23"max(ss)":INT(W*1.2207): [mV]
20095 PRINT&8,46:INT(W*.866552): [mV]
20100 OUT 6,80:POKE 16457,80:POKE 16461,64:POKE 16465,80
20105 POKE 16491,48:POKE 16495,32:POKE 16499,48:GOSUB 20500
20110 IF Z1>4094 THEN PRINT&8,46"PREKROČEN ROZSAH":RETURN
20115 PRINT&8,23"max(ss)":INT(W*1.2207): [mV]
20120 PRINT&8,46:INT(W*.866552): [mV]
20125 OUT 6,240:POKE 16457,240:POKE 16461,224:POKE 16465,240
20130 POKE 16491,48:POKE 16495,32:POKE 16499,48:GOSUB 20500
20135 IF Z1>4094 THEN PRINT&8,46"PREKROČEN ROZSAH":RETURN
20140 PRINT&10,46:INT(W*.866552)/10:[mV]
20145 CALL HEX(4045)
20510 K1=PEEK(HEX(4D00))+PEEK(HEX(4D01))*256
20520 Z1=PEEK(HEX(4D02))+PEEK(HEX(4D03))*256
20530 W=Z1-K1:RETURN
20550 POKE 16457,176:POKE 16461,160:POKE 16465,176:GOTO 20080

```

li se adresy příslušné jednotlivým branám a syntax některých příkazů (zvláště grafických).

K počítači ZX Spectrum lze připojit jednotku pomocí interface s MHB8255 podle AR-A č. 6/1985 nebo v Příloze AR Mikroelektronika 1988, změní-li se adresa řídicího registru CWR 127 dec, tj. pro naprogramování obvodu se zašle řídicí slovo příkazem OUT 127, 131. Brána A má adresu 31 dec., B má adresu 63 dec. a C má adresu 95 dec.

Čtení z bran B a C např. pro volbu kanálu X rozsah 2,5 V včetně testu na K má pak tvar:

```

OUT 95,144 : OUT 95,128 : OUT
95,144 : LET K = (IN 95 - 144) * 256 + IN
63/ : OUT 95,175 : OUT 95,160 : OUT
95,176 : LET X = (IN 95 - 175) * 256 + IN
63/ :

```

Podobně lze upravit program i pro počítače PMD.

Závěr

Možnosti mikropočítačů dovolují vytvářet měřicí přístroje nového typu a je třeba změnit i filosofii měřicí techniky.

Uvedený způsob měření ukazuje, že inteligentní měřicí přístroje nebude nutné složité ovládat množstvím ovládacích prvků, které zvláště u učitelů a učitelů na středních i základních školách vzbuzovaly obavy a byl proto potlačován experimentální ráz fyziky i dalších přírodních věd.

Z výukových programů fyziky ve vyspělých zemích, jak je možné vidět z množství nabízených pomůcek i z televizních pořadů pro školy vyplývá, že tento experimentální ráz je třeba do výuky přírodních věd vrátit, aby se zlepšila účinnost výukového procesu.

Rovněž pro amatérskou praxi i pro opravářskou činnost jsou inteligentní, počítači řízené přístroje velkým přínosem.

UPOZORNĚNÍ

Destičku E200 s plošnými spoji (40,-), stavebnici převodníku (450,-), základní programové vybavení (v rozsahu, uveřejněném v tomto čísle) (200,-), programy pro využití převodníku jako automatickou st nebo ss osciloskopu (200,-), programový komplet (350,-), osazenou a oživenou desku AD/DA převodníku + základní programy (995,-), si můžete objednat na adrese firmy EMGO, Inovační centrum VÚHŽ, 739 51 Dobruška, tel. (0658) 23421/kl.340 nebo fax (0658) 23016. Programové vybavení dodáváme na disketě 5,25" nebo 3,5". Na požádání zašleme i další informace o dodávkách modulů, které po jednoduchém připojení zasunutím do zdířek převodníku rozšiřují jeho využití, například ve školní výuce. Namátkou vybíráme nf generátor, vf generátor, několik variant teploměrů.

Všechny další informace můžete dostat na adrese ing. Josef Petřík, Zborovská 94, 301 34 Plzeň.

Autor navíc upozorňuje, že v popisované jednotce nejsou vestavěny žádné filtry ani

zpožďovací obvody (z důvodů použití jako digitální osciloskop). Proto se musí střídat i stejnosměrná napětí (především malých velikostí) přivádět stíněným vodičem, jinak by mohly být údaje, indikované na displeji, ovlivněny výskytem rušivých polí.

Běžné střídavé a především stejnosměrné voltmetry mají takové filtry vestavěny a střídavé voltmetry bývají vybaveny obvody pro získání absolutní hodnoty s velkou časovou konstantou, eliminující krátkodobá rušivá napětí. Takový digitální filtr je použit ve výše uvedeném programu XYZRG1ST, pracuje však pouze pro stejnosměrná napětí.

Stejně tak není použit žádný filtr pro signály vyšších kmitočtů než je Nyquistův kmitočet, protože jeho velikost závisí na hodinovém kmitočtu počítače a byl by tedy pro různé počítače různý. Není použit také žádný vazební kondenzátor a program tedy zajišťuje měření i stejnosměrné složky.

Pro měření pouze střídavých složek napětí je vhodné zhotovit např. měřící stíněný kabel, který má vestavěn kondenzátor o kapacitě asi 100 pF pro oddělení stejnosměrné složky.

K AR B1-1992

K prvnímu číslu AR řady B jsme dostali do redakce několik stran připomínek od našeho čtenáře Jindřicha Wirtitzera z Jablonce n. N. Po konzultaci s lektory a autorem vyjímáme z jeho připomínek:

na str. 3, 2. sloupec má být místo silové čáry procházející motorem správně rotorem, str. 4, sl. 1: Čím je větší motor ... tím není záběrový proud větší, je pouze větší důsledek proudového nárazu, rozběhový proud působí déle,

str. 4, sl. 2: Správné je u motorů pro těžký rozběh s odporovým vinutím kotvy **menší** záběrový proud,

str. 13, obr. 21: na hřídeli je zcela vpravo kuličkové ložisko a další dva výstupky nejsou vývody vznikajícího napětí, ale přívody pro budící vinutí,

str. 13, sl. 3: správné má být tachogenerátory jsou **střídavé** stroje,

str. 25, obr. 67: pod obrázkem je správně uvedeno, že jde o usměrnění jednocestné, v textu k obrázku je však nesprávně uvedeno, že jde o usměrnění **jednofázové**,

str. 26, obr. 78: kontakt K2/1 je správně kreslen v klidu jako rozpojený,

str. 26, sl. 3: v textu je nesprávně použit termín pracovní nulový vodič. Podle ČSN má být správně „střední vodič“.

**V příštím čísle
ELEKTRONICKÁ
KUCHAŘKA II
Výběr zajímavých
a praktických zapojení**

JEDNOČIPOVÉ MIKROPOČÍTAČE

Ing. M. Reznák

Mikrokontroléry (jak se říká jednočipovým mikropočítačům) jsou vlastně mikroprocesory, které jsou svým uspořádáním navrženy speciálně pro monitorování a řízení různých mechanismů a procesorů, spíše než pro běžnou manipulaci s daty. Mikrokontroléry vždy obsahují tzv. časovače (různé typy), které umožňují synchronizaci s vnějším okolím – s reálným světem. Systémy takto navržené se nazývají řídicí systémy v reálném čase (real-time-control-system).

Složitost i výkonost těchto IO se stále zvětšují. Tento trend je možné sledovat u mikrokontrolérů fy Intel řady 8048, fy Motorola 6801 a fy Intel typu 8051, které byly od roku 1976 uváděny na trh přibližně v intervalech 2,5 roku. 8048 má jeden časovač 8bitový, 6801 má jeden časovač 16bitový a obvod 8051 má dva 16bitové časovače. Mikrokontrolér nové generace od fy Intel, označovaný 8096, má nový rychlý subsystém V/V (High-Speed I/O), který umožňuje činnost 4 až 8 časovačům.

Aby bylo možné sledovat vývoj a vlastnosti jednotlivých generací mikrokontrolérů fy Intel, je nutné popsat jejich charakteristické vlastnosti:

1. generace – 1976 – řada MCS-48
Typy mikrokontrolérů – 8048, 8748
8049, 8749
8050, 8750
8021
8022

8bitová CPU
1/2/4 Kbyte ROM
64/128/256 bytů RAM
1 čítač/časovač
paralelní V/V
8bitový převodník A/D

2. generace – 1980 – řada MCS-51
Typy mikrokontrolérů – 8051, 8751
8052, 8752

8bitová CPU
4/8 Kbyte ROM
128/256 bytů RAM
2 čítače/časovače
paralelní V/V
sériový V/V

3. generace – 1983 – řada MCS-96
Typy mikrokontrolérů – 8394, 8794
8395, 8795
8396, 8796
8397, 8797

16bitová CPU
8 Kbytu ROM
232 bytů RAM
čítač/časovač
paralelní V/V
sériové V/V
rychlé V/V
10bitový převodník A/D
hlídací časovač
pulsní šířkové modulovaný výstup

Rozbor architektury mikropočítačů řady 8051

Přehled mikropočítačů řady 8051

Původní verze jednočipového mikropočítače 8051 byla vyrobena technologií HMOS I, avšak současné typy této řady jsou vyráběny technologií HMOS II. Označení pro tyto typy je 8051AH. V následujícím popisu se pro všechny typy jednočipových mikropočítačů používá označení 8051. Všechny typy jsou uvedeny v tab. 1 a mají stejnou architekturu, která je schématicky nakreslena na obr. 1. Označení 8052 je obecné označení typů 8052 a 8032. Nejnovější typy této řady, 8032 a 8052, mají větší rozsah paměti na čipu

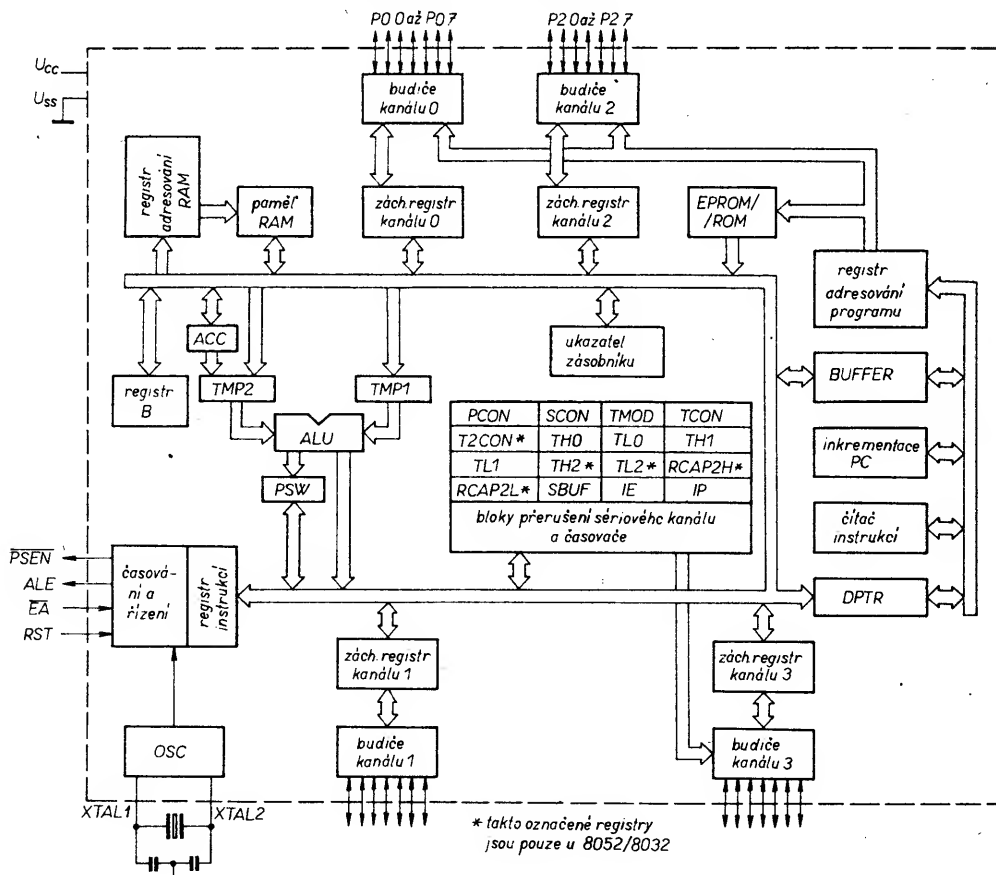
Tab. 1. Obvody řady 8051/8052

Druh	Technologie výroby	Paměť programu na čipu	Paměť dat na čipu
8051AH	HMOS II	4 K ROM	128
8031AH	HMOS II	nemá	128
8751H	HMOS I	4 K EPROM	128
80C51	CHMOS	4 K ROM	128
80C31	CHMOS	nemá	128
8052	HMOS II	8 K ROM	256
8032	HMOS II	nemá	256

a další 16bitový čítač/časovač, který může být použit jako čítač, časovač nebo ke generování „baudových“ rychlostí pro sériový kanál. Ve funkci čítač/časovač může pracovat buď v režimu „16bitový s automatickým přednastavením“ nebo „16bitový záchytný“. Tyto nové vlastnosti jsou popsány dále. Vývody uvedených typů jsou popsány individuálně u datových listů.

Základní vlastnosti mikropočítačů řady MCS-51 jsou:

- 8bitová základní jednotka CPU,

Obr. 1. Blokové schéma architektury obvodů řady 8051/8052

- obvod oscilátoru a časování,
- 32 linek vstup/výstup
- 64 Kbytů vnější paměti dat,
- 64 Kbytů vnější paměti programu,
- dva 16bitové čítače/časovače,
- 5 zdrojů přerušení,
- zcela duplexní sériový kanál,
- Booleovský procesor.

Organizace paměti

Jednočipový mikropočítač typu 8051 má oddělený adresovací prostor pro paměť programu a paměť dat. Paměť programu (Program Memory) může být až 64 Kbytů, přičemž spodní 4 K byty mohou být umístěny přímo na čipu. Paměť dat (Data Memory) může být také až 64 Kbytů. Tato paměť je umístěna mimo čip kromě 128 bytů (které jsou na čipu) a 20 tzv. speciálních funkčních registrů (Special Function Registers). Označení, druh registru a adresa registru jsou v tab. 2.

Tab. 2. Přehled speciálních funkčních registrů

*ACC	Akumulátor	0E0H
*B	Registr B	0E0H
*PSW	Stavové slovo programu	0D0H
SP	Ukazatel zásobníku	81H
DPTR	Ukazatel dat	83H
		a 82H
*PO	Kanál 0	80H
*P1	Kanál 1	90H
*P2	Kanál 2	0A0H
*P3	Kanál 3	0B0H
*IP	Řízení priority přerušení	0B8H
*IE	Řízení povolení přerušení	0A8H
TMOD	Řízení režimu čítačů/časovačů	89H
*TCON	Řízení čítačů/časovačů	88H
TH0	Čítač/časovač 0 (vyšší byte)	8CH
TL0	Čítač/časovač 0 (nižší byte)	8AH
TH1	Čítač/časovač 1 (vyšší byte)	8DH
TL1	Čítač/časovač 1 (nižší byte)	8BH
*SCON	Řízení sériového kanálu	98H
SBUF	Buffler pro sériová data	99H
PCON	Řízení napájení	87H

U obvodů 8052 jsou navíc tyto speciální funkční registry:

Řízení čítače/časovače 2	T2CON	0C8H
Čítač/časovač 2 (horní byte)	TH2	0CDH
Čítač/časovač 2 (spodní byte)	TL2	0CCH
Záchytný registr čítače/časovače 2 (horní byte)	RCAP2H	0CBH
Záchytný registr čítače/časovače 2 (spodní byte)	RCAP2L	0CAH

Speciální funkční registry (SFRs), označené *, jsou adresovatelné jak bitově, tak i bytově.

Stručný popis těchto registrů

Akumulátor (Accumulator)

Akumulátor ACC je registr s různorodým použitím. V instrukcích se pro něj používá označení A.

Registr B

Registr B se používá během operací násobení a dělení. Jinak může být použit jako další obecný registr.

PSW registr stavového slova programu (Program Status Word)

Stavové slovo programu obsahuje informaci o stavu programu (obr. 2).

Obr. 2. PSW – registr stavového slova programu (Program Status Word Register) (nejvyšší bit 7) (nejnižší bit 0)

CY	AC	F0	RS1	RS0	OV	-	P
----	----	----	-----	-----	----	---	---

CY – Příznak přenosu (Carry flag) – pozice PSW.7. Je nastavován/nulován díky hardware nebo software během několika aritmetických a logických instrukcí.

AC – Příznak pomocného přenosu (Auxiliary Carry flag). Je nastavován/nulován díky hardware během sčítání nebo odčítání i indikaci přenosu nebo záporného přenosu ze 3. bitu – pozice PSW.6.

F0 – Příznak 0 (Flag 0) – pozice PSW.5. Je nastavován/nulován testováním díky software jako uživatelem definovaný stavový příznak.

RS1, popř. RS0 – Řídící bity pro výběr banky registrů, pozice PSW.4, popř. pozice PSW.3. Nastavovány/nulovány díky software, jak je určeno.

Způsob výběru bank:

RS1	RS0	Ban	Adresy
0	0	Banka 0	(00H až 07H)
0	1	Banka 1	(08H až 0FH)
1	0	Banka 2	(10H až 17H)
1	1	Banka 3	(18H až 1FH)

OV – Příznak přeplnění (Overflow flag) – pozice PSW.2. Je nastavován/nulován díky hardware během aritmetických instrukcí k indikaci přetečení.

P – Příznak parity (Parity flag) – pozice PSW.0. Je nastavován/nulován díky hardware v každém instrukčním cyklu. Tento bit indikuje sudou paritu obsahu akumulátoru, tzn. počet jedničkových bitů.

Ukazatel zásobníku SP (Stack Pointer)

Ukazatel zásobníku je 8bitový registr. Je inkrementován předtím, než se uloží data při provádění instrukcí PUSH a CALL. Po nulování (reset) je SP nastaven na adresu 07H, což znamená, že zásobník začíná na adrese 08H. Jinak může být vlastní zásobník umístěn kdekoli v rezidentní paměti RAM.

Ukazatel dat (Data Pointer) DPTR

Základní funkcí ukazatele dat je uchovat 16bitovou adresu. Skládá se proto z horního bytu (DPH) a spodního bytu (DLP). S ukazatelem dat můžeme pracovat jako s 16bitovým registrem nebo dvěma nezávislými 8bitovými registry.

Kanály 0 až 3 (Ports 0, 1, 2, 3)

Speciální funkční registry P0, P1, P2 a P3 jsou vlastně záchytnými registry kanálů 0 až 3.

Buffer sériových dat (Serial Date Buffer)

Buffer sériových dat se skládá ze dvou oddělených registrů; z vysílacího bufferu (trans-

mit buffer) a přijímacího bufferu (receive buffer). Když jsou data zapsána do SBUF, jsou umístěna do vysílacího bufferu, kde jsou uchována pro pozdější sériový přenos. (Předání bytu dat do SBUF inicializuje sériový přenos). Jestliže jsou data přenášena z SBUF, vycházejí z přijímacího bufferu.

Registry časovače

Páry registrů (TH0, TL0) a (TH1, TL1) jsou 16bitové čítačí registry pro čítač/časovač 0 a 1.

Řídící registry

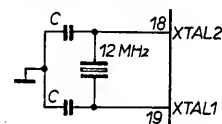
Speciální funkční registry IP, IE, TMOD, TCON a PCON obsahují řídicí a stavové bity pro systém přerušení, pro čítače/časovače a pro sériový kanál.

Záchytné registry

Registrový pár (RCAP2H, RCAP2L) jsou záchytné registry pro čítač 2 v záchytném režimu (capture). V tomto režimu, jako odezva na změnu na vstupu T2EX obvodu 8052, jsou obsahy TH2 a TL2 kopírovány do RCAP2H a RCAP2L. Čítač 2 má také 16bitový „režim s přednastavením“ a potom si RCAP2H a RCAP2L udržují přednastavené hodnoty tohoto režimu. Více o vlastnostech čítače 2 je dále.

Oscilátor a obvod hodin

X₁ a X₂ jsou vstup a výstup jednostavového invertoru, jenž je umístěn na čipu a může být spolu s vnějšími prvky uspořádán jako Piercův oscilátor (obr. 3).

Obr. 3. Oscilátor obvodů řady 8051/8052 (kapacity kondenzátorů jsou 30 pF ± 10 pF pro krystal a 40 pF ± 10 pF pro keramický filtr)

Oscilátor vždy řídí vnitřní generátor hodin, který čipu poskytuje vnitřní hodinové signály. Tyto vnitřní hodinové signály mají oproti oscilátoru poloviční kmitočet a definují vnitřní fáze, stavy a strojní cykly.

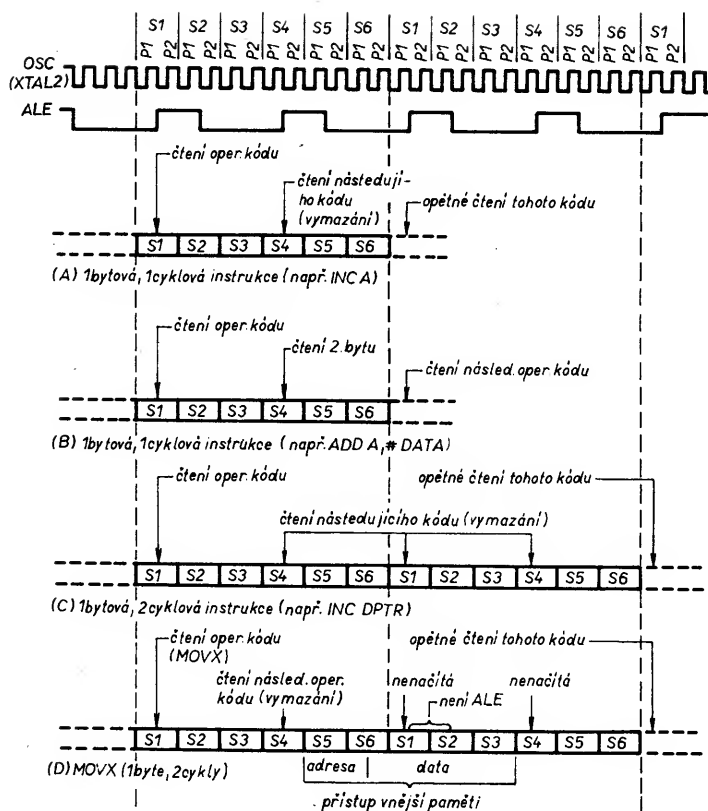
Časování CPU

Strojní cyklus se skládá ze šesti stavů (S1 a S6), což je 12 period oscilátoru. Každý stav je rozdělen na poloviční fázi P1 a fázi P2. Strojní cyklus se tedy skládá z dvanácti period oscilátoru, které jsou očíslovány od S1P1 (stav 1, fáze 1) až do S6P2 (stav 6, fáze 2). Každá fáze trvá jednu periodu oscilátoru a každý stav dvě periody. Aritmetické a logické operace jsou prováděny během fáze 1 a vnitřní přesuny z registru do registru během fáze 2.

Diagram na obr. 4 ukazuje časování pro načítání/provádění (fetch/execute) instrukcí vzhledem k vnitřním stavům a fázím. Vnitřní hodinové signály nejsou přístupné uživateli, a proto zde signály X2 a ALE slouží pro informaci o průběhu cyklu. Signál ALE je obvykle aktivován dvakrát během každého strojního cyklu: poprvé během S1P2 a S2P1 a podruhé při S4P2 a S5P1.

Provádění jednocyklové instrukce začíná v S1P2, kdy je operační kód zachycen v instrukčním registru. Jedná-li se o dvoubytovou instrukci, druhý byte je načítán během S4 téhož strojního cyklu. V případě jednobytové instrukce se objevuje ještě jedno načítání (fetch) v době S4, avšak načtený byte (který může být následující opkód) je ignorován a čítač programu není inkrementován.

Obr. 4. Zobrazení průběhů načítání/provádění instrukcí

V každém případě je provedení instrukce kompletní na konci strojního cyklu – tzn. ve stavu S6P2.

Na obr. 4 je časování pro 1bytové a 2bytové instrukce, které trvají jeden strojní cyklus. Většina instrukcí jednočipového mikropočítače typu 8051 trvá jeden cyklus. Pouze instrukce MUL a DIV potřebují ke svému provedení dobu delší než dva strojní cykly – a to dokonce 4 cykly.

Obyčejně jsou dva byty operačního kódu načteny z paměti programu během každého strojního cyklu. Výjimkou je pouze instrukce MOVX, což je 1bytová instrukce trvající 2 cykly, která má přístup do vnější paměti dat. Během provádění instrukce MOVX jsou dvě načítání přeskočena, zatímco je vnější datová paměť adresována a strobována. V dolní části obr. 4 je znázorněno časování pro obvyklé 1bytové 2cyklové instrukce a pro instrukci MOVX.

Struktura kanálů V/V a jejich funkce

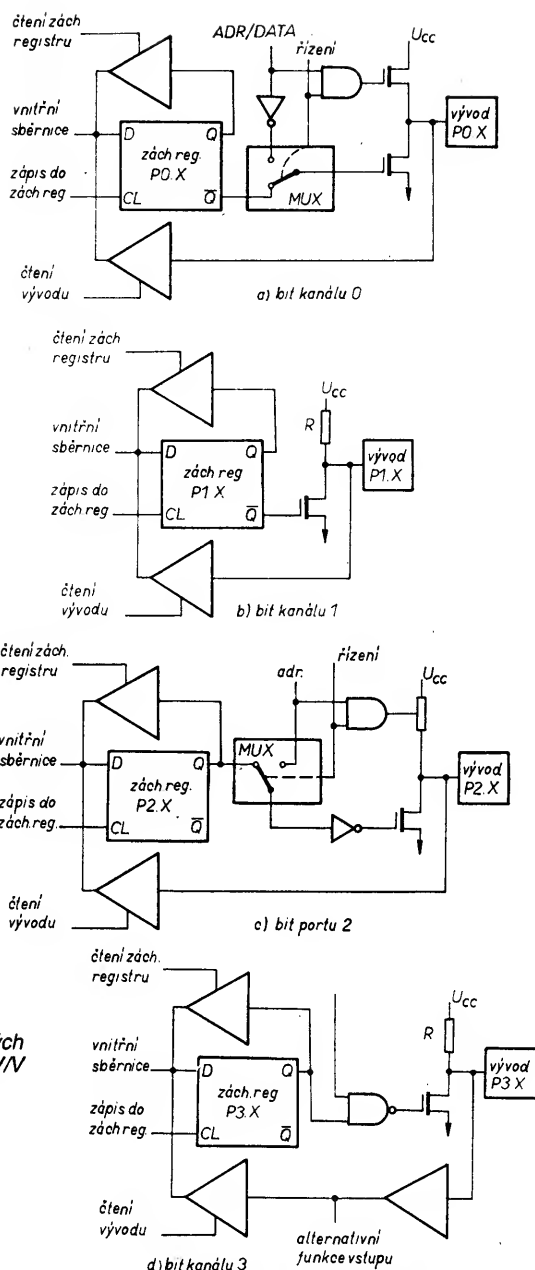
Všechny čtyři kanály mikropočítače typu 8051 jsou obousměrné. Každý kanál se skládá ze zachytného registru (speciální funkční registry P0 + P3), výstupního budiče a vstupního bufferu (input buffer).

Výstupní budiče (output drivers) kanálů 0 a 2 a vstupní buffery kanálu 0 se používají ke zprostředkování přístupu do vnější paměti dat. V tomto případě je na kanálu 0 spodní byte adresy vnější paměti časově multiplexován bytem, který je právě čten nebo zapisován. Je-li adresa 16bitová, kanál 2 obsahuje horní byte adresy vnější paměti.

Jinak vývody (piny) kanálu 2 určují obsah speciálního funkčního registru P2.

Všechny vývody kanálu 3 mají několik funkcí, jak je zřejmé z tab. 3 (pro obvod 8052 jsou to ještě 2 vývody kanálu 1, které jsou v tabulce označeny*).

Obr. 5. Zapojení záchytných registrů a budičů kanálů V/V obvodu 8051

Uspořádání vstupů/výstupů

Na obr. 5 jsou popsány bity pro jednotlivé kanály, uspořádání jejich záchytných registrů a bufferů.

Zachytný registr (1 bit kanálu speciálního funkčního registru) je reprezentován klopovým obvodem D, do něhož jsou data zapisována z interní sběrnice zapisovacím signálem z CPU. Výstup Q klopového obvodu je připojen na vnitřní sběrnici, aby bylo možné čtecím signálem z CPU zjistit obsah. Úroveň vývodu kanálu samého je možné přecházet na interní sběrnici čtecím signálem vývodu kanálu z CPU. Některé instrukce, které čtou kanál, aktivují signál „čtení zachytných registrů“ a jiné aktivují signál „čtení vývodu“. Podrobněji je tato problematika rozebrána dále.

Jak je zřejmé z obr. 5, jsou výstupní tranzistory kanálů 0 a 2 přepínatelné na interní sběrnici ADDR a ADDR/DATA interním řídicím signálem, a to z důvodu přístupu k externí datové paměti. Během tohoto externího

Tab. 3. Vývody 3. kanálu (1. kanálu) s několika funkcemi

Vývod	Další funkce
P3.0	RXD (vstup sériového kanálu)
P3.1	TXD (výstup sériového kanálu)
P3.2	INT0 (vnější přerušení)
P3.3	INT1 (vnější přerušení)
P3.4	T0 (vnější vstup čítače/časovače 0)
P3.5	T1 (vnější vstup čítače/časovače 1)
P3.6	WR (strobování pro zápis do vnější paměti dat)
P3.7	RD (strobování pro zápis do vnější paměti dat)
*P1.0	T2 (externí vstup čítače/časovače 2)
*P1.1	T2EX (přepínač čítače/časovače 2 buď pro funkci zachytný nebo s přednastavením)

Různé funkce mohou být aktivovány pouze tehdy, má-li příslušný bit v příslušném speciálním funkčním registru úroveň 1. V opačném případě je vývod kanálu na úrovni „0“.

přístupu obsah registru P2SFR zůstává nezměněn, avšak do registru P0SFR jsou zapísány samé „jedničky“. Z obr. 5 je dále zřejmé, že jestliže záchytný registr kanálu P3 obsahuje 1, potom je výstupní úroveň řízena signálem označeným „další výstupní funkce“. Skutečná úroveň kanálu P3.X je vždy dostupná volitelné vstupní funkci.

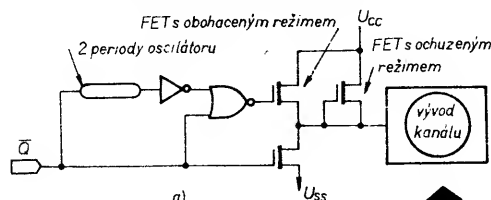
Kanály 1, 2 a 3 mají vnitřní „zvyšovací“ rezistor R (pull-up). Kanál 0 má výstupy s otevřeným kolektorem (open-drain outputs). Každá linka V/V může být použita nezávisle buď jako vstup nebo jako výstup. Kanály 0 a 2 nelze použít jako linky V/V, jsou-li již používány jako adresová/datová sběrnice, ADDR/DATA bus. Chceme-li je použít jako vstup, záchytný registr bitu kanálu (port bit latch) musí mít úroveň 1, která vypíná výstupní tranzistor FET. Pak se (u kanálů 1, 2 a 3) napětí na vývodu zvětší vnitřním „zvyšovacím“ rezistorem, může však být zmenšeno vnějším zdrojem (v tomto případě dodává vývod do zátěže proud – viz katalogový údaj). Díky těmto vlastnostem se kanály 1, 2 a 3 často označují jako kvazi-obousměrné. Po nulování (reset) se do záchytných registrů všech kanálů zapíše jedničky. Jestliže byly do záchytného registru následně zapsány nuly, pak, chceme-li kanál použít jako vstup, musíme do něj znovu zapsat jedničky.

Kanál 0 se do ostatních odlišuje tím, že nemá vnitřní zvyšovací rezistor. Horní tranzistor FET ve výstupním budiči P0 je odpojen ve všech případech kromě toho, kdy kanál používáme jako adresovou/datovou sběrnici pro přístup do vnější paměti, a navíc je zapsána úroveň 1. V důsledku toho záchytný registr kanálu 0 způsobí vypnutí obou tranzistorů FET a tím tzv. „plovoucí úroveň“ vývodu. Za této podmínky může být kanál 0 použit jako vstup s velkou impedancí (je-li zátěž na úrovni 0, nedodává do ní proud). Proto se také kanál 0 říká plně obousměrný.

Zápis na kanál

Při provádění instrukcí, které mění hodnotu záchytného registru kanálu, je nová hodnota předávána do tohoto registru ve stavu S6P2 posledního cyklu instrukce. Avšak záchytné registry jsou ve skutečnosti vzorkovány svými výstupními buffery pouze během fáze P1 každé periody hodin. (Během fáze 2 udržují výstupní buffery hodnotu, kterou načítaly během fáze 1). Nová hodnota se v záchytném registru na vývodu neobjeví až do příští fáze 1, což bude S1P1 příštího strojního cyklu.

Jestliže změna hodnoty v záchytném registru vyžaduje přechod z „0“ do „1“ na kanálech 1, 2 nebo 3, pak se přídavný zvyšovací rezistor sepne během stavu S1P1 a S1P2 toho cyklu, ve kterém nastává přechod. Tímto způsobem lze změnu zrychlit.

Vnější zvyšovací rezistor může dodávat asi 100× větší proud, než běžné zvyšovací rezistory. Je však třeba poznamenat, že vnitřní zvyšovací rezistory jsou vlastně tranzistory řízené polem a nikoli lineární odpory. Uspořádání těchto rezistorů – tranzistorů je znázorněno na obr. 6.

Ve verzi HMOS tvoří pevnou část zvyšovacího „odporu“ FET v depletičním režimu s řídicí elektrodou připojenou ke zdroji. Tranzistor umožní dodávat přes vývod proud asi 0,25 mA, ovšem je-li „tvrdě“ spojen se zemí. Paralelně s tímto pevným „odporem“ je umístěn další tranzistor (v obohaceném režimu), který je aktivován ve stavu S1, kdykoli úroveň na kanálu přechází z „0“ na „1“. Jestliže je během tohoto intervalu vývod kanálu „tvrdě“ spojen se zemí, tento tranzistor umožní dodávat na vývod přídavných 30 mA.

Ve verzi CHMOS se zvyšovací „odpor“ skládá ze tří tranzistorů FE s kanálem n. Jen na vysvětlenou: FET s kanálem n (nFET) je sepnut, je-li na jeho řídicí elektrodu připojena úroveň log. 1 a vypnut, je-li na ní připojena úroveň log. 0. FET s kanálem p (pFET) pracuje naopak: je sepnut, je-li na řídicí elektrodě úroveň log. 0 a rozpojen, je-li na ní úroveň log. 1.

Na obr. 6b je tranzistor, který je sepnut na dobu dvou period oscilátoru po zjištění přechodu z 0 na 1 v záchytném registru. Pokud je sepnut, sepne se i tranzistor T3 (malý zvyšovací odpor) prostřednictvím invertoru T2. Tento invertor a tranzistor formují záchytný registr, který udržuje hodnotu „1“.

Je nutné povšimnout si stavu, kdy je na vývodu úroveň log. 1. Záporný impuls z externího zdroje na tomto vývodu může totiž vypnout T3, což způsobí, že vývod přechází do plovoucího stavu. T2 má velmi malý zvyšovací odpor, a je sepnut vždy, když nFET T4 nevede (tradiční způsob CHMOS). Jeho funkci je nahradit úroveň „1“ na vývodu tehdy, že na vývodu byla a „ztratila se“ záporným impulsem na vývodu (tzv. glitch).

Zatížení kanálu i připojení

Každý z výstupních budičů (buffer) kanálů 1, 2 a 3 může být zatížen až 4 vstupy LS TTL. Zvnějšku mohou být tyto kanály jako vstupy ve verzi HMOS řízeny obvyklým způsobem některým z obvodů TTL nebo NMOS. Obě verze (HMOS i CHMOS) mohou být řízeny tranzistory s výstupem s otevřeným kolektorem (bipolární) nebo s otevřenou řídicí elektrodou (MOS), avšak přechod ze stavu 0 do stavu 1 nebude rychlý. V provedení HMOS, je-li vývod řízen výstupem s otevřeným kolektorem, přechod z 0 do 1 bude muset řídit

FET s poměrně malým odporem v ochuzeném (depletičním) režimu (viz obr. 6a). V provedení CHMOS úroveň 0 připojená na vstup vypíná zvyšovací „odpor“ T3 a přechod z 0 na 1 bude řízen pouze velmi malým zvyšovacím odporem T2.

Výstupní budiče kanálů 0 mohou být zatíženy až 8 vstupy LS TTL. Pro napájení vstupů NMOS jsou však nezbytné externí zvyšovací rezistory mimo případ, kdy jsou použity jako adresová/datová sběrnice.

Načtení – změna – zápis na kanál

Jsou dva způsoby, jak přečíst hodnotu na kanálu: instrukce čte buď hodnotu na záchytném registru nebo na vývodu. Instrukce, které upřednostňují čtení hodnoty na záchytném registru před čtením na vývodu jsou ty instrukce, které hodnotu načtou, mohou ji změnit a pak ji znovu zapíší do záchytného registru. Tyto instrukce nazýváme „čti-zaměň-zapiš“ a jsou popsány v tab. 4.

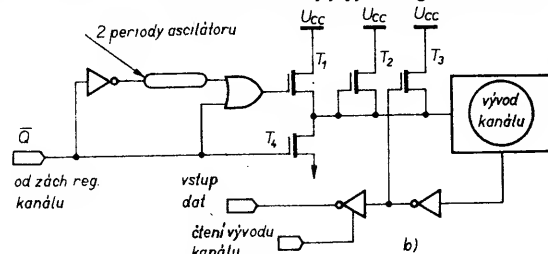
Je-li cílovým operandem kanál nebo bit kanálu, tyto instrukce čtou záchytný registr dříve než vývod.

Tab. 4. Přehled instrukcí typu „čti-zaměň-zapiš“

ANL	(logický AND, např. ANL P1,A)
ORL	(logický OR, např. ORL P2,A)
XRL	(logický EX-OR, např. XRL P3, A)
JBC	(skok, jestliže bit = 1 a vymazání bitu např. JBC P1.1, návěští)
CPL	(doplňák bitu, např. CPL P3.0)
INC	(inkrement, např. INC P2)
DEC	(dekrement, např. DEC P2)
DJNZ	(dekrement a skok, když obsah není nula, např. DJNZ P3, návěští)
MOVX PX.Y, C	(přesuň C do bitu Y kanálu X)
CLR PX.Y	(vymaž bit Y kanálu X)
SET PX.Y	(nastav bit Y kanálu X)

Není očividné, že poslední tři instrukce tohoto seznamu by byly instrukce typu „čti-zaměň-zapiš“, avšak přesto jsou. Čtou byte kanálu, všech 8 bitů, změní adresový bit a zpět celý nový byte zapíší do registru. Důvodem, proč se instrukce tohoto typu obrací dříve na záchytný registr než na vývod je to, že se takto lze vyhnout možné nedefinovatelné úrovni vývodu. Např. bit kanálu může řídit přímo bázi tranzistoru. Jestliže je do bitu zapsána úroveň log. 1, tranzistor je otevřen.

Kdyby CPU četla ten samý bit kanálu na vývodu dříve než na záchytném registru, načítala by vlastně bázevé napětí tranzistoru a interpretovala by jej jako log. 0. Při čtení ze

Obr. 6b. Totéž jako na obr. 6a pro verzi CHMOS. Po zjištění přechodu z 1 na 0 na vstupu Q je pFET T1 sepnut na dobu dvou period oscilátoru. Během této doby je přes invertor sepnut také pFET T3, čímž je formován záchytný registr, který drží „1“. T2 je též sepnut

záchytného registru však dostaneme správnou úroveň, log. 1.

Druhy přístupu do vnější paměti

Přístup do vnější paměti je dvou typů: přístup do externí paměti programu a přístup do externí paměti dat. Při přístupu do externí paměti programu se používá signál PSEN jako strobovací signál čtení a při přístupu do externí paměti dat to jsou signály RD nebo WR ke strobování paměti (RD a WR jsou vícefunkční vývody 3. kanálu).

Načítání z vnější paměti programu vždy používá 16bitové adresy. Komunikujeme-li s vnější pamětí dat, můžeme používat buď 16bitovou adresu (MOVX, DPTR) nebo 8bitovou adresu (MOVX, Ri).

Kdykoliv použijeme 16bitovou adresu, vyšší byte adresy přejde na kanál 2, kde je uchován po dobu trvání čtecího nebo zapisovacího cyklu. Je nutno si povšimnout, že buďte 2. kanálu během celé doby, co jsou vynulovány jedničkové adresové bity, používají velké zvyšovací odpory (je to v průběhu provádění instrukce MOVX a DPTR). Během této doby záchytný registr 2. kanálu (speciální funkční registr) nemusí obsahovat jedničky, a přesto obsah kanálu 2 speciálního funkčního registru není modifikován.

Jestliže cyklus přístupu do vnější paměti bezprostředně nenásleduje za jiným cyklem přístupu do vnější paměti, nezměněný obsah kanálu 2 speciálního funkčního registru se znovu objeví v příštím cyklu.

Jestliže právě používáme 8bitovou adresu (MOVX a Ri), obsah kanálu 2 (speciálního funkčního registru) se zachová na vývodech kanálu 2 po dobu provádění cyklu vnější paměti, což zjednoduší stránkování.

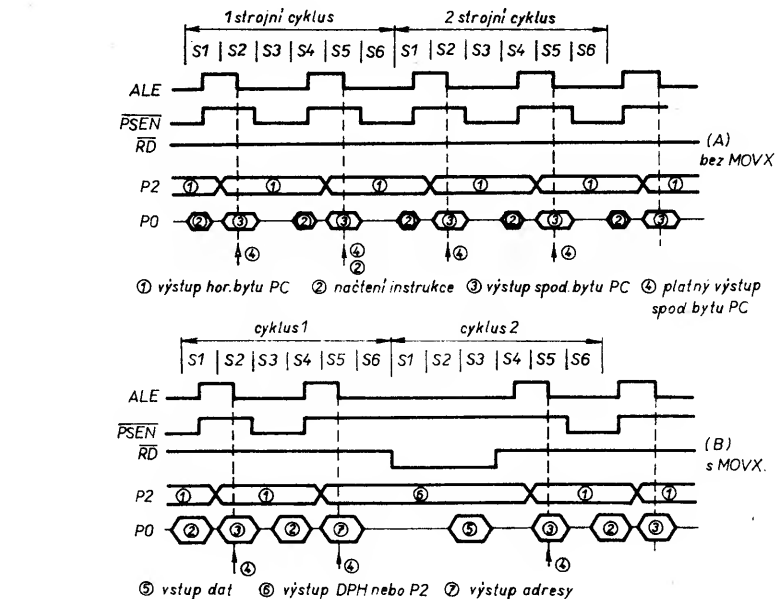
V každém případě je spodní byte adresy časově multiplexován s bytem dat na kanálu 0, signál ADDR/DATA řídí oba tranzistory FET výstupních buďčí kanálu 0. Pak vývody kanálu 0 nebudou výstupy s otevřeným kolektorem, a proto se nevyžaduje použití vnější zvyšovací odpory. Signál ALE by mohl být použit k zachycení (capture) bytů adres ve vnějším záchytném registru. Byte adresy je platný při sestupné hraně signálu ALE (address latch enable). Pak se během zapisovacího cyklu objeví byte dat, který má být zapsán na kanálu 0 právě před aktivací signálu WR a zůstane tam, dokud signál WR nebude deaktivován. V cyklu čtení je vstupující byte přejímán na kanál 0 právě před deaktivací strobovacího signálu pro čtení (RD).

Během každého přístupu do vnější paměti zapisuje CPU na záchytný registr kanálu 0 (SFR) hodnotu 0FFH, což způsobí vymazání jakékoli informace na kanálu 0 speciálního funkčního registru. Vnější paměť programu je přístupná za dvou podmínek:

1. jakmile je signál EA aktivní, nebo
2. jakmile čítač instrukcí (PC) obsahuje hodnotu větší než 0FFFH (1FFFH pro obvod 8052).

Prote mají verze bez paměti ROM signál EA připojený na nízkou úroveň, což umožňuje přístup do spodních 4 Kbyťů (8 Kbyťů pro 8032) programu a slouží k vyvolávání z vnější paměti.

Když CPU načítá z vnější paměti program všech 8 bitů kanálu 2, je vyhrazeno pro výstupní funkce a nemůže být tedy použito jako obecný vstup/výstup. Tyto bity obsahují během načítání vnějšího programu horní byte obsahu čítače instrukcí (PC). Bě-

Obr. 7. Průběhy načítání z externí programové paměti

hem této doby bity kanálu 2, které jsou jedničkové, používají velké zvyšovací odpory.

PSEN

Čtecím strobovacím signálem načítání z vnější paměti je signál PSEN. Signál PSEN není určen pro vnitřní načítání. Během přístupu CPU do vnější paměti programu je signál PSEN aktivován dvakrát během každého cyklu (kromě cyklů při provádění instrukce MOVX), bez ohledu na to, zda načítaný byte je právě potřebný pro průběh instrukce. U aktivovaného signálu PSEN není časování stejné jako u RD. Úplný cyklus signálu RD, včetně aktivace a deaktivace signálu ALE a RD, trvá 12 period oscilátoru. Úplný cyklus signálu PSEN, včetně aktivace a deaktivace signálů ALE a PSEN trvá 6 period oscilátoru. Srovnání těchto cyklů je na obr. 7.

ALE (ADDRESS LATCH ENABLE)

Hlavní funkcí signálu ALE je poskytnout vhodný časový signál, který by zachytil spodní byte adresy na kanálu 0 do vnějšího záchytného registru na dobu načítání programu z vnější paměti. Za tímto účelem je ALE aktivováno dvakrát během každého strojního cyklu. Aktivace však nastává i tehdy, nejedná-li se o načítání z vnější paměti. První impuls signálu ALE u druhého cyklu schází (viz obr. 7). Proto je v systému, který nepoužívá vnější paměť dat signál ALE, aktivován konstantní rychlostí 1/6 kmitočtu oscilátoru a může být použit pro vnější časování.

Překrývání vnější paměti programu a dat

V některých aplikacích se vyžaduje, aby byl realizován program ze stejné fyzické paměti, která je právě používána k uchování dat. V mikropočítači typu 8051 může být prostor vnější paměti dat a programu spojen použitím logického součinu AND u signálů PSEN a RD. Kladný logický součin těchto dvou signálů vyprodukuje strobovací signál aktivní při úrovni log. 0 pro čtení, který se může použít pro spojenou fyzickou paměť. Protože je cyklus PSEN rychlejší než cyklus signálů RD, vnější paměť musí být dostatečně rychlá, aby se přizpůsobila cyklu PSEN.

Čítače/časovače (TIMER/COUNTERS)

Mikropočítač typu 8051 má dva 16bitové čítače/časovače, čítač/časovač 0 a čítač/časovač 1. Každý může být uspořádan buď jako čítač nebo jako časovač. Obvod 8052 má navíc další čítač/časovač 2.

Popis funkce a architektura

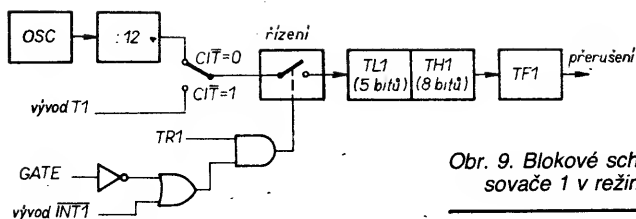
Ve funkci „časovače“ je registr inkrementován během každého strojního cyklu. Tuto funkci můžeme tedy brát jako načítání strojních cyklů. Protože se strojní cyklus skládá z dvanácti period oscilátoru, je rychlost načítání rovna 1/12 kmitočtu oscilátoru.

Ve funkci „čítače“ je registr inkrementován po přechodu úrovně 1 → 0 na příslušném vnějším vývodu pro vstup, tzn. T0 nebo T1. Vnější vstup je vzorkován ve stavu S5P2 každého strojního cyklu. Když vzorkování ukazuje hodnotu 1 v jednom cyklu a hodnotu 0 v druhém, načítání (count) je inkrementováno. Tato nová načtená hodnota se objeví v registru ve stavu S3P1 následujícího cyklu. Protože tato činnost trvá dva cykly, maximální rychlost načítání je 1/24 kmitočtu oscilátoru. Na střídání vnějšího signálu nejsou žádná omezení, avšak aby bylo zaručeno, že obdržená hodnota bude vzorkovaná alespoň jednou než se změní, měla by být podržena přinejmenším jeden celý strojní cyklus.

Mimo rozdělení na „čítač“ nebo „časovač“ má každý čítač/časovač čtyři operační režimy. Režimy 0, 1 a 2 jsou stejné pro oba, režim 3 je odlišný. Čítač/časovač 2 v obvodu 8052 má tři pracovní režimy: záchytný, s automatickým znovuzaváděním a jako generátor přenosové rychlosti.

Čítač/časovač 0 a čítač/časovač 1

Čítače/časovače 0 a 1 jsou obsaženy v obou obvodech, 8051 i 8052. Funkce čítače nebo časovače je zvolena řídicím bitem C/T ve speciálním funkčním registru, označeném TMOD. Tyto dva čítače/časovače mají čtyři operační režimy zvolené bity M1

a M0 ve speciálním funkčním registru TMOD (viz obr. 8).

Obr. 9. Blokové schéma činnosti čítače/číslovače 1 v režimu U: 13bitový čítač

TF1	TR1	TF0	TR0	IE1	IT1	IE0	IT0
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Pozice	Sym-bol	Funkce a význam
TCON.7	TF1	Příznak přetečení časovače 1.0.
TCON.5	TF0	Nastaveny pomocí hardware při přetečení. Nulovány hardwarově (přivolání obslužného podprogramu).
TCON.6	TR1	Řídící bity chodu časovače 1, 0.
TCON.4	TR0	Nastaveny/nulovány softwarem pro zapnutí/vypnutí čítače/časovače.
TCON.3	IE1	Příznaky změny úrovně vnějšího přerušení. Nastaveny pomocí hardware, jakmile je detekována hrana vnějšího přerušení 1, 0. Vynulováno, když obsluha přerušení probíhá.
TCON.1	IE0	
TCON.2	IT1	Řídící bity pro určení druhu vnějšího přerušení. Nastaveny/nulovány programově pro specifikování buď vnějšího přerušení hranou/vnějšího přerušení úrovní („0“).
TCON.0	IT0	

měření šířky impulsu.) TR1 je řídicí bit ve spec. funkčním registru TCON, GATE je řídicí bit ve SFR TMOD (viz obr. 10).

13bitový registr se skládá z 8 bitů registru TH1 a nižších 5 bitů registru TL1. Horní 3 bity registru TL1 jsou neurčeny a mohou být zanedbány. Nastavení (setting) příznaku chodu časovače 1 (TR1) nezpůsobí vymazání registru.

Činnosti režimu 0 je stejná pro čítač/časovač 0 i 1. Pro srovnání dosadíme TR0, TF0 a INTO místo signálů čítače/časovače 1 (obr. 9). Rozlišujeme však dva bity GATE – jeden pro čítač/časovač 1 (TMOD.7) a jeden pro čítač/časovač 0 (TMOD.3).

REŽIM 1

Režim je stejný s režimem 0 kromě toho, že registr časovače pracuje na 16 bitech.

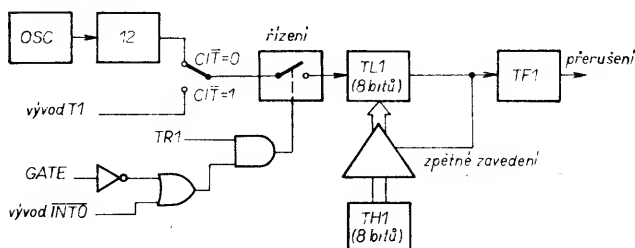
REŽIM 2

V režimu 2 je registr časovače uspořádan jako 8bitový čítač (TL1) s automatickým zpětným přednastavením (automatic reload), jak ukazuje obr. 11. Přetečení registru TL1 nejen že nastaví příznak TF1, ale zpětně naplní registr TL1 obsahem registru TH1 (který je předem nastavený pomocí softwa-

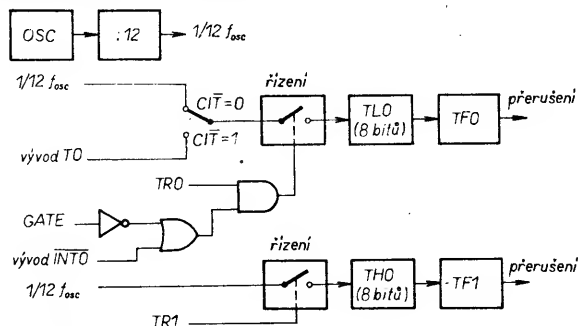
REŽIM 0

Nastavení čítače/časovače 0 (nebo 1) do režimu 0 vypadá stejně jako u S048AH, což je 8bitový čítač s předřazenou děličkou 32. Obr. 9 ukazuje činnost režimu 0 v aplikaci na čítač/časovač 1.

V tomto režimu je časovací registr uspořádan jako 13bitový registr. Jakmile hodnota v registru přechází ze samých jedniček na samé nuly, nastaví se příznak přetečení časovače TF1. Čítací vstup je připojen do čítače/časovače, kdýž $TR = 1$ a buď $GATE = 0$ nebo $INT1 = 1$. (Nastavení $GATE = 1$ dovoluje, aby byl časovač řízen vnějším vstupem $INT1$, což zjednodušuje

obr. 11. Blokové schéma činnosti čítače/časovače 1 v režimu 2: 8bitové automatické přednastavení

Obr. 12. Blokové schéma činnosti čítače/časovače v režimu 0: dva 8bitové čítače

re). Zpětné naplnění neovlivní registr TH1.

Činnost režimu 2 je stejná i pro čítač/časovač 0.

REŽIM 3

Čítač/časovač 1 si v režimu udržuje svou hodnotu (nemění se). Účinek je stejný jako při nastavení $TR1 = 0$.

Čítač/časovač 0 v režimu 3 zřizuje registry TL0 a TH0 jako dva oddělené čítače. Logické schéma je na obr. 12. Registr TL0 používá tyto řídicí bity čítače/časovače 0: C/I, GATE, TR0, $\overline{\text{INT0}}$ a TF0. Registr TH0 má funkci časovače (načítání strojních cyklů) a používá TR1 a TF1 časovače 1. Tudíž TH0 řídí přerušení od časovače 1. Tento režim provozu je speciálně navržen pro aplikace, které vyžadují zvláštní 8bitový čítač nebo časovač. Dá se tedy říci, že, je-li časovač 0 v režimu 3, má obvod 8051 čítače/časovače tři a obvod 8052 potom čítače/časovače čtyři. Během tohoto režimu může být časovač 1 použit buď jako:

- generátor přenosové rychlosti pro sériový kanál,
- v nějaké aplikaci, která nevyžaduje přerušování,
- může se spouštět a zastavovat tím způsobem, že je uváděn do tohoto režimu a přepínán do režimu jiného.

Časovač 2

Tento časovač obsahují pouze obvody 8052. Stejně jako časovače/čítače 0 a 1, může tento časovač pracovat buď jako čítač, nebo jako časovač. Funkce je vybrána bitem $C/\bar{T}2$ ve speciálním funkčním registru T2CON. Má 3 režimy provozu (obr. 13):

- záchytný (capture),
- s automatickým přednastavením (autoreload),
- jako generátor přenosové rychlosti.

Tyto režimy jsou zvoleny nastavením řídicích bitů ve speciálním funkčním registru T2CON (tab. 5).

Tab. 5. Nastavení provozních režimů 2. časovače

RCLK + TCLK	CP/RL2	TR2	režim
0	0	1	16bitový s automatickým přednastavením
0	1	1	16bitový záchytný generátor
X	X	0	přenosové rychlosti vypnut

V záchytném režimu jsou možné dva způsoby provozu, které se dají nastavit bitem EXEN2 ve speciálním funkčním registru T2CON.

Obr. 13. T2CON: Řídící registr čítače/časovače 2
Nejvyšší bit Nejnižší bit

TF2	EXF2	RCLK	TCLK	EXEN2	TR2	C/T2	CP/RL2
-----	------	------	------	-------	-----	------	--------

Pozice	Symbol	Funkce
T2CON.7	TF2	Příznak přetečení časovače 2. Nastavován při přetečení časovače 2, nulován musí být programově. Tento příznak nebude nastaven, je-li nastaven jeden z bitů RCLK = 12 nebo TCLK = 1.
T2CON.6	EXF2	Vnější příznak časovače 2, který musí být nulován programově. Nastaven je za předpokladu, že EXEN2 = 1 a na vývodu T2EX je indikována sestupná hrana, která spouští přednastavení nebo přepis okamžitých hodnot registrů (zachycení).
T2CON.5	RCLK	Příznak hodin přijímání. Je-li tento příznak nastaven, používá potom sériový kanál pro své vnitřní přijímací hodiny v režimech 1 a 3 impulsy z přetečení časovače 2. Je-li tento příznak vynulován, potom je pro vnitřní přijímací hodiny využíváno přetečení časovače 1.
T2CON.4	TCLK	Příznak hodin vysílání. Je-li tento příznak nastaven, používá potom sériový kanál pro své vysílací hodiny v režimech 1 a 3 impulsy z přetečení časovače 2. Je-li tento příznak vynulován, potom je pro vnitřní vysílací hodiny využíváno přetečení časovače 1.
T2CON.3	EXEN2	Vnější uvolňovací příznak časovače 2. Jestliže je tento příznak nastaven a přitom není časovač 2 použit pro časování sériového kanálu, umožňuje tento bit přednastavení nebo přepis okamžitých hodnot registrů (zachycení) jako důsledek na sestupnou hranu signálu na vývodu T2EX. Jestliže je EXEN2 = 0, časovač 2 nereaguje na změny na vývodu T2EX.
T2CON.2	TR2	Příznak pro spouštění (zastavování) časovače 2. Je-li TR2 = 1, časovač 2 je spuštěn.
T2CON.1	C/T2	Výběr režimu činnosti. Je-li C/T2 = 0 – časovač 2 je ve funkci časovače (čítá s kmitočtem $f_{osc}/12$). Je-li C/T2 = 1, pracuje ve funkci čítače vnějších událostí (spouštěn sestupnou hranou).
T2CON.0	CP/RL2	Příznak zachycení (přednastavení). Jestliže je tento příznak nastaven a navíc je EXEN2 = 1, potom se v důsledku sestupné hrany na vývodu T2EX přepisují registry časovače 2 do zachytných registrů (zachycení). Jestliže je tento příznak vynulován a navíc je EXEN2 = 1, potom se přednastavují registry časovače 2 jako důsledek buď sestupné hrany na vývodu T2EX nebo v důsledku přetečení časovače 2. Za předpokladu, že jeden z bitů RCLK a TCLK je nastaven, potom je tento příznak CP/RL2 ignorován a časovač je po každém přetečení přednastaven.

Je-li bit EXEN2 = 0, časovač 2 pracuje jako 16bitový čítač nebo časovač, který po přetečení nastaví příznak TF2. Tento příznak může být potom použit ke generování přerušení.

Je-li bit EXEN2 = 1, časovač 2 pracuje stejně jako v předešlém případě, avšak s jednou funkcí navíc. Sestupná hrana impulsu (přechod ze stavu 1 do 0) na externím vývodu T2EX způsobí, že okamžité hodnoty registrů časovače 2 (TL2 a TH2) jsou zapsá-

ny do speciálních funkčních registrů RCAP2L a RCAP2H. Dále ještě sestupná hrana impulsu způsobí nastavení bitu.

EXF2 (obsažen ve speciálním funkčním registru T2CON), který může podobně jako příznak přetečení TF2 generovat přerušení. Tento zachytný režim je znázorněn na obr. 14.

V režimu s automatickým přednastavením jsou také možné dva způsoby provozu, které jsou volitelné bitem EXEN2 ve speciálním funkčním registru T2CON.

Je-li bit EXEN2 = 0, potom přetečení časovače 2 nezpůsobí pouze nastavení příznaku přetečení TF2, ale způsobí zpětné naplnění časovače 2 (TL2 a TH2) hodnotami v registrech RCAP2L a RCAP2H. Tyto registry RCAP2L a RCAP2H jsou již předem programově naplněny hodnotami přednastavení.

Je-li EXEN2 = 1, časovač 2 pracuje stejně jako v předešlém případě, avšak má funkci navíc. Sestupná hrana impulsu (přechod ze stavu 1 do 0) na externím vývodu T2EX způsobí, že okamžité hodnoty registrů časovače 2 TL2 a TH2 jsou přepsány do speciálních funkčních registrů RCAP2H. Taktéž tato hrana způsobí nastavení bitu EXF2 v registru T2CON, který může podobně jako příznak přetečení TF2 generovat přerušení. (Tato přidavná vlastnost je stejně jako přidavná vlastnost v zachytném režimu.)

Činnost za tohoto režimu je zřejmá z obr. 15.

Režim jako generátor přenosové rychlosti se nastaví nastavením bitů RCLK a TCLK (RCLK = 1 a TCLK = 1). Podrobně bude popsán v článku o sériovém kanálu.

Řízení čítačů/časovačů a stavové registry

Speciální funkční registry TMOD a TCON se používají k definování režimů a řídicích funkcí čítačů/časovačů. Jakmile instrukce změní obsah TMOD, TCON, změna je zachycena v SFR a ovlivňuje funkce ve stavu

S1P1 prvního cyklu příští instrukce. Registry jsou na obr. 8 a 10.

Sériový interface

Sériový kanál je zcela duplexní (tzn. přenáší a přijímá zároveň). Může také začít přijímat druhý byte předtím, než byl dříve přijatý byte přečten z přijímacího registru. (Jestliže však první byte není přečten dokud přijetí druhého bytu není kompletní, jeden z bytů se ztratí). Vysílací a přijímací registry sériového kanálu jsou přístupné v oblasti speciálních funkčních registrů SBUF. Zápis do registru SBUF naplňuje vysílací registr, avšak čtení SBUF přebírá obsah jiného, fyzicky odděleného registru, a to registru přijímacího.

SCON je SFR, který se používá k určení operačního režimu pro sériový kanál. Přijímá 9. bit dat (RB8 – bude popsáno dále) a obsahuje další návěští stavů.

Sériový kanál může pracovat ve čtyřech režimech. Tyto čtyři režimy popíšeme nejdříve ve stručnosti a dále se jim budeme věnovat podrobněji.

REŽIM 0

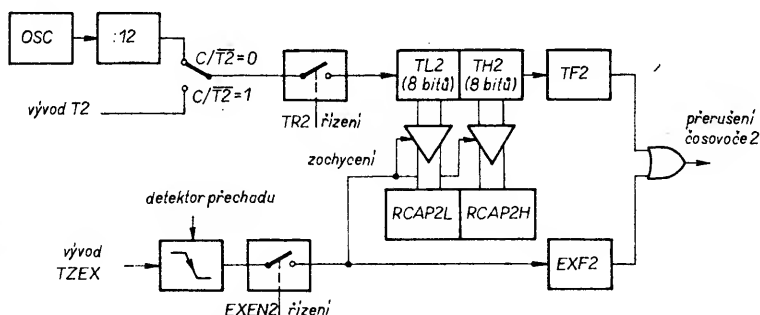
Sériová data jsou přenášena vývodem RxD (jak vstup, tak výstup), vývodem TxD vystupují přenosové hodinové impulsy, které mají pevný kmitočet rovný 1/12 kmitočtu oscilátoru. V tomto režimu je přenášeno 8 bitů dat, přičemž nejnižší bit je přenášen jako první.

REŽIM 1

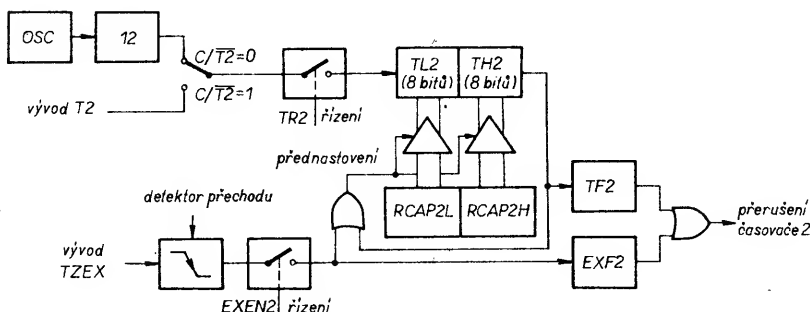
V tomto režimu je přenášeno 10 bitů, které jsou vysílány vývodem TxD. Skládají se ze startovacího bitu (logická hodnota 0), dále následuje 8 bitů dat (nejnižší bit je přenášen jako první) a nakonec je přenesen stop-bit (logická hodnota „1“). Po příjmu dat je stop-bit přenesen na pozici RB8 ve speciálním funkčním registru SCON. Přenosová rychlost je v tomto režimu proměnná.

REŽIM 2

Při tomto způsobu provozu je přenášeno 11 bitů. Vysílány jsou vývodem TxD, přijímá-

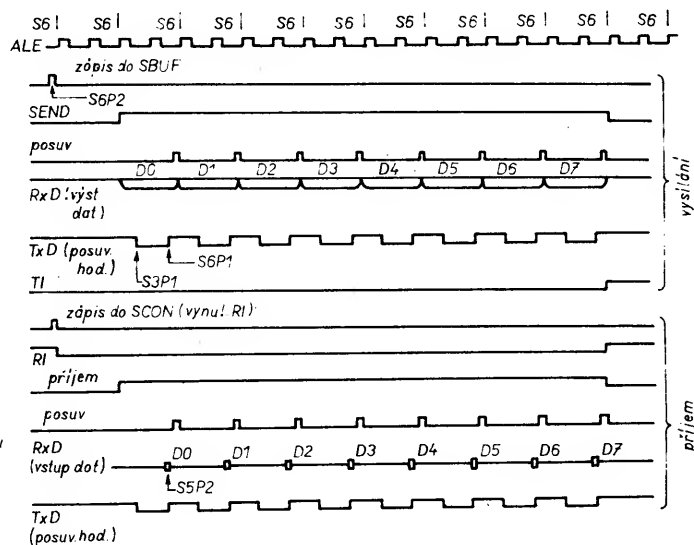
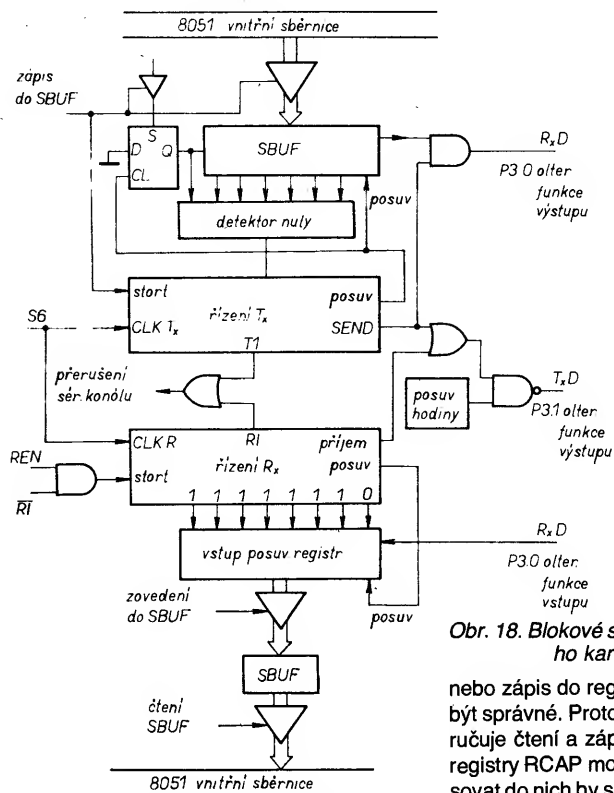
Obr. 14. Blokové schéma činnosti časovače 2 v zachytném režimu

Obr. 15. Blokové schéma činnosti časovače 2 v režimu automatické přednastavení

Obr. 17. Blokové schéma činnosti časovače 2 v režimu generátoru přenosových rychlostí (CLK R× – hodinový signál přijímače)

Obr. 18. Blokové schéma a průběhy sériového kanálu v režimu 0

nebo zápis do registrů TH2 a TL2 nemohou být správné. Proto se v tomto stavu nedoporučuje čtení a zápis do registrů TH2 a TL2, registry RCAP mohou být čteny, avšak zapisovat do nich by se nemělo. Zápis by se totiž mohl překrývat s přednastavením a mohl by způsobit chybu (zápisu nebo přednastavení). Je-li zápis z nějakých důvodů potřebný, je nutno nejdříve časovač zastavit (vynulovat TR2) a pak pracovat s registry RCAP nebo TH2 a TL2.

REŽIM 0

Sériová data vstupují a vystupují prostřednictvím vývodu RxD. Z TxD vystupují „posuvné“ hodinové impulsy (shift clock). Je přenášeno 8 bitů dat (nejnižší bit je přenášén jako první). Baudová rychlost je pevná – 1/12 kmitočtu oscilátoru.

Na obr. 18 je zjednodušený funkční diagram sériového kanálu v režimu 0 a příslušné časování.

Přenos je inicializován jakoukoli instrukcí, která používá SBUF jako cílový registr. Signál „zapiš do SBUF“ zavede ve stavu S6P2 „1“ do místa devátého bitu „vysílacího posuvného registru“ a naznačí tím řídicímu bloku vysílače, aby začal s přenosem. Vnitřní časování je takové, že mezi signálem „zapiš do SBUF“ a aktivací signálu SEND uplyne jeden úplný strojový cyklus.

Signál SEND umožňuje, aby výstup z posuvného registru byl alternativní funkcí kanálu P3.0 a aby posuvné hodiny byly alternativní funkcí kanálu P3.1. Posuvné hodiny mají nízkou úroveň během stavů S3, S4 a S5 každého strojního cyklu a vysokou během stavů S6, S1 a S2. Ve stavu S6P2 každého strojního cyklu, ve kterém je příkaz SEND aktivní, je obsah vysílacího posuvného registru posouván o jedno místo doprava.

Protože jsou bity dat posouvány doprava, zleva je vysílací registr plněn nulami. Jakmile je nejvyšší bit v pozici výstupu z posuvného registru, potom „1“, která byla původně nastavena v deváté pozici, je hned vlevo od nejvyššího datového bitu a všechny ostatní pozice vlevo odtud obsahují samé nuly. Tento stav naznačuje bloku řízení vysílače, aby vykonal poslední posuv, a pak deaktivuje signál SEND a nastaví T1. Obě tyto činnosti se provedou ve stavu S1P1 desátého strojového cyklu (počítáno od signálu „zapiš do SBUF“).

Přijem je inicializován podmínkou REN = 1 a RI = 0. Ve stavu S6P2 následujícího cyklu zapíše jednotka přijímače do přijímacího posuvného registru bity 1111 1110 a v příští fázi aktivuje signál RECEIVE.

Signál RECEIVE (přijem) umožňuje, aby posuvné hodiny byly alternativní funkcí P3.1. Posuvné hodiny vykonávají přechod ve stavech S3P2 a S6P1 každého strojového cyklu. Ve stavu S6P2 každého strojového cyklu, ve kterém je signál RECEIVE aktivní, je obsah přijímacího posuvného registru posouván o jedno místo doleva. Hodnota, která je doplňována zprava, je hodnota, která byla vzorkována na vývodu P3.0 ve stavu S5P2 stejného strojového cyklu. Protože bity vstupují zprava, jedničky vystupují ven zleva.

Jakmile „nula“, která byla původně nastavena do pravého krajního místa posuvného registru, bude v levém krajním místě, naznačí bloku řízení přijímače skončení posledního posuvu a naplnění SBUF. Ve stavu S1P1 desátého strojového cyklu (počítáno od signálu „zapiš do SCON“, který vymaže RI) je RECEIVE deaktivováno a RI nastaveno.

REŽIM 1

V režimu 1 je přenášeno 10 bitů (vysíláno přes TXD a přijímáno přes RXD): jsou to start-bit (log. 0) a stop-bit (log. 1) a 8 bitů dat (nejnižší bit je přenášén jako první). Při příjmu přejde stop-bit do RB8 registru SCON. U mikropočítače typu 8051 je baudová rychlost určena rychlostí přepnutí časovače 1. U obvodu 8052 je přenosová rychlost určena rychlostí přetečení buď časovače 1, nebo časovače 2, nebo obou (jedna rychlost je určena pro vysílání, druhá rychlost je určena pro příjem).

Obr. 19 ukazuje zjednodušený funkční diagram sériového kanálu v režimu 1 a časování pro vysílání a příjem.

Vysílání je inicializováno tou instrukcí, která použije SBUF jako cílový registr. Signál „zapiš do SBUF“ také zavádí „1“ do místa 9. bitu vysílacího posuvného registru a naznačí řídicí jednotce vysílače, že je požadováno vysílání. Přenos ve skutečnosti začne ve stavu S1P1 toho strojového cyklu, který následuje za dalším přetečením předřazené děličky 16.

(Pokračování)

Potom jsou přenosové rychlosti v režimech 1 a 3 určeny rychlostí přetečení časovače 2 podle vztahu:

přenosová rychlost v režimech

1, 3 = rychlost přetečení časovače 2/16.

Činnost časovače může být zvolena buď jako funkce časovače nebo jako funkce čítače. Nejčastější použití má ve funkci časovače ($C/T2 = 0$), která se však trochu liší od funkce generátoru přenosové rychlosti. Ve funkci časovače probíhá inkrementace obsahu totiž každý strojový cyklus (tudiž 1/12 kmitočtu oscilátoru), kdežto ve funkci generátoru přenosové rychlosti probíhá inkrementace každý stav (tudiž 1/2 kmitočtu oscilátoru). V tomto případě bude přenosová rychlost dána výrazem:

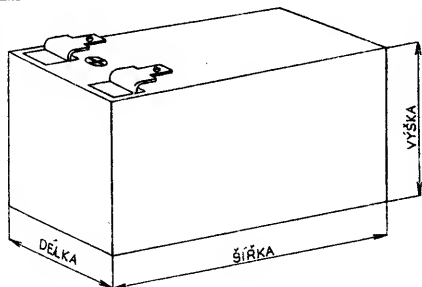
$$\text{přenosová rychlost v režimech 1, 3} = \frac{\text{kmitočet oscilátoru}}{32 \times [65536 - (\text{RCAP2H}, \text{RCAP2L})]}$$

kde (RCAP2H, RCAP2L) jsou obsahy registrů RCAP2H a RCAP2L vyjádřeny jako 16bitové číslo bez znaménka.

Funkce časovače 2 jako generátoru přenosové rychlosti je znázorněna na obr. 17. Jedná se o případ, kdy součet bitů RCLK + TCLK = 1 (bity registru T2CON). Je nutno si všimnout, že přetečení registrů TH2 nenastavuje příznak přetečení TF2 a tudíž negeneruje přerušení. Proto není potřeba blokovat přerušení časovače 2, je-li ten ve funkci generátoru přenosové rychlosti. Dále je nutno si povšimnout: Je-li nastaven bit EXEN2, potom sestupná hrana impulsu na vývodu T2EX sice nastaví příznak EXF2, avšak obsahy registrů RCAP2H a RCAP2L se nepřenesou do registrů TH2 a TL2. Dá se tedy říci, že požadujeme-li další vnější přerušení a časovač 2 je ve funkci generátoru přenosové rychlosti, můžeme k tomu použít vývod T2EX.

Další poznámka se týká stavu, kdy časovač 2 pracuje ($TR2 = 1$) ve funkci časovače v režimu jako generátor přenosové rychlosti. V tomto stavu je obsah časovače inkrementován během každého stavu, a tudíž čtení

AKUMULÁTORY BEZÚDRŽBOVÉ HERMETICKÉ

vysoká životnost ..... 6 let/200 – 1000 cyklů
malé rozměry ..... cca 30 typů a provedení
jednoduché dobíjení ..... možnost sér./paral. řazení
velké vybíjecí proudy ..... malý vnitřní odpor
rozsah prac. teplot ..... -60 °C, +60 °C
ekonomie nákladů ..... výhodný poměr kapacita/cena
snadná manipulace ..... nehrozí rozlití elektrolytu
robustní konstrukce
libovolná pracovní poloha
vysoká spolehlivost

- Vysoká životnost, spolehlivost a jednoduchost použití činí hermetické akumulátory optimálním zdrojem pro použití v mnoha aplikacích, pro napájení zálohovacích zdrojů a autonomních zařízení.
- Na objednávku u větších množství a pravidelných odběrů nabízíme sortiment akumulátorů v provedení 6 V a 12 V v řadě kapacit od 0.5 Ah/6 V do 80 Ah/12 V.
- Pro podrobnou technickou dokumentaci k akumulátorům i dalším prvkům zabezpečovací techniky a informace o možnosti okamžitého odběru nás laskavě kontaktujte na naší brněnské adrese.

Typ	MC	VOC	rozměry
12 V/1,2 Ah	540,- Kčs	442,- Kčs	97 x 42 x 51 mm
12 V/1,9 Ah	630,- Kčs	485,- Kčs	178 x 34 x 60 mm
12 V/4,2 Ah	740,- Kčs	580,- Kčs	90 x 70 x 100 mm
12 V/6,5 Ah	760,- Kčs	622,- Kčs	151 x 65 x 94 mm

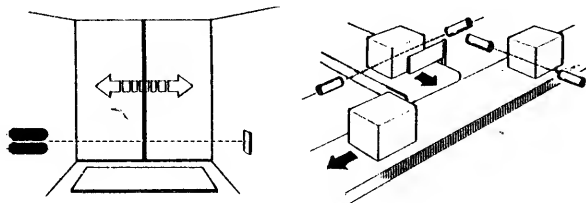
OLYMPO controls Ltd. – BEZPEČNOSTNÍ SYSTÉMY
Šumavská 31, 612 64 BRNO
tel. (05)7111 /344, 368, fax (05) 749150

INFRAČERVENÉ SNÍMAČE TELCO No1

Naše snímače jsou použitelné všude tam, kde je potřebné detekovat překážku, počítat výrobky, snímat hladinu tekutých i sypkých hmot v zásobnících, rozlišovat plochu výrobků, chránit pracovní prostor atd.

Výhody našich snímačů jsou:

- velmi malé rozměry, vysoký výkon (dosah až 35 m)
- absolutní odolnost proti znečištění vysílací a přijímače
- vynikající odolnost proti vibracím, rázu, vodě atd.
- žádné problémy se současností senzorů
- velmi kvalitní vyhodnocování jednotky (1 až 8 kanálů)

Technické data

	LT	LT110	LRB	LR	LR110
Dosah	0–15 m	0–35 m	0–7 m	0–15 m	0–35 m
Krytí			IP 67		
Povolené vibrace		10–55 Hz s amplitudou 3 mm			
Povolený ráz		30 g			
Prac. teplota		již od -25 °C			
Prívodní kabel		5 nebo 15 m PVC 2 x 0,25 mm			
Materiál – čočka		Polykarbonát			
– pouzdro		ABS nebo nikel, mosaz			
Výstup		relé 5 A/240 V			
Životnost		100 000 hod./25 °C			

Díky těmto vlastnostem je možné využít naše snímače i v těžkých podmínkách těžebních, dřevozpracujících, potravinářských a jiných provozů.
Za kvalitu ručí výrobce – dánská firma TELCO. Poskytujeme záruku 14 měsíců.
Na požádání Vám obratem zašleme bezplatně informace.

Naše adresa: OLYMPO CONTROLS Ltd. Šumavská 31, 612 64 Brno
tel. 7111/368, 344 fax 741 427

INZERCE

Inzerce přijímá osobně a poštou Vydavatelství Magnet-Press inzertní oddělení (inzerce ARB), Jungmannova 24, 113 66 Praha 1, tel. 26 06 51–9 linka 342, fax 23 62 439 nebo 23 53 271. Uzávěrka tohoto čísla byla 31. 1. 1992, do kdy jsme museli obdržet úhradu za inzerát. Cena za první řádek činí 44 Kčs a za každý další (i započatý) 22 Kčs. Platba za plošnou inzerce se řídí velikostí inzerátu. Za 1 cm² plochy je stanovena cena 18 Kčs. Nejmenší velikost plošného inzerátu je 5,5 x 4 cm. Text pište

čitelně, aby se předešlo chybám vznikajícím z nečitelnosti předlohy.

PRODEJ

ORWY 6901 (290), SL1452 (580), TDA5660P (170), sat. kon. Maspro – Jap. F = 1,3 dB max. (1950), BFR90, 91 (28). F. Krunt, Řepová 554, 190 00 Praha 9, tel. 68 70 870.

Siemens: BFR90, 91, BFQ69, sady po 5 ks (92, 102, 279). Zajistíme Vám dovoz dalších zahraničních součástek a výrobků. Firma ZAVAX, Box 27, 142 00 Praha 411.

Kvalitní málo používaný tranzistorový osciloskop do 250 MHz, profesionální, vstavaný kalibrátor, obrazovka 6 x 10 cm, vyr. ZSSR, typ 1 1-75. Cena 7000. P. O. Box 5, 914 51 Trenčianské Teplice.

RŮZNÉ

LHOTSÝ – E. A., electronic actuell nabízí vybrané druhy součástek za výhodné ceny. Nabídkový seznam i s cenami na požádání zdarma zašleme. P. O. Box 40, 432 01 Kadaň 1.

! DJOQR – GÜNTHER HÜTTER !

Koupíme k inkurantním Wehrmacht radiopřístrojům originál příruční knížky všech druhů. Pište na adr. Günter Hütter, Post. Box 2129, D-8990 Lindau BRD.

VELKOOBCHOD SE SOUČÁSTKAMI PRO ELEKTRONIKU

Vám nabízí široký sortiment
součástek a konstrukčních prvků předních
světových výrobců.

Přijďte, pište, objednávejte, telefonujte.

S.O.S. Electronic spol. s r.o., Loosova 1c, 638 00 Brno, ☎ 05 - 52 40 08
fax 05 - 52 40 08

• Pryč se zastaralými konstrukcemi •

